KÕIGI MAADE PROLETAARLASED, ÜHINEGE!

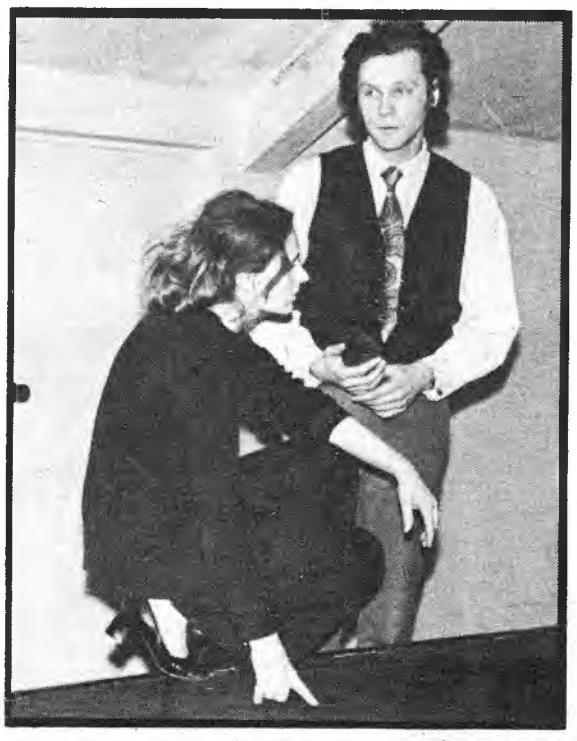
SIRP JA VASAR '75

11

EESTI NSV KULTUURIMINISTEERIUMI, KIRJANIKE LIIDU, KUNSTNIKE LIIDU JA HELILOOJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA 14. MÄRTS XXXV AASTAKÄIK

Stseen L. Leonovi «Vallutusretke» peaproovilt RAT «Vanemuises». Vasakult: Fjodor Talanov — Raivo Adlas, Kolesnikov — Evald Hermaküla.

Arupidamishetk A. Strindbergi «Preili Julie» proovilt TRA Draamateatri väikeses saalis. Pildil: nimiosa täitja Meeli Sööt ja lavastaja Raivo Trass.

Proovimoment TRA Draamateatrist. Lavale jõuab Shakespeare'i «Richard III». Pildil näeme peanäitejuht Voldemar Pansot juhendamas üht kahest Richardist, Einari Koppelit.

ÜKS ARGIPÄEV TEATRIS

MÖÖDUNUD NELJAPÄEVAL, 6. MÄRTSIL OLI IGAS EESTIMAA TEATRIS MEIE TOIMETUSE KAASTÖÖLINE, ET ANDA TEATRIKUU PUHUL LÄBILÕIGE KUTSELISTE TEATRITE TAVALISEST ARGIPÄEVAST. NÄHTUST-KUULDUST ALLPOOL NING 6., 7. JA 11. LEHEKÜLJEL.

Kõigil Draamateatri korrustel, proovisaalides, töökodades ning administratsioonitubades näib valitsevat sihipärane, kindel töörütm. Asjatik, süvenemiseks aega jättev, mitte tormav. Tööpäeva nõudlik pinge on aga kõiges tajutav: seda dikteerivad korraga kolm proovides olevat tükki. Kahe esietenduseni jäi sel päeval veel kaks nädalat.

Suure saali laval on peanäitejuht Voldemar Pansol käsil Shakespeare'i ajalookroonika «Richard III» proov. Selle suurteose väljatoomisega on seotud kollektiivi enamik. Lavastuse valmimise teel on nüüd jõutud kõige keerukamasse ja ka kõige põnevamasse etappi. Proovisaalis proovitu ning omandatuga on tuldud lavaruumi, kus kõik peab saama lõpliku teo ja näo: karakterid oma seesmises ja välises, ansambel oma koosmängus, stseenid oma mõõdus ning kujundlikkuses. Palju on veel sündimas, valmimas, küpsemas, täienemas või täiustumas. Vaid osa Mari-Liis Küla kavandatud kujundusest — selle sadade täisjoonistatud paberilehtede kvintessents, mida äsja nägin ta töölaual — on jõudnud siia: pikk rida kõrgeid, kaldu asetatud keldriluuke, mida kord ühe, kord teise tegevuskoha puhul kasutatakse. Osa luuke on juba ka oma tooni saanud — oranžiks värvitud. Ent lossitornid ja palju muudki on veel töökodades, vahest ainult kunstnik ise näeb siin valmislahendust. Aga momendil on laval käsil Richardi kroonimisstseen. Vigase jalaga intrigant, võimuahne Gloucesteri hertsog (Einari Koppel) on jõudmas eesmärgile: ta tõuseb vaevaliselt, reetlikust Buckinghami hertsogist (Tõnis Rätsep) toetatuna trooni poole. Lahendus mõjub kujundlikult. Stseen järgneb stseenile. Neis osalevad kuninganna Elizabeth (Aino Talvi), kuninganna Margaret (Vetda Otsus), Yorgi hertsoginna (Salme Reek), leedi Anne (Elle Kull), lord Stanley (Aksel Orav), Edward IV (Eino Baskin) jt. (Nimiosalist Richardit kehastavaid näitlejaid on tegelikult kaks: vaheldumisi Einari Koppeliga on proovi teinud Mikk Mikiver. Ent täna Mikiveri pole, sest tema režissöörikohustused «Tallinnfilmis» käiku antud «Indreku» filmi juures nõuavad oma.) Lavastaja Voldemar Panso korrigeerib tulekute-minekute täpsust, palub stseeni korrata või selles fikseerida pakutud-leitud mängulist detaili, teeb märkusi mängutehnika täpsustamiseks, osutab, kus «tundmus kipub mõttest ette» või et «seesugune hoiak võib murda karakteriloogika sääreluud». Tekst pole enam näitlejail probleem, probleem on kõige kokkusulatamine, et ajalookroonika keerukast struktuurist sünniks mõte, mis teeb Shakespeare'i tänase vaataja jaoks elavaks. See peab tulema esietenduspäevaks, 23. märtsiks.

Teen tiiru majas. Proovisaalis nr. 2 istuvad keset ruumi asetatud laua ümber Ita Ever, Helle-Reet Helenurm, Jaanus Orgulas, Jüri Karindi ja Ilmar Mikkor, laua otsas lavastaja juhtpositsioonil Eino Baskin. Käsil on Vassili Šukšini teatrijutustuse «Energilised inimesed» lugemisproov, tungimine teose omapärases gogollikus laadis kujutatud «äriringkonna» mõttemaailma. «Energilised inimesed», mis teatrilavadel alles võidukäiku alustamas, tuleb meil esietendusele maikuu algupoole.

Teatrimaja väikeses saalis käivad August Strindbergi «Preili Julie» proovid. Ainult kolme tegelasega, kuid vägagi keerukaid ülesandeid esitava tüki kallal töötasid parajasti lavastaja Raivo Trassi juhatusel Meeli Sööt (preili Julie) ja Mati Klooren (treener Jean). On otsinguline, töökas, mitmete arupidamiste ja tagasivõtmistega proov, et tänasel tasemel mõtestada vaataja jaoks Strindbergi inimlike kirgede ja sotsiaalsete suhete keerukusest sündivat süvapsühholoogiat. «Preili Julie» kujunduse on kavandanud Helle Janson. Ta räägib, et tegevuspaik köök on mõeldud tumesiniste vertikaalide ning nikkelpleki horisontaalide labürindina. Esietenduspäevaks on planeeritud 22. märts.

Peaadministraator Enno Saguri juures lehitsen uut ilusa väljanägemisega brošüürmängukava. Selles on kogu teatrikuu repertuaar ja lisapostkaart piletite tellimiseks. Kiiduväärne tähelepanu publiku suhtes ja tunnustusväärne reklaamitaip. Valmimas on ka teatrilavastuste paremikku sõnas ja pildis tutvustav uus album.

Kui taas suurde saali tagasi jõuan, on «Richardi» proovidega juba jälle tüki alguse juurde jõutud. Kell saab 16 ja viietunnine raske proov jääb seljataha. Ent kaks nädalat selliseid viietunniseid seisab veel ees.

ENDEL LINK

TALLINNA ÜLIKOOL
Akadeemiline Raamatukogu

KUNST, IDEOLOOGIA, POLIITIKA

ARHITEKTI ALTERNATIIV

F. NOVIKOV

Iga ilming nüüdisaja linnaehituses, iga üksik rajatis peegeldab nii oma olemuse kui välise arhitektuurse vormi kaudu teaduse ja tehnika revolutsiooni otsest mõju inimkonna kogu loovtegevusele. Selle mõju sotsiaalne iseloom avaldub asustuse struktuuri muutumises, linnastumisprotsessi kiirenemises. Teaduse ja tehnika revolutsioon määrab ehitustööde ulatuse ja tempo, püstitab industrialiseerimise ja standardiseerimise nõude; nood tingimused on aga tänapäeval elutegevust tagava keeruka süsteemi loomiseks hädavajalikud. Tehniline protsess on andnud selle probleemi lahendajate käsutusse mitmeid vahendeid (uued materjalid, uued konstruktsioonid, uus tehnoloogia, uued mehhanismid), mis paljuski suunavad vormikujundusprotsessi. Lõppude lõpuks on silmanähtav ka selle revolutsiooni mõju arhitektuuriloomingu psühholoogiale, samuti kui linnaehitustööde tulemustesse suhtumise psühholoogiale.

Teaduse ja tehnika revolutsioon püstitab arhitektide ette põhimõtteliselt uusi ülesandeid, kutsub ellu uusi esteetikanähtusi, nõuab meilt nende nähtuste hindamise uute kriteeriumide otsinguid, nüüdisaja ehituskunsti konkreetsete teoste klassifitseerimise uut metoodikat, paljude traditsiooniliste erialamõistete uue sisu avamist.

Tänapäeval pole ilma meie tsivilisatsiooni saavutatud teaduslik-tehnilist taset arvestamata võimalik õigesti hinnata ühtesid või teisi loomingutendentse, määrata nende tähtsust kultuuri üldises arenguprotsessis, kõrvutada praegusaja ehituskunsti ajaloolise minevikupärandiga. Võib-olla vajab täpsustamist ka mõiste «arhitektuur» ise.

Oma loomult kompleksne arhitektuurikunst, juba iidsest ajast peale vaimse ja tehnilise algme ühendus, on tänaseks võimsa ehitustööstuse surve all raskesse olukorda sattunud. Tõepoolest, me näeme, kuidas ühelt poolt poeb arhitektuuri nime varju massitoodang, mis kujutab endast ilmatuid mahte ja ruume moodustavate standardsete, ilmetute elementide mehaanilist summat, samal ajal kui teiselt poolt surub peale restaureerimistendents: visad katsed tänapäevase ehitustööstuse abiga taaselustada mineviku kompositsioonivõtteid ja -vorme, mis meie aja vaimuga kokku ei sobi.

Nii võibki vaid üksikuid hooneid nimetada ehituskunsti meistriteosteks, milles ühinevad tehniline täiuslikkus ja tänapäeva humanismiideaalid.

XX sajandi teise poole tehnika lubab unistada paljutasandiliste maaaluste rajatiste ja lugematukorruseliste pilvelõhkujatega tulevikulinnadest. Ja sellele vaatamata ei piisa ainuüksi tehnikast tagamaks linnaehituses esteetilist mõju. Esimesel pilgul vaieldamatuna näiv seisukoht, mis eeldab teaduse ja tehnika revolutsioonist tulenevat üleüldist progressi, äratab kahtlust, kui me pöörame pilgu mineviku kunstiloomingule, sealhulgas arhitektuurile.

Egiptuse püramiidid, Ateena akropol, gooti katedraalid ja vene kremlid pole tänapäevanigi oma ülevust kaotanud. Ja kuigi moodne tehnika on tõrjumatult tunginud arhitekti loomingusfääri, ei loobu me nüüdki analüüsimast iidsete ehitiste harmoonia seaduspärasusi, püüdes neid rakendada tänapäeval ehitatavaile hooneile kauni ilme andmisel.

Paljugi sellest, mida maailmaarhitektuuris ning kodumaises praktikas kritiseerime, tuleneb otseselt silmanähtavatest vastuoludest, mis on arhitektuuris tekkinud uute tehniliste võimaluste ja inimeste mõtteviisi kokkupõrke tagajärjel. Hoone, selle kompositsioon, sõlmed ja detailid — kogenud silm näeb selles kõiges inimese ja tehnika vahekorra väljendust. Ehitus ise annab tunnistust sellest, mis oli peamine tema rajamisel: kas selleks kasutatud vahendid või autori loominguline mõte. Moodne tehnika võib kuuletuda arhitektile, teenida kõrgeid loomingulisi ideid või, vastupidi, pilduda meile kaikad kodaraisse. Lõppude lõpuks on ju probleem «tehnika ja arhitektuur» sajandi globaalse probleemi «tehnika ja inimene» üks koostisosa.

Vaatleme allpool selle probleemi mõningaid arhitektuuriloomingut puudutavaid tahke.

* * *

Kogu ehituskunsti ajalugu annab tunnistust arhitektuurse vormi ja ehitustehnika tugevast vastasmõjust. Üks või teine tehniliselt teostatavaks konstruktsiooniks kujunenud tektooniline süsteem on eri aegadel eri rahvaste juures leidnud konkreetse plastilise väljendusvormi.

Parimate ehitiste puhul kujutas konstruktsioon endast loominguliselt mõtestatud arhitektuurset vormi, mis selgelt väljendas kindlaid ideelis-kunstilisi tõekspidamisi. Üks ja sama sammastala süsteem omandas egiptuse templi suurejoonelised vormid või Parthenoni arhitektuurile omase demokraatliku iseloomu; detailide peenima kohaldamise abil muundas ehitusmeistrite loov geenius elementaarse staatilise skeemi arhitektuurivormiks, mis kujutas endast vanakreeka kultuurisüsteemi. Parthenoni arhitektuur on oma aja tehnika võimaluste kunstilise mõtestamise suurepärane näide. Siin valdab arhitekt vabalt tema käsutuses olevat tehnikat, leiab igale tektoonikaaja tehnika võimaluste kunstilise elemendile plastilise väljendusvormi, saavutades ehituse insenerliku olemuse ja kunstilise vormi harmoonilise ühtsuse.

Vanarooma ehituskunst rikastus uute konstruktiivsete võtetega. Kaar, võlv ja kuppel laiendasid kompositsioonivõimalusi. Uued tektoonikapõhimõtted leiavad väljenduse Colosseumi ja Panteoni võimsates vormides, Baalbeki hiiglatemplites. Ehitustehnika abiga kuulutas oma võimu ja vägevust Rooma impeerium.

Ja kui vaatleme renessansi arhitektuuripärandit, kõrvutame gootikamälestiste konstruktiivset alust ja arhitektuurset vormi, analüüsime vene ehituskunsti meistriteoseid, põrkame vältimatult tehnika ja arhitektuuri vastastikusele sõltuvusele. Tehnilised võtted on olnud ühiskonnas valitsevate nii- või teistsuguste ideede arhitektuurse väljendamise tektooniliseks aluseks. Teiste sõnadega, inimmõistuse tehnikaalaste saavutuste baasil arenev arhitektuur ei piirdunud sugugi ainult konstruktiivsete süsteemide mehaanilise taasloomisega, vaid püüdis alati avalduda kui kunst, mis on võimeline andma konstruktsioonile emotsionaalset sisu.

Muidugi on igal kindlal ajalooperioodil, igas eri rahvuskultuuris jälgitav arhitektuurse vormi vastuoluderohke tee lihtsalt keerulisele, algelistelt ilmingutelt kõrgeimate saavutusteni ning seejärel stiili mandumiseni tema tektoonilise olemuse formaalse eitamise kaudu.

Perigees — arengu ühel poolusel — astub esile algse vale plastilise käsitsuse leidnud alasti tektooniline süsteem. See vastuolu tuleneb varem kindlaks kujunenud arhitektuurse vormi elementide mehaanilisest projekteerimisest uuele konstruktiivsele alusele.

Arengu apogeeks saab järgmise etapi tulemus, kui uus konstruktsioon leiab talle orgaaniliselt omase plastilise väljendusvormi. Evolutsioonitsükli lõpp-poolusel tekib vastuolu konstruktsiooni ja kunstilise vormi vahel. Selline on kõige üldisemates joontes tee konstruktsioonilt abstraheeritud skulptuursele vormikujundile.

Olenemata sellest, millisel määral üksik loomingunähtus mahub antud skeemi raamidesse, avastame ehituskunsti arengu igal etapil siiski arhitektuurse vormi ja kogu tolleaegse kultuuri lahutamatu sideme.

Igal juhul jääb arhitektuurne vorm meile peamiseks informatsioonilliikaks, ehituskunstiteose konstruktiivne skeem moodustab vaid selle tektoonilise skeleti. Arhitektuuri ajalugu jutustab ilmekalt sellest, et ehituse püstitamise tehnika oli mineviku meistritele kunstiülesannete lahendamise vahendiks. Nii kestis ajani, mida me seome nn. teaduse ja tehnika revolutsiooni algusega, kui loodi võimas potentsiaal arhitektuuri edasiseks arenguks.

See ilmutas end kõigepealt ehitusmaterjalide tootmises. Metall, raudbetoon, polümeerid laiendasid mõõtmatult vormikujunduse piire. Need materjalid tõid endaga kaasa uusi tehnoideid: monoliitsed ja monteeritavad raudbetoonkonstruktsioonid, eelpingestatud ja ruumilised konstruktsioonid jms. Tehniline mõte andis inseneri käsutusse hoonete püstitamist hõlbustavate mitmesuguste mehhanismide pargi, soovitas hulgaliselt tehnoloogilise protsessi organiseerimise variante. Lõpuks jõudis uus tehnika rajatisse endasse. Ta tuli moodsate klimaatorite, kiirliftide ja eskalaatorite, võimsate energiavarustus- ja sidesüsteemide näol. See kõik kokku pakub arhitektuuriloomingule määratu suuri, praktiliselt piiramatuid võimalusi.

Võib öelda, et nüüdisaja tehnika on kõrvaldanud ehitaja fantaasia teelt igasugused kitsendused, avanud kõige laiemad piirid uute omalaadsete, tänapäevaste ja kõrgelt kunstiliste teoste loomiseks.

Vorm ja ruum on arhitekti looming-uala. Masside kompositsioon, rütmid, plastika, mõõtmed, vormide, ruumide, faktuuride vastasmõju, terviku ja üksikosade proportsioonid, mahtude vahekord loodusega, linnakeskkonnaga, valgusega — need kõik ja palju muudki on vahendid, mille abil saavutatakse üks või teine arhitektuuriline efekt, luuakse kunstiline kujund.

Arhitektuur on inimfantaasia ilmnemisvaldkond. Ehituskunsti abstraktne keel on võimeline väljendama tohutut hulka kunstilisi ideid, mis igal üksikjuhul avalduvad oma sisu konkreetse vormilise märgi kaudu. Arhitektuuri meistriteosed paistavadki silma just sellega, et kord nähtuna on nad meie kujutluses lahutamatud oma otstarbest ja kohast ning jäädavalt seotud loomisajaga. Arhitektuurse kujundi individuaalsus, tema ühtekuuluvus väliskeskkonna ja sisemise olemusega moodustavad ehituskunsti peamise väärtuse.

Nüüdisarhitektuuris puutume sääraste näidetega siiski harva kokku. Nende äärmiselt vähesele hulgale vastandub igapäevaste, eelkõige ja ainult ehitusliku tootmise tehnoloogiat peegeldavate hoonete mass. Arhitektuurist on need niisama kaugel kui marmorplokk Erechtheioni karüatiidist.

See kõik on tulenenud objektiivsest protsessist, mille jooksul tehnika areng määras arhitektuurilist mõtet. Sel tehnikarevolutsiooni etapil ehitusasjanduses esineb uus tehnika alasti, veel mõtestamata arhitektuurses vormis. Ja mitte ainult täismonteeritavas elamuehituses. Niisugune ehituskunstniku ning uue tehnika vahekord iseloomustab nüüdisarhitektuuri üldse. See on omapärane seisund, millal loomingut iseloomustab enda allutamine tehnikale.

See väljendub seisukohas, mis kuulutab vajalikuks arhitektuurse vormi täieliku vastavuse konstruktiivsele skeemile, tootmis- ja montaažitehnoloogiale. Säärasel ideelisel alusel on tekkinud ja kõikjale levinud tehnitsism — XX sajandi kolmanda veerandi stiil, mis hõlmab peaaegu sada protsenti maailma arhitektuurialasest toodangust. Mõistagi on selle produktsiooni kvalitatiivne tase küllaltki erinev. Selles võimsas ehituskunsti arengu voolusängis on kohta nii käsitööndusliikkusele kui ka erialasele meisterlikkusele. Tehnitsismi piirid ulatuvad tema primitiivsetest ilmingutest kõrgelt arenenud vormideni. Selle suuna alla kuuluvatele parimatele ehitistele on omane tehniliste lahenduste tänapäevane tase. Neis hooneis on selgelt ja mõistuspäraselt määratud funktsioon, kasutatud kõrge kvaliteediga, sageli isegi väga kalleid materjale. Nood vastavad täielikult otstarbele, pakkudes inimestele hubasust ja luksust. Tehnitsistlikest arusaamadest lähtuvad arhitektuurimeistrid on heas mõttes asjalikud mehed. Nad on suurepäraselt informeeritud ehitusfirmade uusimast produktsioonist, viimistlevad professionaalse kirjaoskusega hoone iga detaili, iga sõlme. Nende projektide järgi loodud rajatisi iseloomustab teostuse kõrge kvaliteet, nad määravad nüüdisaegse linnaehituse tausta ja mõõdiku «maailma arhitektuuriline standard» sisu.

Selle standardi raamidesse mahuvad oma võtted ja stambid, omad professionaalse taseme hindamise kriteeriumid, omad ettekujutused arhitektuuri väärikusest. Hoone tehnilise täiuslikkuse aste määrab paljuski tema esteetilise kvaliteedi. Nagu funktsionalism kuulutas ilusaks kõik mugava, nii asetab tehnitsism võrdusmärgi ilu ja ehitise kõrgete tehniliste väärtuste vahele.

Siin on oma kindlakskujunenud esteetilised normatiivid. Terviku ja ük-

(Järg 8. lk.)

UUSI PLAKATEID

M. FUKS

I. SAMPU-RAUDSEPP

«EESTI RAAMAT» PROBLEEMIS JA ARVUS

JUTUAJAMINE KIRJASTUSE PEATOIMETAJA AKSEL TAMMEGA

■ Enne kui minna kirjastuse «Eesti Raamat» lähemate ja kaugemate plaanide ning nendega seotud probleemide juurde, rääkigem veidi tehtust. Missuguseks hindate möödunud aastat?

1974. aasta oli üsna raamaturohke. Majandusmehed võtavad aastakokkuvõtteid tehes aluseks oma mitukümmend «positsiooni», aga nn. põhinäitajateks kirjastuse töö hindamisel on neli suurust: nimetused, poognad, tiraažid, tõmmised. On eneselegi veidi üllatav ütelda, et 1974. aasta oli kirjastusele arvude poolest kõigi aegade parim aasta: täidetud on kõik plaanilised näitajad.

■ Et «Sirbis ja Vasaras» on kirjastamisprobleemidest ja -tööst juba ühtteist lugeda olnud (meenutagem vestlust Lembit Kaigiga SV nr. 6 k. a.), siis võtaksime täna põhiteemana käsitluse alla ilukirjanduse. Võib-olla hakatuseks veidi võrdlevaid andmeid viimastest aastatest.

Miks ka mitte. Niikuinii tuleb meil hakata kokkuvõtteid tegema natuke pikemast ajast, sest nagu Kirjanike Liidu juhid kuulutavad, on kirjanike kongress sel aastal ilmsesti tulemas. Võib-olla oleks kõige ülevaatlikum tabel, mis näitab raamatute ilmumist meie kolmes ilukirjandusega tegelevas toimetuses — eesti kirjanduse, tõlkekirjanduse ning lastekirjanduse toimetuses.

	Eesti kirjandus		Tõlkekirjandus		Lastekirjandus	
	Nimetused	Trükipoognad	Nim.	Trkpg.	Nim.	Trkpg.
1970	61	783	32	601	68	457
1971	63	715	38	638	68	549
1972	53	672	45	640	75	532
1973	54	594	47	758	67	475
1974	60	656	50	728	97	644

Eesti kirjanduse esmatrükke oli kõige kehvemal aastal 27, kõige paremal 32. Kõige parem aasta oli 1974. Esmatrükkide kõige väiksem poognamaht 210, suurim (möödunud aastal) 278.

■ Kuidas tabelit tõlgitseda?

Kõigepealt võib siit näha, et lastekirjanduses oleme jõudnud tõesti meeldivate arvudeni. Aastal 1969 deklareeris kirjastus «Sirbis»: «Eesmärk: 600 trükipoognat lastekirjandust aastas.» 1974. aasta oli esimene, mil me tõepoolest nii kaugele saime. Kui võrdluseks tuua veel üks mahuarv: 308 trükipoognat lastekirjandust 1967. a., siis nüüd on ilmselt põhjust rääkida olulistest sammudest nende suundade elluviimisel, millest 1969. aastal rääkisid NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu oma lastekirjanduse otsuses. Meil on täiesti arvestatav lastekirjanike pere, kelle käsikirjadele kirjastus nüüd ka tõepoolest järele on jõudmas. See viimane fakt sisaldab kõigepealt lastekirjanduse toimetuse intensiivset tööd ning muidugi ka hästi laabunud koostööd trükikodadega. (Ikkagi peaaegu 100 lasteraamatut möödunud aastal.) Täiskasvanuile mõeldud eesti ilukirjanduse ilmumisarve vaadates peab arvestama, et üsna mitu n.-ö. ilmumise äärel olnud mahukat teost tuli üle käesolevasse aastasse, mis mõistagi mõjustas ka toimetuse töö kogupilti. Aastaid tagasi olid niisugusel puhul patuoinaks ikka ja alati trükikojad. Ka praegu ei passi trükkalitele alati üks või teine formaat või maht. Tihti on olnud probleeme paberiga, muu materjaliga, meie möödunud aasta majandusprobleemidest oli varustamine peaaegu kõige raskem: on või ei ole, sobib või ei sobi selleks konkreetseks raamatuks. Nagu lugeja näeb, oli ka nii, et ei sobinud, aga siiski sai raamat tehtud.

Aga ikka rohkem hakkab olenema kirjastusest enesest.

Laekunud käsikirjade toimekas retsenseerimine, mis saab alguse juba retsensentide õigest valikust, toimetaja seisukohtade tuumakas kujundamine, koostöö laabumine autoriga, kui kirjastus esitab omapoolseid kaalutlusi, millest mõned võivad ju olla kategoorilisedki, — kõigis neis tsüklites oleme veel kaugel ideaalsest (kole seda sõna üteldagi) töökultuurist. Ning küllap ikka ja alati jääb raamatu tegemiselgi alles «elektroni tahtevabadus»: toimetamine ei jookse kohakuti illustreerimisega, sünnivad uued lahendused, mis ajavad segi tootmisgraafiku. (Hiljutine näide: Johannes Semperi teostega tegelevad soliidne kolleegium ja koostajaskond, ometi tuli kirjastuse toimetajal teha Semperi tõlkevalimiku juures ulatuslikku tekstoloogilist uurimistööd, taastada õiget teksti, lõpuks aga jõudis ta köite poolitamiseni: ühest sai kaks. Ja õigustatult. Aga niisugused asjad nõuavad aega.) Ei taha salata sedagi, et teinekord tekib kirjastusel tõrkeid poognate lugemisel: halvemal juhul selle avastamine, et üht-teist oli jäänud poolikult toimetatuks, üks või teine fakt kontrollimata, paremal juhul aga sünnib nn. teine nägemine, poognas nähakse asju hoopis teisiti kui käsikirjas. Analoogiliselt sportlastega, kes räägivad teisest hingamisest, võib öelda, et tekib mingi seletatud pilk, ja midagi pole teha: poognad jälle viibivad. (Muide, nii ei juhtu mitte ainult toimetajatega, vaid tihtipeale ka autoritega.)

Omaette probleemiks kirjastuses on praegu tehnilise, kantseleitöö maht. See on viimastel aastatel väga jõudsalt kasvanud. Autorikaitse määruste muutumise tõttu ja muudelgi asjaoludel. Kuidas see mõjustab ilmumist? Sellega, et toimetuse juhatajad ja toimetajadki kistakse ära teksti ja sisuliste probleemide juurest «asjaajamise» juurde.

■ Kui heita veel pilk tabelile: missugused on perspektiivid?

Lähemateks aastateks jäävad kirjastuse kogumahud põhiliselt samasuguseks. Ilukirjanduse väljaandmine kolmes toimetuses on üks kompleks «Eesti Raamatu» üsna paljutemaatilises töös (oleme ju klassifitseeritud «universaalseks» kirjastuseks). Suuri juurdepanekuid ühele toimetusele teiste arvel pole vist mõistlik teha. Ka muude kirjandusliikide, n.-ö. mitteilukirjanduse arvel ei paista olevat hulganisti vabu poognaid, vastupidi. Siis jääb üle reguleerimine nimetuste ja tiraažidega: kui üht rohkem, siis teist vähem. Siingi on asi olnud küllalt heitlik: viimastel aastatel on meil rõhutatud nimetuste arvu suurendamist, praegu on üleliiduline hoiak taas tiraažide suurendamise ja kordustrükkide suunas. Tahaks kogu kompleksi kõigi ideeliste ja majanduslike kaalutlustega elektronarvutist läbi lasta. Ehk tunnevad küberneetikud huvi?

■ Kui asuksime nüüd konkreetsete raamatute juurde. Missugused teosed 1974. aastast jäävad teie arvates kauemaks ajaks kirjandusse püsima?

Küllap on vastuses sellele küsimusele suvalist ja subjektiivset, ent kui summeerida siia ka vestlusi kolleegidega ning kriitika seisukohavõtte, siis mõnda raamatut tahaksin küll üsna veendunult esile tõsta. Kindlasti Mats Traadi «Pommeri aeda» selle suure, Traadile nii omase filosoofilise tõsiduse ning eetilise paatosega. Ilmtingimata ka Ülo Tuuliku romaani «Sõja jalus», mille nägemisnurk pole minu arvates oluline mitte ainult Tuulikule kui autorile endale, vaid meie sõjakirjandusele üldse, uue tahu avastamine eesti sõjakirjanduses. Väino Ilusa «Kaotusseis». Selle üksikud osad ei ole oma kaalult minu jaoks küll võrdsed, kokkujooksmisigi on ehk liiga palju, aga nii mahlakat inimest, nii intensiivset püüet vaadata tuumani pole Ilusal enne olnud. Ning Aimée Beekmani «Kuradilill», mille vastuvõtmine pole kirjanduslikes kõnelustes seni päris ühtne ja ühene olnud, kuid mille konstruktsiooni viimistletus ja Jaava igikestvus meie kirjanduse jaoks, arvan, olulised on. Ning need huvitavad liikumised Aimée Beekmani inimesenägemises!

Hinnangutes luuletuskogude kohta on vahest põhjust tagasihoidlikum olla. Siiski tunduvad mulle meie kirjanduslike liikumiste jaoks olulisena Ly Seppeli ning Milvi Sepingu kogud. Milvi Seping on jälle toonud kirjandusse tööilma. Selles pika vahe järel ilmunud kogus laulab Seping lihtsa inimlikkuse laulu, see on oluline elunägemine, millele lihtsustamine täiesti võõras. Etteheiteid, et aegunud, ei oska jagada. Mõnes rõhuasetuses just eriti ajakohane. Meeldiv on Ly Seppeli süvenemine oma ainesse, tema malbus, mis on omamoodi tuli tuha all, milles on suurt intensiivsust.

Autorite loomingus on ilmselt tähtsateks markeeringuteks, enesekogumise ja hoovõtu kogudeks Jüri Üdi «Selges eesti keeles», Lehte Hainsalu, Minni Nurme ja Rudolf Rimmeli raamatud, kindlasti ka Paul Haavaoksa «Palumaa pedajad». Haavaoks näib praegu tundvat või otsivat mingit murdumist endas, uut laadi, tahtes nähtavasti hakata rääkima mõnevõrra teises keeles, ent jäädes samal ajal ikka kodukohas, maas ja põhiväärtustes kinniolevaks meheks.

Kirjandusteaduses ja -kriitikas on pälvinud hea vastuvõtu mõlemad Sirge-raamatud: Ü. Tontsi monograafia ning koguteos «Rudolf Sirgega kalavetel». Tontsi teos on sarja «Eesti kirjamehi» taaselustamine üle hulga aja, kalaveteraamatus on kokku põimitud olustikulood, teooria, Sirge kui kirjanik ja Sirge kui hing, näiteks Debora Vaarandi imekaunis essees.

Möödunud aastal jõudis lõpule eesti rahvaluule antoloogia väljaandmine. See oli mammutitöö. Mäletan hästi 1966. aastat, kui seisime kirjastuses paksu käsikirja ees ega teadnud, kust otsast pihta hakata. Keele ja Kirjanduse Instituudi rahvaluule sektor suhtus mõistvalt meie ettepanekusse käsikiri vihikuteks jaotada. Nüüd on need ilmunud. Et vihikute välimus pole just väga efektne ja ilmumine jaotus pika aja peale, on tehtud töö kuidagi nagu hajunud ja midagi oma tähtsusest kaotanud. Tagantjärele enam muud teha ei saa, aga ärgitaksin ikka veel rahvaluulesektorit seisma hea selle eest, et raamatukaubastu koguks olemasolevad eksemplarid kokku ja teeks neist vähemasti mõnisada korralikult köidetud antoloogiat, pidades eriti silmas sel aastal Budapestis järjekordselt toimuvat soome-ugri kongressi.

Räägiksn ka ajaraamatutest. Tõstaksin kõigepealt esile Paul Haavaoksa «Eelkarastumise», fakti- ja mõtisklusrohke raamatu Leevaku-päevadest (kujunduselt näeb raamat kehv välja, ja see on juba kirjastuse süü). Ajaraamatute, probleemiraamatute, arutlusraamatute hulka kuulub ka Lennart Mere «Virmaliste väravas», mis juba «Loomingu» katkendite põhjal sai möödunud aastal Smuuli-nimelise preemia. Siia kuulub suuresti samuti Vello Lattiku «Mättalt mättale». Vaatamata oma väikesele mahule ja kujundilisele läbitöötamatusele, on see raamat, mis minu arvates peaks häälestama teisigi kirjanikke ning kõigepealt muidugi lugejaid meie tänaste aktuaalsete probleemide peremehelikule, asjalikule vaatlemisele. Teoses on tervet, hästi loomulikku elutunnetust, soovi mitte ainult fikseerida probleeme, vaid neid ka lahendada, ja ehkki Lattik kusagil kipub ülearu õpetlikuks minema ja «Mätas» natuke moraliteeks saama, on minu arvates mingi ovetškinlik hõng (kui 20 aastat vanu määratlusi meelde tuletada) tema ümber olemas.

Oleme kirjastuses väga rahul, et leidsime endale Eduard Ertise näol hoolika koostaja ja kommenteerija, kes huvitatult meie ideega kaasa tuli, mille tulemusena ilmus raamat «Tulekeeled», kogumik eesti luulest Nõukogude Liidus sõjaeelsetel aastatel. Praegu töötab E. Ertis analoogilise proosavalimiku kokkupanemisel.

On hea meel, et Vladimir Beekmani valikkogu «Pühvliluht» näeb välja esinduslik ja kena. See võiks olla teatud määral etaloniks, kuidas me niisuguseid pika aja intensiivset loomingutööd kokkuvõtvaid raamatuid tegema peame. Valikkogud ilmusid veel Muia Veetammel ja Osvald Toomingal.

■ Hüppame siiski korraks ilukirjandusest välja. Mida tõstaksite esile teistes kirjandusliikides ilmunud teostest?

Tõsist tähelepanu oma dokumentaalse jõu poolest väärivad 1924. a. detsembriülestõusuga seotud raamatud. Esile tõstaksin ka ajaloodoktor Juhan Kahki venekeelset teost «Sarnasusjooned», mis õige arvuderohke uurimistöö najal püüab teha mitmesuguseid sotsiaalfilosoofilisi järeldusi Eesti tänase elanikkonna kultuurihuvi ja suhtumiste kohta. Hans Pöögelmanni teoste ilmumahakkamise tähtsusele on ajakirjandus juba rõhukalt tähelepanu juhtinud. Küllap väärib seegi märkimist, et kõrvuti Sütiste luuletuste iluväljaandega ilmus tema teatrikirjutiste raamat (koostas O. Kruus). E. Priideli ja A. Ustali koostatuna avaldati olukirjelduste, esseede ja visandite raamat meie kunstiinimestest: «Vikerkaarepüüdjad». Ja kui «Terves kehas...», siis ka — Müncheni olümpiaraamat.

■ Aga «Sirvilauad»?

Jah, selle raamatu valmimine võttis tõepoolest kaua aega. Minu arvates olid teose pikas sünniloos süüdi mõlemad pooled, nii koostajad (selle sõna laias mõttes) kui ka kirjastajad. Koostajatel ei jätkunud kõigil tööperioodidel rõhukat huvi tõemeeli aktuaalse koguteose loomiseks (kui välja arvata 3—4 silmapaistvat kaastööd), töö alguses ebatäpselt seatud eesmärgid ning hiljem sellesama aktuaalsuse, ajahõngulisuse taotluse tõttu tehtud korduvad muudatused olid põhjuseks, et lõpuks kõik asjaosalised asja vastu huvi kaotasid. Uusi «Sirvilaudu» vist, vähemalt esialgu, tegema ei hakka. «Sirvilaudade» funktsiooni katavad ehk ära kolm väljaannet. Esiteks: eesti kirjanduse biograafilise leksikoni näol saame tänavu kätte praegusaegse nõudlikkuse ning teadusliku tasemega kirjutatud-koostatud teatmeraamatu. Teiseks: kunagi oli kaalutlus, et «Sirvilauad» peaksid jälgima kirjanduses toimuvat kirjanduskriitiliste materjalide kaudu. Sellele kohale peaks nüüd asuma regulaarselt ilmuma hakkav kriitikavalimik. Võib-olla ongi siin õige koht rääkida ühest teosest, mis õigupoolest on kunagi Max Laossoni algatusel ja koostamisel ilmunud 3-köitelise «Kirjanduse radadelt» järg. See on Kalju Kääri kokku pandud kriitikakogumik «Kirjandus kriitiku pilguga», mis sisaldab valimiku 10 aasta arvustustest. Teatavasti oli kirjastus vahepeal üle läinud kirjanduskriitiliste autorikogumike väljaandmisele. Aga aeg-ajalt süvenes tunne, et kirjanduselu pidev jälgimine kirjanduskriitilise sõna kaudu libiseb käest ära. NLKP Keskkomitee kriitikaotsus sai siin otsustavaks impulsiks, ja siis tegimegi pingutuse koondada pikema ajavahemiku kriitika ühte raamatusse. Muidugi oli koostaja suurte raskuste ees. Esialgsest kahest-kolmest köitest võimaldasid kirjastuse majanduslikud võimalused teha ainult ühe. Nii on see valimik kaugel ammendavusest. Oma järelsõnas tutvustab K. Kääri raamatu koostamisraskusi ja -printsiipe: kõrvale on jäetud artiklid, üldiselt pole sisse võetud varem erikogumikes trükitud töid. Aga koos juba ilmunud kriitikaraamatutega peaks meie kirjanduskriitilise mõtte liikumine ajavahemikul 1962—1972 olema nüüd jälgitav. Edaspidi hakkame tegema kogumikke paari aasta tagant, ilmselt tulevad need siis täielikumad.

Kolmas väljaanne, mis «Sirvilaudu» peaks asendama, on kavatsetav «Eesti kirjanduse aastaraamat». Endel Mallese venekeelne kirjandusteatmik on eeskuju vääriva algatusena äratanud üleliidulist tähelepanu. Mõni aeg tagasi Moskvas Kirjastuskomitees oma plaane kinnitamas käies kuulsime, et mitu teistki liiduvabariiki on hakanud selletaolisi teatmikke ette valmistama, et kujundada välja pideva kirjandusliku informatsiooni süsteem. Et andmeid konkreetsete ajavahemike kohta vajavad ka meie endi kirjandusinimesed, tundus olevat mõistlik hakata aastaraamatut samuti eesti keeles välja andma (loomulikult muudetuna).

(Järg 5. lk.)

SÕJAST JA SÕRULASTEST

HARALD SUISLEPP

«...ükski valu pole tühi ja asjatu, sest kui mitte päris kohe, kui mitte aasta, kümne aasta pärast, siis kahekümne aasta pärast ikkagi valutab see läbi kellegi hinge...»
ÜLO TUULIK

Ülo Tuuliku «Sõja jalus» on raske raamat. Nagu kivi on autor seda ligi kolmkümmend aastat endas kandnud ja inimlikust kohusetundest lõpuks elava tükina lahti murdnud. Sel kivil on sõja ning surma raskus.

Tagasihoidlikuna tunduv pealkiri on täpne. See on raamat just sõja jalgu jäänud inimestest, mitmetest mobilisatsioonidest rehitsetud elanikkonnast, ühiskonna «jäägist», mis sõjaliste võitude sepitsejaile tülinaks, mitte tuluks. Niisuguseks tülinaks muutusid 1944. a. sügisel Saksa väejuhatusele ka sõrulased.

Sõja jalgu jäid paljud rahvad, paljud miljonid inimesed.

Sõja jalgu jäid ka eesti rahvuskorpuse 300. polgu mehed. Siis, kui selgus, et dessant on halvasti ette valmistatud, et piki rannajoont hajutatud gruppide selja taga on vaid tühi meri, ees vaenlase tulevall, mistõttu edu saavutamine võimatu.

Tõsi, sõja jalgu jäid kõik sõdurid, ent sõduritel oli relv, et ennast kaitsta või vaenlast hävitada. Need sõja jalgu jäänud, kellest jutustab Tuulik, on abitud inimesed, sõja raske rulli alla jäänuna on nad võimetud oma kannatusi kergendama. See on sõjavälgust valgustatud inimmaastik.

«Sõja jalus» ei ole järjekordne raamat sõjast. Nii ei ole meil sõda käsitletud. Memuaarteostes, kui kirjutajaks kindral, muutuvad inimesed tavaliselt tääkideks, rinnete läbimurdekohad erivärvilisteks noolteks ja kogu sõda ise ülevaks ning mõtestatuks nagu male. Säärasel juhul on sõda meie silmadest eemaldatud, ta on kaugendatud skeemiks, statistiliseks abstraktsiooniks, mille põhiväärtuseks ajalooga kattuva strateegilise informatsiooni lakoonilisus. Kui aga autoriks jutukirjutaja, kes fookustab konkreetseid «piirsituatsioone», mis psüühilise veelahkmena sünnitavad kangelasi, argpükse, patrioote või reetureid, siis näeme sõda peamiselt kirjanduskujude silmade läbi, kusjuures nägemuspildi erksuse määravad autori kujutlus- ning kujutamisvõime, tõepärasuse aga arusaamad sõjast ning kirjandusest.

Ülo Tuuliku raamat on dokumentaalne, samal ajal äärmiselt sugestiivne. Selles raamatus on kõige olulisem — sõja emotsionaalne dokumentaalsus. Kirjanik on püüdnud sõja nägu lähendada meile inimlikku vaateulatusse säärasena, nagu seda nägid tema isa, ema, õde ja kõik need sõrulased, kes sõja viimasel sügisel Saksamaale küüditati, sealhulgas ka sõrulaste tulevane sõjasekretär Ülo Tuulik ise, kes oli tollal nelja ja poole aastane ja mäletab vaid heledat kuuvalgeteed Sõrvest lahkumisel ning mürsu lõhkemise. mürkrohelist sähvatust kusagil Saksamaal.

Nii on ta ka 300. polgu traagilise dessandi lähendanud vahetuks nägemuspildiks ja andnud vapustava tõepäraga meie sõjakirjanduse ühe sügavamalt mõjuva leheküle.

Et näidata meile sõja nägu niisugusena, nagu see oli, pidi kujutaja seda kõigepealt ise nägema. Autor, kes koos teosega annab ühtlasi ka selle sünniloo, jutustab, kuidas ta, püüdes kõiges asendada tõenäosust tõega, pidi enne, kui pani paberile esimese lause «Meid viidi öösel», mitme aasta jooksul lugema kõikvõimalikku kirjandust viimasest sõjast, käima paikades, kuhu neid tookord viidi, kirjutama üles sõrulaste jutustusi möödunud vintsutustest, otsima päevikuid, dokumente, fotosid, lugema veel ja veel, vestlema ajaloolaste, filosoofide ja sõjaväelastega, lugema jälle...

Ja ikkagi oli sellest vähe. Autor pidi endale selgeks tegema inimese ja sõja vahekorrad, enda suhtumise sõjasse. Et ligilähedaltki mõista seda, mida tundsid isa ja ema, kui nad kuupaistesel sügisööl läksid lastega Sõrve sääre otsas ootava laeva poole, pidi ta ootama niikaua, kui võis oma lapsed käekõrvale võtta...

Sõja jalgu jäid miljonid inimesed. Nende inimeste saatused olid erinevad, kuid kõik nad seisid surma palge ees ja kõiki neid sidus üks inimlik valu.

Millega vaagida valu? Millega mõõta ühiskondliku valuläve kõrgust? Just selle valu pärast on Ülo Tuulik südant valutanud. Kadunud valu äratamine tähendab inimese äratamist. Et võõras valu ei väärataks valeks, pidi see saama kirjutaja enese valuks.

Sõja olemuse üle mõtiskledes jõudis autor järeldusele: inimeste kannatuste kroonika dokumentaalsuse ja objektiivsuse taotlus nõuab, et väljendutaks *sine ira* — ilma raevuta. Ja tõepoolest: Tuuliku raamatust ei leia me raevu ega süüdistusi. See on inimliku valu raamat. Ent just see valu süüdistab. Sõnades küll kedagi süüdistamata on «Sõja jalus» kõige süüdistavam raamat, mis meil sõjast kirjutatud.

Selle saavutamiseks tuli autoril palju otsida ja paljust loobuda. Pakkus ju iga sõrulase saatus võimalust romaaniks, ent see oleks tähendanud voli andmist fabuleerimisvarmale fantaasiale, tõe tõenäosusega asendamist. Nüüd, kus 158-leheküljeline inimliku valu mosaiik meie ees, võime olla autorile tänulikud, et ta ei järginud selle jutukirjutaja dub, et sakslase enesekindlus põhineb kujutlusel, et ta teab «tõde — teadust, mille ta ise on välja mõtelnud, kuid mis temale on absoluutseks tõeks».

Niisugusteks absoluutseteks tõdedeks kuulutati juhikultus, rassiteooria ning militarism. Absoluuti uskumine välistab iseseisva mõtlemise. Iseseisva mõtlemise puudumine on fašismi eeldus, fašism aga sõja eeldus. See, kes kuulutab ühe rassi üleolekut teistest, ühe rahvuse pärilikku õigust teisi rahvusi valitseda, vallandab julmuse ning vägivalla. Sõda kuulub fašismi olemusse.

Ülo Tuulik kirjutab, et sõrulased küüditati humanismi nimel. Ei ole kuritegu, millele selle sooritaja ei leiaks põhjendust ega õigustust. Gaasikambrid ning krematooriumid lasti käiku inimese vääristamise ja inimsoo õilistamise nimel. Ajaloo rängimat sõda, milles mõrvati 50 miljonit inimest, alustati tuhandeaastase rahuriigi nimel...

juhtnööre, kes olevat õpetanud, kui kiiresti tuleb valmis vuhkida 400-leheküljeline romaan. Säärast töömeetodit ja ainekäsitlust kasutades oleks ajaloo suur traagika uputatud sõnamulinasse.

A. Ümera, arvustades «Sõja jalus» («Kodumaa» 8. I 1975), kirjutab:

«Siit võiks järgneda põgus pilk Ülo Tuuliku stiilile, mis kujundisüsteemi ja lauserütmi osas tundub mitmeti osutavat viljakale õppimisele Juhan Smuulilt, olemata sealjuures jäljendav.»

Ka mulle tundub, et Tuulik ja Smuul on sarnased. Võib-olla on Tuulik Smuulilt ka kujundisüsteemi ja lauserütmi õppinud, kuid nende sarnasus on ilmselt hoopis sügavam kui stiililised väljendusvahendid. See sarnasus on kirjaniku olemuses, tema aususes, südametunnistuses — kõiges selles, mille ühiseks nimetajaks on hea kirjaniku hoidja — inimlikkus. See on suhtumise küsimus. Ja nagu Smuuli teoseid, valgustab ka «Sõja jalus» kõiki tegelasi ning fakte autori suhtumine, tema juuresolek.

Inimlikkus sisaldab alati austust elu vastu. Sõda kui hävitamine on elu eitamine. Elu eitamine on inimese eitamine. Et kaitsta inimest, peab inimlikkus eitama sõda. Niisugune on Ülo Tuuliku raamatu dialektika.

Autori selline suhtumine väljendub juba tiitellehel: raamat on pühendatud emale, elu sünnitajale, elu hoidjale. «Sõja jalus» kohtame autori ema ning vanaema, samuti ema, kes ei suutnud näha oma kahe lapse hirmu ning kannatusi ja hüppas põleval laeval koos lastega tulle; ema, kellele laagriülem tõi hoovist naelakasti, kuid kes seda ei võtnud, vaid läks vastu ööd võõras pimedas linnas otsima puutöökoda, et oma sõja jalgu surnud lapsele kirstu muretseda; ema, kelle tütar jõudis sõja jalust küll Sõrve tagasi, kuid siis oli jõud otsas: ema leinas teda kolm aastat, käis mööda teed ja hüüdis valjusti...

Ülo Tuulik, nähes ema kõigil teedel hüüdmas lohkus põskedega tüdrukut, tahtis seda hüüdmist kui sõja kustuvat järelkaja muuta mitmesajakordseks võimendatud kisaks tänasesse. Ja ta valis tiitellehele moto Albert Schweitzerilt, sakslaselt, inimeselt, kes õpetas sügavat aukartust elu ees. Ta võttis omaks Schweitzeri mõtte, et see, kes on valust pääsenud, ei tohi arvata, et on vaba, sest nüüd, kus ta teab, mis tähendab valu ja hirm, peab ta aitama valu ja hirmu vastu võidelda.

Ülo Tuuliku teos on niisuguse suhtumise konkreetne akt. Selles on paljastatud mineviku haavu, et säilitada nende valu tulevikule. Seda on ajendanud inimlik kohusetunne elavate ning surnute ees.

Loed Tuuliku raamatut ja küsid tuhandeid kordi küsitud küsimust: kuidas oli see võimalik?

Teisel maailmasõjal on üks sünonüüm — saksa fašism.

Ülo Tuulik on andnud selle olemuse nõnda:

«Maailmas peab kõik ilus, puhas ja selge olema — rahvused, riigikorrad ja ideaalid. Mis sellele ei vasta, hävitatakse — rahvused, riigikorrad, ideaalid. Peab valitsema kord.»

Ja haakristlased hakkasidki seadma korda nii riigikordi kui kromosoome. Kuidas jõuti seesuguse moraalini?

Raamatus «Sõja jalus» on tsiteeritud Lev Tolstoi arvamust rahvuste enesekindluse põhjuste kohta, millest järel-

Meenub Hitleri kunagine raadiokõne, milles ta saksa natsismi ülistades rõõkis:

«Das ist Sozialismus!»

Ajalugu armastab paradokse. Vana Alfred Krupp, too hobusesõnniku nuusutaja, kelle valatud kahurid tapsid prantslasi 1870. aasta sõjas, pannes Sedani all saavutatud võiduga preisi pürjelile pähe maailmavalitsemise kärbse, pidas kogu elu, nagu võime lugeda William Manchesteri raamatust «Kruppi relvad», oma verivaenlasteks sotsiaaldemokraate ning sotsialismi; tema hilisemad järeltulijad Gustav ning Alfried Krupp aga tõstsid Hitleri «sotsialismi» ees kibekähku *Hände hoch* — saluteerimiseks. Kahurikuningad teadsid, et natslik «sotsialism» tähendab Kruppi terase torkamist Euroopa südamesse ja edasi... Oli ju füürer 1937. a. tööstureile esinemisel oma vallutusplaane tutvustades rullinud lahti kaardi, vedanud sõrmega üle Atlandi ja öelnud: «Euroopa tänavail voolanud juutide veri on siis tühiasi, võrreldes sellega, mis me New Yorgi rentslitesse laseme».

Saksa tööstureid olid praktilisemad kui nende füürer. Alfried Kruppi käsutuses oli peale saksa tööliste 97 952 sõja jalgu jäänud inimest — välismaa töölist, sõja- ning koonduslaagrivangi. Nürnbergi protsessil kaitses Alfried Kruppi terve armee *Doktor der Rechte* uhket tiitlit kandvaid advokaate.

Ent kes andis kaitset koonduslaagri vangile, kes sirutas käe Kruppi puruks-pommitatud leivatehase varemeist leitud kõrbenud kooriku järele ja selle eest samas maha lasti? Kes andis kaitset kõigile sõja jalgu jäänuile, miljoneile orjusse ning surma määratuile, kelle ainus süü seisnes selles, et neil ei olnud «õige veri» või et nad pidasid inimväärikusele alandavaks kunnardada rumaluse, jõu ning julmuse absoluuti?

Nende inimeste ainukeseks kaitsjaks oli nende oma elutahe.

Ülo Tuulik kirjutab:

«Täi ei küsi, kas sa oled venelane, sakslane või eestlane.»

Seda ei küsinud ka nälg ega surm.

Fašismi on millegipärast nimetatud isandate ideoloogiaks. Sellise epiteediga on oma piraatliku tegevuse õigustamiseks kokkulapitud ideoloogiat püüdnud ilmselt õilistada Nietzsche poeetilisi kujundeid ja Pareto elitarismi näpanud fašistid ise. Ei, fašism on just orjahingede ideoloogia. Juhikultus eeldab käsku, käsk absoluutset kuuletumist. Kalevi-Liiva ja Tartu tankitõrjekraav tõendavad, et just kannuseid teenida ihkavad orjahinged on kuuleka püüdlikkusega valmis sooritama ka kõige rängemaid kuritegusid inimsuse vastu. Iga suguvend ei ole vend.

Ülo Tuulik kirjutab:

«Surnud ei tea ega tunne enam midagi ja mitte midagi nad ei vaja. Nad on surnud.

Ainult minus endas, elavas, kõrvutuvad mineviku ajel segiminevana hirm, kaastunne, austus, kurbus, ängistus ja uhkus, ja surnud on osalised selle tunde sünnis.

Vaid niimoodi oleme seotud nendega, kes läinud.

Võib-olla algab siit rahvustunne — seletamatu, defineerimatu, aga kadumatu.»

Suguõel, kes seisis näljaköögi uksel, puudus rahvustunne.

Fašistid rääkisid palju rahvusest, ent rahvus oli neil bioloogiline mõiste, rahvuslikku uhkust aga asendas neil rahvuslik vihkamine. Rahvuse väärtuslikke omadusi ei määra mitte rassilised tunnused, vaid need tõekspidamised, mis rahvusesse sisendatud, need ideaalid, mida ta kui rahvus teenib. Tõeline rahvustunne tähendab hoida ning ülendada inimest. See aga tähendab austust kõigi teiste rahvuste vastu. Niisuguse rahvustunde kõige üldisemaks nimeks on internatsionalism. Seda ühendavat tunnet tundis tõenäoliselt too Sõrve naine, kes pärast rahu saabumist alustas Rügeni saarelt mitu kuud kestnud koduteed itta, astudes paljajalu mööda maipäikesest tulipalavaid Euroopa asfalteid ja lükates lapsevankrit, milles polnud mitte tema järeltulija (see oli juba täismees), vaid küüditatuna sõja jalgu jäänud ukraina tüdruku ja poola noormehe kahenädalane laps...

Nii nagu ei olnud neil kerge minek, nii ei olnud kerge ka tulek. Tuulik kirjutab, et kuivaks nutetud silmade ja tangis hammastega vaatas inimene rüvetatud maad. Kuigi vägivaldselt viidu-na, ent vaenlase maalt tulnuna, pidid nad ületama veel ka umbusalduse barjääri.

Enne küüdituslaevale asumist olid sõrulased oma abituses ning nõutuses pöördunud jumala ning maa poole: nad laulsid: «Jumal, sul ligemal» ja «Mu isamaa armas». Mis jumalasse puutub, siis pidid Nõukogude relvad tema töö ära tegema. Maaga oli teine lugu. Mõnigi küüditatu tuli sellest «nutmiseni vaesest ja naermiseni ebausklikust» maast sõna otseses mõttes lahti kiskuda. Igatsus selle maa järele andis lohutust ja lootust. Ja kui nad lõpuks jõudsid oma igatsetud saarele Väinameres, selgus, et Sõrve säär oli jäänud sõja jalgu samuti nagu tema inimesedki. Sõja raudne kand oli maa auklikuks tampinud ja seal, kus seisis kodu, oli vaid sõerabune muld ning ahervaremed, nii et noor naine, kes tuli oma kunagist kodupaika vaatama ega leidnud ühtegi lille, mitte ühtegi elavat taime, ei osanud teha muud, kui vajuda silmili hõõguvale pahkmaale ja vappuda lohutamatus nutus...

«Sõja jalus» on puudutanud ajaloo tumma valukeelt, mis teraskalgina lõikus läbi rahvaste ning üksikisikute saatusest ja mille kaja võngub veel läbi mitme põlvkonna.

Võib-olla kandus selle raamatu põhitoon minuni veelgi vahetumalt seetõttu, et viibisin sel ajal, mil Tuuliku raamat algab, Sõrves. Saabusin pärast haiglat ning tagavarapolku Saaremaa vabastuslahinguist osavõtvasse väeossa siis, kui Tehumardi öölahing oli olnud, kui oli olnud ka 300. polgu traagiliselt lõppenud dessant, mille järel sõrulased saatsid sõja jalgu. Meenub päikeseline sügispäev, mil käisin Tehumardil, Saaremaa tavalisel kadakavälul, mis oli täis hirmsa öölahingu jälgi. Nüüd kõrgub seal langenud sõjameeste mälestuseks saaremaa dolomiidist mõõk.

Ülo Tuulik on oma raamatuga püstitanud mälestusmärgi sõja jalgu jäänud sõrulastele, nii nendele, kes läbi valu ning kannatuste tagasi jõudsid, kui ka nendele, kellest jäid võõrastele maadele nimetud hauad. See mälestusmärk on südamevalu kivist, mis võiks kanda epitaafi: surnud on vaid see, kes unustatud...

Ajakirja «Looming» preemiad

1974. aastal ilmunud parimate teoste eest otsustati toimetuse ja kolleegiumi ühisel koosolekul jagada preemiad alljärgnevalt. 500-rublase auhinna sai V. Grossi romaan «Talvepuhkus» ajakirja juuni-juulinumbris. 300-rublase preemia pälvisid E. Niidu luuletsükkel «Loomingus» nr. 3 ning A. Valtoni novell «Mustamäe armastus» (nr. 11). 200-rublased auhinnad määrati O. Jõe aastatülevaatele «1973. aasta proosamaastik» («Looming» nr. 4), H. Runneli aasta jooksul ilmunud retsensioonidele ja Ü. Ojatalu olukirjeldusele «See on mele igapäevane eluaegne töö» (nr. 8). Noorele autorile eraldatud preemia anti seekord J. Jõerüüdile luuletuste eest, mis ilmusid ajakirjas «Looming» nr. 2.

«EESTI RAAMAT» PROBLEEMIS JA ARVUS

(Algus 3. lk.)

■ Seni ei ole juttu olnud noortest. Missuguse hinnangu annab kirjastus ise möödunud aastal publiku ette jõudnud noorematele või vanematele debütantidele?

1974 polnud eriti noorterohke aasta ja nende kogude kohta on ilmunud skeptilisi avaldusi nii lugeja kui ka professionaalse kriitika poolt. Niipidi on meelt avaldatud Nõmme, Sarapuu, Kivisaare, Maripuu ja Vanapa raamatute puhul. Kui seda meenutust hüppelauana kasutada ja tuletada tõepoolest meelde niisuguseid lauseid kirjanduskriitiliste artiklite lõpust, nagu: kas oli seda raamatut üldse vaja välja anda, kas autor poleks suurema nõudlikkuse ja viimistlemise korral saavutanud hoopis paremaid tulemusi, kas poleks kirjastus pidanud osutama noorele autorile suuremat abi jne., jne., siis on asi nähtavasti nii, et kirjastus, kujundades oma kirjastamispoliitikat ja suhtumisi, ei saa nende etteheidete suhtes kurt olla. Muidugi peab sellist nõudlikkust kriitikas alati olema, muidu poleks kriitikat tarviski, ta jääks ainult tutvustajaks ja patsutajaks. Mõistame asja nii, et kriitiline hoiak ei mõista ju alati hukka väljaandmist, me võtame seda kui kirjandusprotsessi loomulikku osa, kui vaidlust raamatu ümber, arvamuste kujundamist. Aga siiski: kui skepsist ja etteheiteid hinnaalanduse tegemises juba liiga paljude raamatute puhul ette tuleb, siis ilmselt peab sellest omad järeldused tegema ka kirjastus. Noorte autorite raamatute väljaandmine suurenes märgatavalt pärast eelmist kirjanike kongressi, kus see probleem oli tõsise ning kirjastuse suhtes terava arutluse all. Kas sellepärast, et meil oli portfelli kogunenud tugevamaid teoseid, või mõnel muul põhjusel, aga esimestel aastatel pärast kongressi etteheiteid hinnaalanduses, peavangutamist «kas see raamat siiski liiga kiiresti ei ilmunud» minu meelest ei olnud. Praegu on need olemas ja mööda vaadata kirjastus neist enam ei saa.

■ Meie tänases jutuajamises on veel esile tõstmata möödunud aasta paremad lasteraamatud.

Kõigepealt tuleks ehk rääkida sellisest poliitiliselt olulisest, komponeeringult huvitavast ning eetiliselt arukast raamatust nagu Holger Puki «Mida te teate Oskarist?», mille kirjutamisel on Pukk kasutanud huvitavat võtet: vestlustes arvukate inimestega, kes on tundnud kunagist silmapaistvat komsomolitegelast Oskar Cheri, saab peategelane valgust paljudest külgedest, muutub ruumiliseks. See on muidugi ainukordne võte, mida ei Pukk ise ega keegi teine enam niipea kasutada saa. Huvitav võte, omal kohal, seepärast ka raamat huviga loetav.

Ilus raamat sai August Jakobsoni muinasjutukogust «Ööbik ja vaskuss», mis on kena näide kirjastuse koostööst koolidega: teose illustreerijaiks on Tallinna kunstikallakuga koolide õpilased. Raamat võib minu arvates kaasa rääkida üleliidulistelgi konkurssidel (kui mitte veel laiemalt). Siinkohal tahaks kirjastus öelda aitäh lastele ja õpetajatele, kes selle kogumiku kujundamisel abiks olid. Kaunis lasteraamat on ka Ellen Niidu valikkogu «Midrimaa». Möödunud aasta oli Ellen Niidul üldse hea kirjastamisaasta: koos tõlgetega ilmus talt kuus teost.

Viivi Luige kaks Leopoldi-raamatut võisid ehk olla mõnevõrra ootuspärased tema luule uusilmumite jälgijaile, neile aga, kelle jaoks Viivi Luik oli vaid habras loodusevaatleja, on tema lasteraamatud küll lausa ootamatud. Leopoldi-raamatuil on tõsiasjalik, isesuguselt kena elujälgiv toon ning nende ilmumisega oleme saanud endale juurde andeka lastekirjaniku. Nii kirjastajana kui ka isalikel eesmärkidel kasutajana on mul soe poolehoid P.-E. Rummo säravale «lugemik lugemikile». Ja lisame veel Haavaoksa ja Hainsalu ja Jõgisalu ja Männi ja Kesamaa.

(Järgneb)

NLKP Keskkomitee otsusest «Kirjandus- ja kunstikriitikast» sai kolm aastat, ajavahemik, mis meie polüfoonilisel, igavesti ajahädas oleval ajastul annab juba põhjust olnust distantseeruda, rääkida sündinud faktist kui ajaloolisest, võrrelda otsuses nõutavat momendi olukorraga.

Aktivasse loetlegem järgmisi positiivseid nihkeid: ilmuma on hakanud ajakiri «Literaturnoje Obozrenije», kriitikaalmanahhid Usbeki ja Gruusia NSV-s, iga-aastane kriitikakogumik. Meie vabariigis on sagenenud kriitikaraamatute (küll retrospektiivsete, kriitiku tegevust ajas üldistavate) publitseerimine, jälle kord sündisid «Kirjanduse sirvilauad», uue õppeplaani kohaselt loetakse nüüdsest ülikoolis eesti filoloogidele ka kirjanduskriitika kursust, sõnakamaks on muutunud kriitikute noorem põlvkond.

Mõistagi on möödunud ajavahemik toonud ka kvalitatiivseid nihkeid meie kriitikasse, ent veel vist on neid muutusi liialt vähe, et olla ajendiks pöördele või hüppele.

Nii võib väita, et möödunudki aastal — nagu 1972. aasta kohta on öelnud H. Puhvel — «mängisid kirjandus ja kriitika omavahelise partii viiki».

Laskumata laiemale lugejaskonnale teada olevate ja teadmata põhjuste rägastikku, rääkigem kõige järgneva sissejuhatuseks vaid paarist kvaliteedi suhtes määravast tõigast.

1. Eesti kirjanduskriitika tugineb ikka väikese asjaarmastajaliku grupi huvile ja entusiasmile. Sellest ka meie päevalehtede tagasihoidlik osa eesti kirjanduse suunamisel, kirjandusellu sekkumisel. Puuduvad koosseisulised kriitikud. Soov, et igal suuremal ajalehel need oleksid, leidis väljaütlemist juba 1968. aastal, seda korrati 1972. aastal, taas 1974. aastalgi, mis näitab, et ühelt poolt ilmutatakse küll visadust taotlustes, teiselt poolt aga visadust neile vastu seista. Kuidas saaksime nõuda kriitikalt sügavat professionaalsust, võitlevat hoiakut (otsuses on aga mõlemad momendid rõhutamist leidnud), kui «ometigi suurem osa sellest, mida kriitika on pakkuda suutnud, on tehtud igapäevase leivatöö kõrvalt, vaba aja ning öötundide arvel» (O. Jõgi). Kriitiku elukutse kui niisugune on seni veel tunnustamata ja kas pole siis paradoksaalne, et mitteprofessionaalsena peab eesti kirjanduskriitika hoidma professionaalset taset.

2. Kellele üldse on suunatud eesti kirjanduskriitika? Ütleme, ühelt poolt autorile ja tema teosele, teiselt poolt lugejaskonnale. Kui esimese poolega on asi enam-vähem selge, vähemasti konkreetne, siis teine pool ärgitab aina küsima: kes see l u g e j a s k o n d siiski on, missugune on tema orientatsioon kirjanduse ja kriitika suhtes, kuidas ta on diferentseerunud, mida ta üldse ootab kriitikalt, milline on tema sõna olemasoleva ja olnud kirjanduse kohta? Ja need pole sugugi retoorilised küsimused, millele jutu jätkudes vastatakse, sest neile ei saagi tõsikindlalt vastata. Tänini puuduvad meil sotsioloogilised uurimused, mis aitaksid lähemalt määratleda kriitika lugejat. Ning seni, kuni neid pole, seni, kuni objekt on abstraktne, ebamäärane lugejate kogum, jääb kaheldavaks kriitika suunav-juhtiv-kasvatav funktsioon, tema sotsiaalne missioon.

Võib-olla eespool kirjeldatu ongi *causa sui*'ks eesti kirjanduskriitikas jätkuvale ü k s l u i s u s e l e, keskpärasusele, ebalevale hoiakule tegelikkuse ja seda taasloova kirjanduse suhtes, võibolla just «leivalisa tundmusest» johtub kartus leida ja teostada end autoriminas ja -julguses. Visa järjekindlusega on omandatud teadmine, et kirjanduskriitika olemus seisneb ainult argumentatsioonimehhanismi täiuslikkuses, iga väite põhjalikus kaalumises, ümaruses, akadeemilises vaimus, kriitiku ja kirjaniku turvalises olekus, põhimõttes «hundid söönud, lambad terved». Selline, võib juba öelda, traditsiooniline hoiak avaldub selgeilmelisena ka r e t s e n s i o o n i s, mille läbivaatlusele me nüüd asume.

Praegusaja eesti kirjanduskriitika on oma põhisuunitluselt interpreteeriv — teost ja autorit tutvustav, selgitav (puhuti küll seletav), kommenteeriv, avav. Enamasti on selline kriitika ka tunnustav, protežeeriv. Interpreteerijana valitakse selleks kriitikažanritest sobivaim — retsensioon.

1954.—1958. aasta kriitika arengujooni eritledes täheldab TRÜ diplomand M. Ojamaa: «Kõige suurema osa meie kaasaja kirjandust käsitlevaist kirjanduskriitilistest publikatsioonidest võtavad enda alla üksikteoste retsensioonid. Isegi kui välja jätta tõlketeoste, samuti eesti kirjanduse klassika kordustrükkide retsensioonid, moodustavad algupäraste uudisteoste arvustused ligikaudu poole kõigist aastail 1954—1958 avaldatud kirjanduskriitilistest artiklitest.» 1967. aasta kriitikaülevaates (muide, tänini ainsas!) märgib H. Siimisker, et «perioodikas võib kõnelda retsensiooni hegemooniast». 1973. aastal nenditakse sedasama: «...meie kriitiliste tööde liigivaesus, vormi ühekülgsus, paiguti isegi standardsus torkab igal juhul silma. Domineerib üksikteose retsensioon, millele lisanduvad aastaülevaated ja põgusad autorikäsitlused, kui keegi on jõudnud ümmarguse aastaarvuni, nendest normatiivsetest vormidest astuvad meie kriitikud väga harva üle.» (H. Puhvel.)

Ka 1974. aastal teokssaanud üleliidulisel kriitikute nõupidamisel valutatakse südant retsensiooni pärast. Sama aasta «Loomingus» nr. 8 konstateerib retsensiooni domineerivust E. Siirak. Kui nüüd lisame siia sellegi fakti, mis sel-

KRIITILISI MARGINAALE KRIITIKAST, RETSENSIOONIST ISEÄRANIS

REIN VEIDEMANN

gus ajavahemikus 1968—1973 ilmunud eesti kirjandusellu puutuvate publikatsioonide analüüsist (49% neist olid retsensioonid, ülejäänud kirjandusajaloolised, kirjandusteoreetilised, kirjanduselu päevakajalised artiklid), siis on loomulik, et säärane dominantsus rahulolu ei tekita. Retsensioon on kriitika sünonüüminagi läbi löönud. Eksisteerib «Artiklite ja r e t s e n s i o o n i d e (minu sõrendus — R. V.) kroonika», ajakirja «Looming» rubriik «Kriitika» tähendab tegelikult retsensioonide rubriiki. Ajakiri «Keel ja Kirjandus» aga tähistab seda veelgi neutraalsema tiitliga «Raamatute keskel». Siinjuures mööngem, et sellisele dominantsusele vaatamata on retsensioonil siiski oluline osa eesti algupärase kirjanduse vahetul p r o p a g e e r i m i s e l, sest näiteks vene kriitikud jõuavad omakeelsest kirjandusest arvustada vaid veerandi. (Kriitikapleenumi taskuraamatust. «Looming» 1972, nr. 4.)

Niisiis pole põhiprobleemiks niivõrd retsensioonide a r v — eks ole ju iga teose autor huvitatud mingist tagasisidemest —, kuivõrd selle arvu v o r m i l i n e üheülbalisus. See on tingitud aga kriitika erapooletusest, neutraalsusest. Viimane omakorda kujutab endast subjektiivse ja objektiivse vahekorra valesti mõistmist. Absolutiseeritakse objektiivne, unustades tahtmatult või meelega, et «kunstiteose analüüsi on võimatu teha ebaisikuliselt, kui ei olda mingi dogma autoriteedi kuulekas jälgija». (Kriitikapleenumi taskuraamatust.)

Milles on siis põhjus, et kriitik isiksusena (sealjuures vastutavana) tihtipeale väldib oma isiksust, et arvustus on impersonaalne, et ta pigem on äramärkija, kõrvaltvaataja kui kirjandusprotsessis kirjanikuga v õ r d n e o s a l i n e? Võib-olla on tegemist nn. professionaalse deformatsiooniga (E. Nirk), mille taustaks on omakorda kirjandusvälised mõjutused. Kriitik istuks nagu kahe tooli vahel: ühelt poolt peab ta esitama kirjandusele antud ühiskondliku situatsiooni nõudeid, ergutama kirjandusprotsessi, viljastama seda uute ideedega, teiselt poolt ei saa ta aga elust ja kirjandusprotsessist endast tulenevaid probleeme ning vastuolusid vältida, olles tihtilugu ise nende kandja. Sellises olukorras võib kriitik minetada oma autonoomsuse. Suutmata integreerida endas erinevaid pooluseid, saab temast kas siis käibetõdede ruupor või erapooletu vaatleja. Nii üks kui teine vorm ei võimalda aga täita kriitika funktsiooni ei ühiskonna ega kirjanduse ees. Kriitiku (resp. kriitika) neutraalsuse ja selle vältimiseks vajaliku iseseisvuse probleemid ei ole päevakorral mitte ainult eesti kirjanduskriitikas. Nii nagu palju muudki siin öeldust, on seegi küsimus aktuaalne üleliiduliselt. Toogem ära kas või kirjanik Pavel Antokolski vastuse ajalehes «Literaturnaja Gazeta» korraldatud küsitlusele: «Iga kriitik, niisamuti nagu mis tahes kunstilooja, tõstab üles o m a d probleemid. Mida avameelsemalt ja teravamalt ta seda teeb, seda suurem on meie austus tema vastu. Igasuguste probleemide pealesundimine kriitikule on lootusetu ja kahjulik... Kriitika on iseseisev. Tema ülesanne on muuta oma autonoomsus autoriteediks.»

Niisiis tingib erapooletus retsensioonide vormilise üksluisuse. Päris välistamatu pole aga ka vastassuunaline tingitus. Vormilise üksluisuse väljenduseks on juba aastaid olnud valdavalt käibiv ühemõõtmelise retsensiooni tüüp. Ühemõõtmelisuse tagab retsensioonist retsensiooni k o r d u v seesmine struktuur, mis järgib ühte, nagu kokkulepitud mudelit. Analüüsigem seda lähemalt.

Retsensiooni sissejuhatav osa kujutab endast viiteid žanrile, teistele autoritele, puhuti teose ilmumisaegsele kirjandussituatsioonile tervikuna.

A r e n d u s e s vaadeldakse (halvemal juhul kirjeldatakse), kuidas autor on käsitlenud püstitatud probleemi (mis lõppkokkuvõttes võib osutuda vaid probleemikeseks). Sageli antakse ka sisust kokkuvõte (kui mitte ümberjutustus). Siin loetletakse samuti õnnestumised, mida keskelt läbi on ikka rohkem, nii et need ka domineerima jäävad. Arenduse üks tasand kujutab endast tegelase või lüürilise kangelase käsitlust. Just sel tasandil kogutakse võimalikud kriitilised, ehk isegi manitsevad märkused, sest karakteriloomine, «monumentaalsete tegelaste kujutamine» (H. Puhvel) on ikka olnud eesti kirjanike Achilleuse kannaks.

K o k k u v õ t t e s s e jäävad otsustused autori edasi- või tagasimineku kohta. Ilmunud teos on aga enamasti «vajalik» ja «ajakohane». Järgnevad soovitused edaspidiseks. Kui siin nimetatakse säärast mudelit ühemõõtmeliseks, siis ei tähenda see, et välistatakse teisi. T. Kallas ja R. Kaugver on näiteks ristinud seesuguse retsensioonitüübi nomenklatuurseks, Kaasani kriitik R. Mustafin aga «magushapuks, nn. dialektiliseks». Välise nõndanimetatud dialektilisuse tagab ühelt poolt range piirdumine ainult objektiga (vältimaks subjektiivsust) ning teiselt poolt hoolikas plusside-miinuste registreerimine. L.-M. Kask karikeerib seesugust kriitikat Vilde abiga: «...kriitikud on ikka «egaüts omale Pisuhänna tennü ja arvustevä palehigin sedä».»

Iseloomulik on ühemõõtmelisele retsensioonile tema lõpp: alalhoidlik (lubatagu see epiteet!) hoolitsus autori tuleviku eest, millega nagu vabandatakse välja oma (retsensendi) tagasihoidlikkus või — miks ka mitte? — retsenseeritava teose tagasihoidlikkus. See on «kõikemõistva ja -andestava positsiooni» finaal (H. Peep).

Kriitiku hoiakut reedab keelekasutus. Juba ainuüksi ebalev «näikse» ja teistegi väidete tinglikkus lubavad kahelda tema autorijulguses.

Kummati on korjunud ka erandeid, kus ühemõõtmelist mudelit eiratakse. Nii antakse A. Kaalepi ülevaade D. Vaarandi luulest üliõpilastest õpetajapraktikantide vaidluse läbi. H.-K. Hellat kasutab ühes oma retsensioonis vahelehüüdeid. K. Muru retsensioon U. Lahe luulekogule «Ingel läheb apteeki...» kujutab endast kollaaživormilisi väljakirjutusi külalisraamatust. Ü. Tuulik esitab J. Krossi «Vahelugemiste» retsensiooniks kümme postulaati. Omapoolse kontseptsiooni 60. aastate luule kujunemisloost püüavad anda ühe retsensiooni piires E. Siirak ja P. Lias. Märkimisväärne on ka «Sirbi ja Vasara» toimetuse praktika (loodetavasti juba traditsioon) kõrvutada ühe teose arvustusena mitme retsensendi arvamusi. Retsensiooni muidki positiivseid jooni on loetletud möödunud aasta «Loomingu» augustinumbris ilmunud E. Siiraku kirjutises «Kirjanduskriitika teemadel».

See näitab, et edasiteed on siiski olemas, et retsensioonigi on võimalik mitmekesistada, loetavamaks teha. Paraku eeldab see aga rohkem tööd mõtte ja sõnaga, rohkem kriitikute enesekriitilisustki, tahet pürgida kunstilise kriitika parimate näideteni, mille pikemat püsimisväärtust ajas on täheldatud. Edu eeldab minajulgust.

Ent ring sulgub: kõik, mis su püüdlustes on sündinud, on tehtud igapäevase leivatöö kõrvalt, öötundide ja puhkuse arvelt, ja selleski ei saa kindel olla, et see just tühi töö polnud. Ikka ja jälle tõded kirjandust ja kriitikat kõrvutades: «Nagu ühe vitsaga löödud!» ning salgad samas ka adutu maha, sest äkki oled sa selle kulunud avastusega kedagi riivanud, valusalt, otsekui täna leituga, äkki on su rahulolematus siiski asjatu virisemine, äkki...

Ja las siin see väitlus lõpeb.

ÜKS ARGIPÄEV TEATRIS

Kui «Sirp ja Vasar» «Vanemuisesse» jõudis, oli lahtine parteikoosolek juba alanud. Tsiviilkaitse küsimustes. Suur koosolek, ülemajaline. Algas kell 9.30.

Nõnda see päev siis läheb. Koosolekule peavad järgnema proovid, suurel laval Leonovi «Vallutusretke» peaproov — viimane, sest homme vaatab etendust juba kunstinõukogu. Enne proovi jõuan põgusalt vestelda Kaarel Irdi ja direktorkorraldaja Jaak Villeriga. Väsinud ilmega Vana Hirmus, ise pidulikus riides, kirju lips ees ja valge rätinurk rinnataskust välja vaatamas, ütleb, et peab sõitma Põlvasse naisaktiivile kõnet pidama — naistepäev, naisteaasta, teatrikuu jne. Täna on küll kole raske päev, aga noh sai juba mitu kuud tagasi lubatud... Põlvasse sõidab ka kontserdibrigaad, peamiselt ooperi- ja operetijõud. Ja tantsupaar Vilimaa — Voronina.

Ülo Vilimaa kommenteerib hiljem: «Me teeme Valentina Voroninaga omapärase turnee: Tartu—Põlva—Pariis—Marseille.» Nimelt on neil kahel lähemal ajal tõesti Prantsusmaa-sõitu oodata, nüüd siis tantsitud Põlvas väikesel põrandapinnal kõik oma numbrid prooviks ära. Balleti muredest? Oh! — lööb Vilimaa rahuarmastavalt naeratades käega: ta olevat tüdinud kurtmast. Ja kõige suurema mure vastu ei aita praegu ükski kurtmine. «Vanemuise» balletti on viimasel ajal järjest kollitanud haigused ja vigastused. Täiskoosseisu ei saa kunagi kokku. «Sobitame tervetega aina uusi lavastusi juurde, aga repertuaaris ei püsi ükski. Näiteks «BCD». «Merineitsi» on praktiliselt ära mängimata, meil on kohe justkui seadus: nagu uus balletiõhtu välja tuleb, nii saab keegi trauma ja jälle tükk seisab.»

Jätkan direktori kabinetis Jaak Villeri asjaajamisi jälgides. Tulevad peaadministraator Laine Lepik ja trupijuht Eda Hinno: homne «Matsipreili» etendus peab ära jääma, solist Tõnis Uibo on haige. Mis teha? Millega asendada? Arutatakse mitutpidi, esialgu jääb küsimus lahtiseks. Direktor Viller elab aga juba õige kauges tulevikus: üks telefonikõne puudutab 7. mail teatri ruumes toimuvat linna võiduaktuse kontserdikava kokkuseadmist. Uurin sel ajal tänast tööplaani: orkester valmistub Valdeko Viru juubelikontserdiks, kooril on töös Eugen Kapi ooper «Rembrandt», naiskooril ka Veljo Tormise «Naistelaulud», peale selle peavad koori uustulnukad selgeks saama «Külavahelaulud». Balletisaalis on päeval ette nähtud juba esietendunud Kara-Karajevi «Seitsme kaunitari» uus tööjärk.

Kella 12-ks läheme «Vallutusretke» proovi. Lavastaja Epp Kaidu, assistent Kuno Otsus, kunstnik Tiiu Tepandi, valgusmeister Evald Maidra ja tema abiline Ene Valge on algul ametis valguse seadmise ja täpsustamisega. Võiduaastapäevale pühendatud esietendus on määratud 10. märtsile, aga filmikaamera suriseb juba täna. On, keda filmida. «Vallutusretkes» teeb kaasa suurem osa teatri draamatrupist (lisaks muudki rahvast), kujunev peaosaliste kolmnurk: Raivo Adlas, Jaan Tooming, Evald Hermaküla, siis Lia Laats, Helend Peep, Kais Adlas, Elo Tamul, Mare Puusepp jpt. Isegi massisteenides vilksatavad teiste hulgas Herta Elviste, Elmar Kivilo, Hilda Sooper, Voldemar Paavel, Lembit Eelmäe jt. Proovi vaadates tuleb mõte lavastaja osadejaotamise kavalusest ja läbimõeldusest, kolme ideekandja mehe suhtes vähemalt. Uudistaja pilk peatub Hermaküla sümpaatsel rahul ja kindlusel ning veendumuste loomulikkusel ka siis, kui selles rollis ehk eriti midagi mängida ei annagi. Raivo Adlasele on tema viimasel ajal ilmnevas arengus küllap üpris kasulik murda just niisugust osa või iseennast. Eriti rõõmustab ses proovis aga Jaan Toominga töö, kes üle hulga aja jälle täispurjes innukalt ja virtuoosselt laval mängimas. Tema stseenides arvad märkavat ka näitlejatehnika võlu ja eelist nende suhtes, kel seda pole.

Täna on raske proov — kestab 5 tundi — ja raske päev — õhtustes etendustes on enamik peaproovi tegelasi uuesti rakkes, Adlased ja Hermaküla jälle peaosades. Evald Hermaküla ajab vahepeal oma «Hedda Gablerit» ettevalmistavaid asju, kohe pärast «Vallutusretke» esietendust algavad tal Ibseni tükiga proovid väikeses majas. Täna õhtul etendub seal «Emmeliina». Suures majas mahub aga peaproovi ja «Võõra mehe» etenduse vahele veel üks ettevõtmine: kell 16.30 tutvustab muusika kunstinõukogule oma uut muusikalist komöödiat «Bahhaduri rännakud» dagestani helilooja S. Tšalajev. Ird (juba tagasi!) jutustab teistele lühidalt libretost, muusika tuleb lindilt, mille autor ainuisikuliselt sisse laulnud, praegu istub ta meie ees ja lisab seletavaid kommentaare. Erich Kõlar jälgib partituuri, lehitsetakse klaviiri. Lõplikku otsust lavastamise kohta autorile veel ei anta, aga materjal jäetakse Tartusse.

Kell 19 algab suurel laval I. Dvoretski «Võõras mees». Teist vaatust vaatab ja teeb endale märkmeid lavastaja assistent Endla Hermann. Vahepeal heidab pilgu rõdult alla ka Ird ise. Pärast etendust on neil ette nähtud kohtumine vaatajatega, kes nähtu üle soovivad mõtteid vahetada. Enne etenduse algust kuulutati seda võimalust ka publikule.

Kell 19.30 algab üleval harjutussaalis proov Ülo Vilimaa uue balletiprogrammiga «Portreed». Selle kolmandas jaos «Jane Avril» tantsib nimiosa külalissolist: Tiiu Randviir on Tartus ja harjutab.

Pärast «Võõra mehe» lõppu kogunevad vabatahtlikud. Minnakse väiksemasse ruumi, kohale on jäänud umbes 40 inimest. Jutuajamise juhatavad sisse kriitik Abel Nagelmaa ja kirjandusala juhataja Evald Kampus. Räägivad vaatajad, räägib Ird. Räägitakse elust, probleemist, majanduspoliitikast, juhtimispsühholoogiast. Ka etendusest, näitlejatest, muusikalisest kujundusest. On üllatavalt elav keskustelu, sisukas jutt, hea vaba õhkkond. Üks sümpaatsemaid teatrietenduse arutelusid üldse, mida allakirjutanu oma elus on üle elanud. Lõpuks peab lavastaja autogramme jagama.

Midagi häirivat pole mulle päeva jooksul silma ega kõrva hakanud. Vana Hirmus ei tõstnud ka häält. Vaikne päev. Kuid väsitav on olnud ta paljudele. Lähen peremehest lahku kell 23.30, Ird jääb minust veel majja.

REET NEIMAR

Riikliku Noorsooteatri administratiivruumide peasissekäik Laia tänava restaureeritavas majas on endiselt suletud, tuleb minna kangialusest, läbi ehitusprahise ja automürase siseõue tagaukseni. Teispool ust on büroouumid siiski värskelt värvituna rõõmsailmelised.

Direktsiooni toas klaarib A. Tulvi ühel pool kappi telefoni otsas lõputuid varustusküsimusi, teisel pool toimub E. Laksi juures juhtkonna koosolek. Korterimured on eriti pakiliselt esile kerkinud; noorsooteatri spetsiifika juurde käivad ka noorte perekondade kiire tekkimine ja kasvamine. See päevakorrapunkt ei saa praegu kuigi lootustandvat lahendust ja minnakse edasi repertuaari juurde.

Aasta esimene uuslavastus, võidu aastapäevale pühendatud «Protsess» (K. Komissarovi instseneering ja režii) on seni läinud täismajale. Ka järgmistele etendustele on raske pileteid saada. (Teatri lõppevale retsensioonivõistlusele on «Protsessi» kohta juba tulnud peotäis kirjutisi. Kõik poistelt — muidu kirjutavad valdavalt tütarlapsed — ja kõik tunnustavad.)

Kaks järgmist lavastust on praegu töös. Poolaasta plaan peaks sellega täis saama.

Siis on ju hästi? Nojah, aga —

— Aga Kaarin Raid pidi hakkama Gorki «Päikese lapsi» tegema, see nihkus nüüd edasi, sest teater oli sunnitud teda kiires korras rakendama hoopis kevadise ringreisi paralleeltüki väljatoomisele.

— Räägime ju ikka, et nii teatrile kui ka vaatajale oleks kasulikum väljasõiduetendusi vähendada, parem publikut tuua siia, pärislaval on etendusel teised tingimused ja täisväärt kõla. Kolhoosidel-sovhoosidel transpordivõimalusi on, suvisel kibedal tööajal pole niikuinii mahti ringreisietendusigi vaadata, talvel aga tullakse meelsasti vaheldueks linna. Suuremaid ja keerukamaid lavastusi ei saa ju väikelavadele viia, aga kas alatine «portatiivsuse» peale mõtlemine ei ahenda liiaks teatri sisulisi plaane?

— Aga teatril on allüürnikuna Salme tänava Kultuuripalees ainult kaks mängupäeva nädalas, üle nädala ka pühapäevane etendus. Kuhu see rahvas tuua? Kui külastajate plaani täita tahame, tuleb ikka mängimiseks kohti otsida. Sellepärast oleks kevadiseks ringreisiks õieti veel kolmandatki paralleeli vaja. Midagi niisugust nagu «Oh armastus, sina kallis magus mesi», mis tehniliselt ka väikelavadele ära mahuks. (Kaarel Kilveti «Oh armastus» on tõesti populaarne väga erineva publiku seas. Täna õhtulgi läheb see jälle täissaalile.) Oma maja küsimust ei lahenda ka valmiva väikese saali sadakond istekohta.

— Ei, väikese saali avamist rohkem enam edasi ei lükka. Oktoobrikuust võib juba kui reaalsest tähtajast kirjutada, ehitusasjad peab korda saama.

Peale uudiserõõmu lubab väike saal ehk senisest täielikumalt rakendada ka teatri solidsemas eas meisternäitlejaid, kelle uute tööde järele vaataja ammu igatsust tunneb. Plaanid on põnevad, osalt on neist ju avalikultki juttu olnud. Jätame need siiski seekord loetlemata ja jääme sügisest saagiaega ootama.

Noorsooteatri praeguses mängukavas on rütme, värve, fantaasiat, aktuaalset löövust. Sügavamat inimessesüvenemist ja kaalukamat klassikat kipub väheks jääma, «Solnessi» küll vahetevahel mängitakse...

— Kas on lootust, et Tšehhovi «Kirsiaeda» uuesti mängima hakatakse? Publikupuudust ju sel lavastusel polnud? — Lootust on!

Vahepeal on proovide algusaeg kätte jõudnud, koosolekulised lähevad laiali, kiirus kannul: teatrikuu! Täna on Noorsooteatri päev Kondiitritoodete Vabrikus «Kalev», seal tuleb kõigepealt malevõistlusest osa võtta. (Paar päeva tagasi võitis Noorsooteater magusameistreid võrkpallis 3:0. Pärast kuulsin, et maleresultaadid olid teatrirahvale sootuks kurvemad.) Järgnevad teatripoolsed esinemised (M. Metsur, T. Tamm, K. Kilvet, M. Tuuling, A. Kreem, L. Nebel jt.), küllap ka kommisöömine.

Kalju Komissarov tuleb mulle ehitusjärgus ruume mööda teejuhiks.

Peanäitejuhi kabinetis on Kaarin Raidil lugemisproov Nashi «Vihmamüüjaga», mis peab aprilli keskpaiku valmis saama. Peaosades M. Lill, H. Mandri, E. Kraam, A. Ots. Teine külalislavastaja Ingo Normet sai täna esimest päeva proovideks Salme tänava lava. Tema «Jaapani muinasjutt» (J. Kaplinski värsid ja R. Rannapi muusika Jaapani-inspiratsioonilised, kujundus L. Pihlakult, peaosas E. Järvis) esietendub koolide märtsivaheajaks.

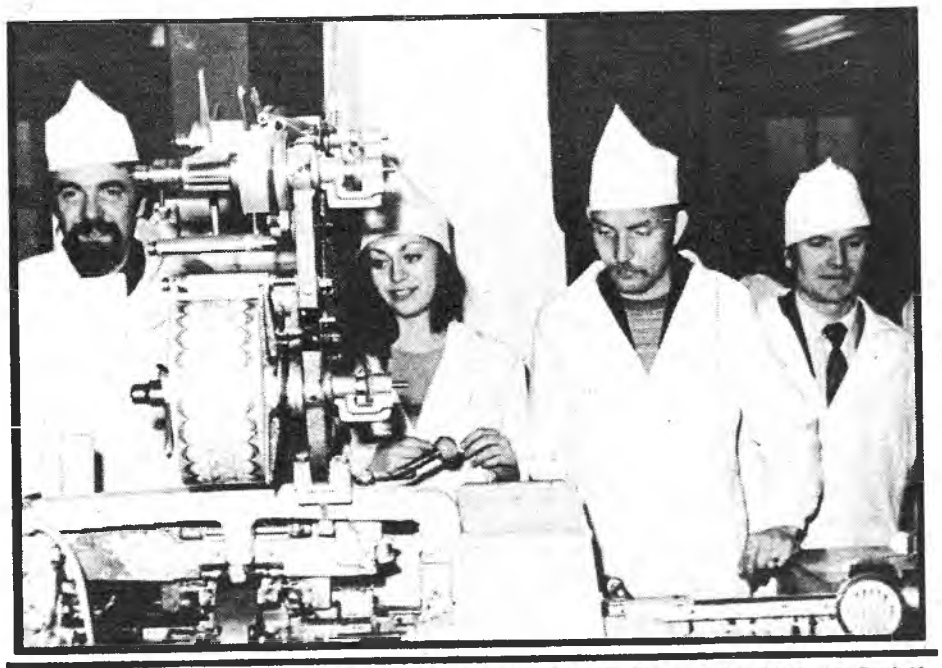
Läheme edasi.

Kassaruumis näen teatri pedagoogi H. Strikholmi. Siin on lausa teatrikuu staabi õhkkond. Täna on noorsooteatrilased Tallinna 1. keskkooli teatripäeval külaliseks, korraldamisel on mitu arutelu ja konverentsi, neist ulatuslikem 21. märtsil TPI väikeses aulas pealkirjaga «Üliõpilased ja Noorsooteater». Laual on võistlusretsensioonide kuhi, neist saan minnes paki kaasa, žürii peab tööle hakkama.

Proovisaal, ühtlasi treeninguklass on enam-vähem valmis. Näitlejate duširuum hakkab ka ilmet võtma. Tulevases väikeses saalis panevad töömehed põrandakatteid. Vestibüül on veel lagedavõitu.

Värske peanäitejuht kõnnib vähesõnalisena ja asjalikuna. Ega ma tulevikulubadusi taotlegi, andkem jälle aega atra seada.

LEA TORMIS

Riikliku Noorsooteatri näitlejad Tõnu Mikk, Zoja Mellov, Ants Vain ja Rudolf Allabert teatrikuukohtumisel Kondiitritoodete Vabrikus «Kalev».

«Teatripäev korraldati täna ka Viljandi rajooni Nuia keskkoolis. Õpilastel olid külas «Ugala» lavastaja Valdur Liiv ja noored näitlejad Helju Soo ning Udo Jääger.»

(ER-i uudistest 6. märtsil kell 16)

Peanäitejuht Heino Torga, kuulanud lävepakul ära minu kiirkõnes seletatud põhjused, miks tahan terve päev teatri tegemiste keskel olla, soovitas muigamisi ja pikemalt mõtlemata mul koju tagasi minna. Põhjuseks polnud aga siiski mitte minu lugupidamatuna näida võiv sissetung ega ka majaperemeeste külalislahkusetus, vaid, nagu hiljem selgus, hoopiski tõsisemad asjalood.

Möödunud nädalavahetus oli «Ugalale» ebatavaline. Kolmapäevast pühapäevani jäid ära kõik planeeritud etendused, sest niigi väikesest teatriperest oli kümmekond näitlejat haige. Koondkavadel ilutsevad repertuaarimuutused ja nädalaplaanis kaldkirjas märkused «Ei toimu. H. Torga» hakkasid kohe silma.

Kõigele vaatamata lepiti neljapäeva hommikusele proovile tulnud näitlejatega siiski kokku, et püütakse osaliseltki teha proovi juba kümne päeva pärast esietendusele tuleva luuleõhtuga ning saata mõned inimesed ka Nuia teatripäevale.

Juhan Smuuli loomingu põhjal dramatiseeritud kompositsiooni pealkirjaks peaks lavastaja H. Torga sõnade järgi jääma «Sooja ja sumeda laotuse all». Huvipakkuvaks tõotab etendus kujuneda juba ainuüksi seetõttu, et peale sõna on suur tähtsus Mati Kuulbergi loodud muusikal, ka valgusel ja lavalisel liikumisel.

Kell 13 oli märgitud Nuia teatripäeva alguseks. Keda näitlejatest aga sinna saata, selgus alles pool tundi enne väljasõitu. Kooli, kus antakse välja kirjanduslikku almanahhi ja kus juba aastaid tegutseb näitering, läksid Valdur Liiv ja kaks teatris esimest hooaega töötavat verinoort näitlejat, kusjuures nemadki said selle ülesande viimasel hetkel. Kuigi teatrirahvas, vaatamata pooletunnisele hilinemisele, oma missiooniga üldjoontes hakkama sai, jäi sellest, kooli seisukohalt suurüritusest kahvatuvõitu mulje. Arvan, et teatrit, kes paneb küllaltki vastutusrikka kohtumise õnnestumise sõltuma vaid näitlejate improvisatsioonioskusest, küll kiita ei saa. Et see näide aga pole võetav üksikjuhtumina (seda võivad kinnitada Viljandi koolide õpetajad), selgub juba kirjandusala juhataja Toomas Kalmeti vist küll poolkogemata trükimusta näinud soovunelmast, et igasuguseid kohtumisi ja avalikke arutelusid üldsegi poleks. Siinkohal pole ruumi ega mõtteki tõestama hakata vastupidist, eelkõige aga on kahju nendest noortest, kes tunnevad huvi kunsti vastu ja vajadust teatri probleemide üle mõtteid vahetada. Seda eriti Viljandi kunstikasinates oludes. Peaks olema mõistetav, et niisuguse suhtumisega ahendab teater oma võimalusi ja propageerib vaatajates hoopiski passiivsust. Ja kas ei hakka omaette olemise tendents mõjustama ka teatrit negatiivselt? Jääme lootma, et peatselt lavale jõudev luulepõimik tõestab «Ugala» kasvavat aktiivsust ning loomingulist elujõudu. Eeldusi selleks tundub olevat.

ENN SIIMER

TEATRIKUU 1975

Pärnu teatri suur hoone võtab meid vastu rahuliku väärikusega. Hommikust saadik käib siin igapäevane, tavaline pulbitsev tegevus. Ainult kunstnikke ja kostüümeerijaid pole kohal: olevat sõitnud Tallinna, et osa saada lavakunstnike tööde näitusest. Vastu tuleb noor näitleja Kaie Mihkelson, kes tõttab A. Jakobsoni nim. 1. Keskkooli teatrikuukohtumisele XI klassi õpilastega. Teda oodatakse huviga: on ta ju ka ise mõned aastad tagasi selle kooli lõpetanud. Ja tal on mõndagi kaasa võtta: esimene suurem õnnestumine Pärnu teatris — terava keele ja meelega Dorine Molière'i «Tartuffe'ist», kes oma ütlemistega majaperemees Orgonile palju meelehärmi valmistab. Suurest peeglisaalist leiame hääleseadja Klaudia Taevi, kes parajasti on lõpetanud järjekordsed harjutustunnid. Neli-viis korda nädalas. Osa võtavad kõik, kellel huvi, eriti aga need, kellel osatäitmisi muusikalides. Täna oli esimesena kohal Jüri Vlassov, Klaudia Taev on rõõmus: «Käivad korralikult, laulavad püüdlikult, väga tublid.» Muresid on ka: «Vaja alustada «Kolmekrossiooperi» partituuriga, aga muusikajuht Olev Sööt jäi haigeks. Kes asendab?» Ootamatusi tuleb ette kõikjal, ent eriti tundlik on selles suhtes teater.

«Mõne osatäitja väljalangemine võib kogu hooajaplaani sõlme keerata,» kõneleb peanäitejuht Vello Rummo, kelle leiame väikesest saalist. «Etendused, mis muidu läheksid täissaalile, tuleb kauaks edasi lükata. Mullu jäi sellepärast külastajate plaan 4500 inimese võrra täitmata. Seepärast oleme nõuks võtnud, kus vähegi võimalik, töötada kahe koosseisuga. Kui langebki mõni peaosaline välja, asendab teda teine. Raiskab küll proovides aega, mille pärast oleme ka etteheiteid kuulnud, aga kogemused õpetavad, et nii on parem. Hea on seegi, et erineva osalahendusega näitlejad niimoodi üksteist täiendavad. Nii teeme ka Ibragimbekovi «Puudutusega», millega tähistame Suures Isamaasõjas saavutatud võidu aastapäeva. Lugu on küll sõjast, aga oma probleemidega kunstist ja kunstniku osast ulatub tänapäeva. Intiimset laadi tükk, mistõttu lavastame väikeses saalis. Liiatigi võimaldab see anda etendusi paralleelselt suure saaliga. Proovide praeguses etapis lahendame põhimõttelisi küsimusi, otsime sobivaid misanstseene. Dekoratsioone ja kostüüme veel ei ole ...»

Tekst on näitlejail käes, aga sisemist kaasaelamist veel ei ole. Ei saagi olla, sest otsingud alles jätkuvad. Õhtul on teine proov. Homme jälle. Kümme päeva. Palju tööd, kuni kõik pannakse paika ja kujud hakkavad täisverelist teatrielu elama.

Stopp! Nüüd ütleb lavastaja midagi ja me väljume kikivarvul, et jalutusruumis kokku põrgata lavastusala juhataja Henn Jaanistega.

«Muresid sületäite viisi! «Puudutuse» jaoks oli Isamaasõja-aegseid Punaarmee vormirõivaid vaja, rihmu, kiivreid, pilotkasid, aga kust neid võtta? Oli palju jooksmist, kuni saime. Kiivreid ei saanudki. Veelgi raskem katsumus on relvadega. Ja kuidas ehitada üles dekoratsioone kolmel tasandil, kui parkettpõrandasse ei tohi ühtegi naela lüüa?»

Juba ta tormabki lavale, mida parajasti korrastatakse naistepäevaaktuseks. Kõigil on rutt.

Suures proovisaalis aga on pika laua ümber koos Siina ja Aarne Ükskülа, Eha ja Peeter Kard, Olli Ungvere, Artur Ots, Lembit Mägedi. Ümberringi toolidel veel hulk teisigi. Laua otsas istub külalislavastaja Madis Ojamaa. Käib elav mõttevahetus. Vaheajal saame jutule lavastajaga. Sõbralikult, avameelselt ja huumoriga jutustab ta tööst B. Brechti «Kolmekrossiooperi» kallal, mis peab valmis saama 25. aprilliks.

«Tänane oli neljas lugemisproov. Arutasime teise vaatuse bordellistseeni. Kes on kes? Kõige enam murdsime pead Jenny kuju ümber, kes on autoril nii vastuoluline, et selle mõistmisest realistlik, loogiliselt mõtlev aju tõrgub. Iga näitleja pakkus välja oma variandi. Täieliku mõistmiseni jõuame küllap vist alles laval, liikumises ja, kui ka tundmused juba mängu tulevad. Brechti pole kerge lavastada, üllatab igal sammul. Kuid tema üle juurelda tasub. Ega Pärnus iga päev Brechti mängita... Kas pärnulased toime tulevad? Arvan küll. Kollektiiv on siin tore, õhkkond terve. Dekoratsioonid? Pakkusin kunstnikule välja lahenduse: tekstiilis. Teatril on rikkalik garderoob ja lavale ülesriputatud kostüümid — pulmastseenis pidulikud, vanglastseenis militaristlikud, bordellis intiimsed — loovad visiooni hädaorust, millest tegelased läbi käivad, loovad kujutluse võllast, milleni Mackie' tee viib ...»

Proovid jätkuvad. Päev kaldub õhtule. All kontoris istub direktori asetäitja Arno Brackmann (A. Ebrok on haiguslehel; juhtub, et ka direktorid põevad!) ja lahendab keerulisi finantsküsimusi. Administraatori toas heliseb vahetpidamata telefon.

««Kirjud liblikad»? Läbi müüdud! «Dolly» samuti. Võtame tellimusi vastu aprilliks ...»

Palmisaalis aga ootavad vaatajaid kunstnik Jüri Arraku maalid.

Teatriaknad löövad õhtutuledes helendama.

RUDOLF ALLER

Tol neljapäeval oli Rakvere troostitu. Eestimaale sel talvel nii iseloomulik ilm: rõskus, udu, pori ja loigud.

Teatrimajas püüdis eelkõige pilgu teadete tahvel: sel päeval «Tähitul ööl» lavastuse läbivaatus kunstinõukogus, tsiviilkaitse õppus, päeva lõpetuseks kokkutulek naiskolleegide austamiseks läheneva naistepäeva puhul ... Veel oli tahvlil teatri partei-algorganisatsiooni lahtise koosoleku otsus, mis sisaldas terve rea punkte kollektiivi töö edendamiseks, teade tuusikutest oma maa sanatooriumidesse ja sõiduks välismaale, Taganka teatri nende etenduste plaan, mida Rakvere Teatri rahvas Tallinna vaatama sõidab, paar direktori käskkirja ...

Majas oli näiliselt vaikne, pinge, mis kunstinõukogu etenduse eel, ainult aimatav. Dekoratsioonid olid laval juba paigas: eelmisel õhtul oli tehtud pikk proov. Ainuke, kellel veel käed tööd täis, oli nooruke juuksur-jumestaja Katrin Somelar. Viimasena ootas fööni all kuivades soengujärge Eva Novek. Somelar rääkis, et selle tükiga polevat raske: tegelasi suhteliselt vähe ja soengud tänapäevased. Aga seevõrra natuke ka igavam. Klassikanäidenditele olevat palju huvitavam soenguid ja grimmi nuputada, eriti meeldivat ainasid teha.

Mai Meringult küsisin, mispoolest see teatrikuu eelmistest erineb. Korraldatavat palju rohkem suuri kohtumisi kui eelmistel, ning ta luges neid ette terve rodu. Kirjandusala juhataja Enn Kabrits täiendas, et iga päev helistatavat ja muudkui palutavat kohtumisi juurde. Enamik kollektiive avaldavat ka nimelist soovi, kellega näitlejaist kohtuda. Ilmar Tammuril on lähemail päevil kaks kohtumist — Linnasetehases ja 1. keskkoolis, viimases teemal «Mis on patriotism?». Ütles olevat «salmid» juba kenasti pähe õppinud. Peeter Erikult pärisin, kuidas direktoriamet tundub. Aasta ja neli kuud on täis ning õige tunne alles hakkavat tulema. Süvenemine toob tööd aina juurde. Üksmeelselt kiitsid kõik teatri lavatehnilist personali, kellest enamik on napivõitu palgale vaatamata püsima jäänud ja püüdlik. Valgustaja Raimond Vaska on siin rüganud juba veerandsajandi, ka uus elektrik Mihkel Agu on töökas. Kiideti kunstnikteostaja Evald Randoja täpsust, Katrin Somelari, elupõliseid inspitsiente Ivanovi ja Sinki, kuldaväärt puuseppa ja teisigi.

Siis algas «Tähitul ööl» läbivaatus. Selle lavastuse pühendab teater fašismi üle saavutatud võidu 30. aastapäevale. Olin nõudlikult ootel, sest mulle oli lugedes ja hiljem Moskvas Nõukogude Armee Keskteatris nähtuna jätnud see näidend sügava mulje. Aleksandr Štein on väga peen psühholoog, oskab avada inimeste keerukaid ja kordumatuid suhteid midagi neis lihtsustamata. Väga õnnestunud, näidendi mõtte järgi töötav oli lavakujundus, mille oli loonud külalisena Pärnu teatri peakunstnik Uno Uibo. Uusaastaöö mereäärse linna hotellitoas. Mõlema — nii polaar- kui ka uusaastaöö meeleolu ... Huvitav valgus. Näitlejad mängisid väga püüdlikult ja üsna heas ansamblis, suutes algusest lõpuni hoida vajalikku pinget. Tundus, et vastsel teenelisel kunstnikul Eldor Valteril (Vil) ja Mall Sillandil (Jelena) kujunevad tugevad, meeldesööbivad osatäitmised. Hakkama peaks saama ka kolmas peaosaline Peeter Jakobi (Oleg), kui rolli aktsendid lähevad esimeses vaatuses täpsemalt paika, kui tuleb veelgi juurde aatomiallveelaeva komandöri kaalukust ja kindlust. Mõte rändas Moskva lavastuse juurde. Tundub, et rakverlaste lavastus kannatab võrdluse sellega kindlasti välja.

Etendusele järgnes arutelu. Kunstinõukogu liikmed jäid lavastaja Mai Meringu ja peaosatäitjate tööga põhiliselt rahule, kuigi tehti ka mõningaid kriitilisi märkusi. Tänusõnu pälvis kõigilt Uno Uibo.

Pärast arutelu läks Mai Mering trupi juurde, tegi teatavaks kunstinõukogu märkused.

Ka edasi kulges päev täpselt niimoodi, nagu teadete tahvlil kirjas ...

REET REILJAN

Vene Draamateatris oli tihe ja tõsine tööpäev. Nii hommikused kui ka õhtused proovid mõlema töösoleva tükiga — A. ja P. Turi «Ülejooksiku» ning G. Mamlini näidendiga «Hei, sina, tere», õhtune väljasõiduetendus Kohtla-Järvel — «Kahekesi kiigel», õhtupoolikul kohtumine teatrisõpradega Julgeoleku Komiteest. Lõpptulemusena, vähemalt kõrvalt vaadates: ei ühtki vaba inimest teatris, kõigil kiire ja palju asjaajamist, kiire kuni sinnamaani, et näiteks J. Vlassov jääb hommikuse proovi ajal tõsiselt mõttesse: lõunat peaks nagu ka millalgi sööma, aga katsu sa aega leida. Proov lõpeb, nagu ta lõpeb, pool viis tarvis koguneda kohtumisele minekuks, seitsmeks peab majas tagasi olema ... Teatrikuu mõjutab tegutsemispinget kõvasti: kohtumisi on vähemalt üle päeva, paljud kaugeltki mitte Tallinnas. Ollakse ju meie vabariigi küllalt suure osa vene keelt kõneleva publiku jaoks ikkagi ainuke teater, pidevalt ületab nõudmine pakkumise. Seepärast — räägi juhtkonna või näitlejatega — ikka jõuab jutt trupi suurendamise võimalusteni, mis peaksid lähemal ajal teoks saama, siis, kui teatrile antakse I kategooria. Ruume saadakse juurde — 1. juuliks ja «Astoria» arvelt. Ka on oma stuudio loomise mõte endiselt päevakorral, juba kavandatakse vastuvõttu, arutatakse sellega seoses täiesti konkreetseid küsimusi. Aga need kõik on ikkagi tulevikuprobleemid, kuigi lähema tuleviku omad. Täna ja praegu on Vene Draamateatri inimeste enamik seotud parajasti käsilolevate tükkidega. A. Sapego ja V. Tsukerman töötavad Mamlini näidendiga proovisaalis, see trupp on praegu veel omaette ja suhteliselt rahulikus perioodis. Põhimureks on teatril esialgu «Ülejooksiku» paikapanek. See V. Tšermenjovi lavastus on mõeldud tähistama fašismi üle saavutatud võidu 30. aastapäeva ja seega eriti vastutusrikas ülesanne. Vendade Turide konkreetse põneva sõjaloo tahab teater viia üldistavamale pinnale, püüab, et veetilgas peegelduks meri, nagu seletab kirjandusala juhataja E. Ennok. Hommikuse proovi algus venib: esmakordselt kavatsetakse läbi vaadata lavastuses kasutatav filmimaterjal, see ei ole aga tehnilisele personalile, teadagi, mitte päris igapäevane asi, nõuab sättimist-kohendamist. Aga kui lõigud kord juba nähtud, siis hakkab kõigile asjaosalistele eriti närvesöövv töö — näitleja, filmi, heli, valguse sünkroniviimine. Peale trupi ja lavastaja on asja juures veel kunstnik Voldemar Peil ja Tõnis Kask TV-st, kes abistab filmimaterjali kasutamisel. Ka direktor D. Slonimski, kes lisaks otsestele ametikohustustele veel tüki juures konsultandina tegutseb, ei raatsi kuigi pikalt saalist ära olla: proov on temagi meelest tähtis ja keerukas. Režissööri abi kamandab läbi mikrofoni tehnilist personali, Tšermenjov sekkub — eesriie läheb, muusika algab, ilmuvad esimesed kaadrid ... stopp! Uuesti! Proov jätkub ...

Kella neljaks tuleb asjatundja kinomehaanik, lavastaja kooskõlastab temaga partituuri, et õhtul asi juba enamvähem läheks. Ja siis hakkab etenduse monteerimine uue hooga peale. Jälle on rahvas nii proovisaalis kui ka laval kibedasti tegevuses. Ja võib ainult loota, et noormehed, kes päeval kaadriosakonnas oma teatri naisinimeste nimekirja tegid, on sellest faktist järelduvate meeldivate lisaülesannete tarvis siiski vaba aega leidnud ...

HELEN KALDA

Eesti NSV Riiklikus Nukuteatris möödus see päev sisukalt ja vaheldusrikkalt. Kohe hommikul selgus, et üks trupp on «Tähepoisiga» ringreisil Kohtla-Järvel ja Narvas, osa kolleege sõitis kell 11 Maardusse, kust edasi siirduti Kosejõe internaatkooli. Peale «Muumimuinasjutu» etenduse olid neil kavas ka kohtumised. Kuigi 2/3 näitlejatest olid ratastel, kees vilgas ja hoogne töö majas hommikust õhtuni.

Kell näitas kümnenda hommikutunni algust. Teatri kitsukeses töökojas tehti usinasti töid, mis kõrvalseisjale üsna eriskummalisena tundusid. Nukutehnik K. Kuivjõe käes oli pikk varras, mille külge olid kinnitatud nagu kahekordsed vihmavarjuribid. Hiljem selgus, et sedamoodi valmis Ämbliku jalgade liigutamise mehhanism. Ämblik saigi hiljem liigutada kas kõiki jalgu korraga või ainult mõnd — ämblik mis ämblik! Nukuskulptor E. Starčenko katab Kaarna nina mingi helekollase materjaliga, M. Pauman aga täidab suure ja läikiva Haugi sisemust vahtkummiga. Oma nukku valmistab ka A. Aspe.

Administraatorite toas on sagimist paberite ja inimestega. Kõrva hakkab, et järjest tellitakse kaugekõnesid. Õhtuks tuli neid kokku tervelt 12. Miks nii palju? Nimelt käisid läbirääkimised-täpsustamised teatrikuu teise poole ringreisietenduste ja kohtumiste üle. Kõik sai lõpuks korda. Ja veel üks tähelepanek ametlikult poolelt: näitlejatele ja tehnilisele personalile maksti preemiaid eelmise kvartali heade töötulemuste eest.

Läbi proovisaali ukse kostis klaverihelisid ja igasuguseid häälikukombinatsioone ning -harjutusi. Seal püüdis Eesti NSV Teatriühingu konsultant E. Lepa paika panna seda, kuidas õigesti hingata, häält tekitada ja juhtida. Väga vajalikud oskused-vilumused nukuteatris, kus peaaegu igas tükis tuleb ka laulda. «Tahavad küll ja on enamasti hästi püüdlikud, aga tööd oleks vaja palju rohkem teha. Aga kus sa saad: nad on ju kõik rohkem sõidus kui kodus!» kurdab pedagoog.

Laulu kõlab ka tegelaste toast, kus muusikaala juhataja V. Tarkpea õpetab näitlejaile suure kannatlikkuse ja hoolega valmiva lavastuse laule, mis on sedapuhku R. Lätte komponeeritud.

(Järg 11. lk.)

Riikliku Vene Draamateatri uusim lavastus on W. Gibsoni «Kahekesi kiigel». Selle näitejuhina debüteeris Tallinnas noor režissöör Riho Lehespalu. Kujundus Toomas Peililt. Pildil: Gittel — Elina Vokaljuk ja Jerry — Rein Aren.

(Algus 2. lk.)

sikosade vormi puhtus oleneb ehitise konstruktiivse olemuse täpsest väljendusest, rütmide lihtsusest ja selgusest, mõõtmete ja proportsioonide mehaanilisest sõltuvusest, iga üksikelemendi funktsionaalsusest, dekoratiivsete arhitektuuridetailide mehaanilisest kokkusobitamisest. On iseloomulik, et ehitiste funktsionaalset eesmärki määratlevad tüpoloogilised eripärasused tõmbuvad avalikult tagaplaanile. Tööstus- või ühiskondlikel hoonetel ja elamutel on rohkem ühiskui erijooni. Võib kindlalt öelda, et arhitektuurse vormi väliseis ilminguis suhtutakse stiilijoontesse üldse nagu esmasalgmesse, samal ajal kui tüpoloogilisel eripäral on teisejärguline, alluv iseloom. Tehnitsismi puhul ilmneb see seaduspära eriti selgesti, sest siin on arhitektuurne kujund eelkõige allutatud tehnikale. Seda kõike võib määratleda kui «asjalikku arhitektuuri», mis tagab otstarbekuse ja mugavuse, kuid ei ütle midagi inimese mõistusele ja südamele.

Tänaseks on tehnitsism levinud kõigile mandritele, andes näo enamikule maailma linnadest.

Peab tunnistama, et tehnitsismi tuleb ette meiegi linnaehituses. Nähtavasti on see industrialiseerimise praegusaja taseme, ehitusliku tootmise tempo ja mastaabi, linnaehitustööde mahu suurenemise paratamatu tagajärg.

Tehnitsism kätkeb vaieldamatut positiivset alget. Ta soodustab uute tehniliste lahenduste laialdast levikut, ehitusstandardite täiustamist, industriaalmeetodite evitamist ehitustöödel, valmistoodangu tehnilise kultuuri tõusu. Kokku võttes aitab tehnitsism kaasa meie linnaehitajate ees seisvate tähtsate sotsiaalsete ülesannete lahendamisele. Seda kõike on vaja silmas pidada. Ent käegakatsutavad on ka selle arhitektuuriloomingulise nähtuse ebakohad.

Tehnitsism on isikupäratu. Arhitektuuri kui kunsti emotsionaalne alge on talle võõras, tal puudub inimlikkus. Tehnitsism seisab väljaspool rahvuslikku, nagu seisab väljaspool rahvuslikkust tehnika ise. Ta on võimeline peegeldama vaid ühe või teise piirkonna tehnilise arengu taset. Ent kuna arvestada tuleb ka tehnikavahendite laialdast sissevedu, jääb see erinevus tihti varjatuks. Lõppeks seisab tehnitsism kui tehnikaprogressi produkt ka väljaspool ühiskonda. Ülaltoodud ebakohad lubavad teha tähtsa järelduse: tehnitsismivahenditega ei saa väljendada kõrget ühiskondlikku ideed. See põhimõtteline asjaolu tingibki kõikjal ilmneva rahulolematuse meie kaasaegse arhitektuuriga.

Lintakende või raudbetoonribide üha korduva vertikaalrea tüütu üksluisus tekitab ägedat ühiskondlikku protesti, kõige uue, tänapäevase vormi kui niisuguse eitamist.

Silmatorkav ja ohtlik püüe pöörata arhitektuuri tagasi hakkab viimasel ajal erisugustel tasanditel üha järjekindlamalt ilmsiks tulema. Loomulikult on see tingitud tehnitsismi armetusest ja ilmetusest. Juba leidub arhitekte, kes on valmis meenutama «klassikapärandi juurutamise» unustatud meetodeid.

Niisiis, ehituses toimunud teaduse ja tehnika revolutsiooni baasil tekkinud tehnitsismi kaudu jõuame eklektika juurest sama revolutsiooni loodud võimsa tööstusliku baasi abil jälle eklektika juurde. Majaehituskombinaadid, raudbetoontoodete tehased, ehitusplastmasside kombinaadid — kogu uusim tehnoloogia peab suuna võtma karniiside, modiljonide, kapiteelide evitamisele, seejärel aga massilisele tootmisele. On selline suund edumeelne?

Küllap peab veendunult kuulutama: tehnitsism kui tehnika juurutamise etapp on nõukogude arhitektuuri vaieldamatu saavutus.

Võib olla kindel, et tagasipöördumine eklektika juurde on siiski võimatu. Sellele on vältimatuks tõkkeks tehnika ise, tänapäeva ehitustööstuse tohutu masinapargi jäikus. Seda takistab moodsa teabevahetuse tase, rahvusvahelise ehitusalase koostöö edenemine. Lõpuks võib olla veendunud, et massilist pöördumist eklektismi poole takistab tänapäeva ühiskonnale omane terve mõtlemine. Ent vajaduses seada tehnitsismile vastu arhitektuuri mõni teine loominguline suund pole kahtlust. Ühiskondlik nõudmine ehituskunsti teoste järele, mis kätkeksid peale tehniliste ka vaimseid väärtusi, ei teki juhuslikult. Nähtavasti tuleb tunnistada, et see nõudmine on

ARHITEKTI ALTERNATIIV

meie ajal omandamas sotsiaalset iseloomu.

Arvatavasti on asi selles, et nüüdisaja tootmise, nüüdisaja elurütmi tõttu peab kogu linnakeskkond ja eelkõige arhitektuur kui selle põhiline vormiväljendus võtma sotsiaalse suunitluse sellele, et vabastada inimene talle pidevalt mõjuvast rängast stressist.

Võib tinglikult eristada kolme loomingulise enesetunnetuse astet, mis vastavad arhitektuuri ajaloolise arengutsükli eespool määratletud kolmele etapile. Esimene aste vastab inimkonna tehniliste saavutuste baasil tekkinud uute tehnoloogiliste võimaluste väljakujunemisele ja juurutamisele. See on tehnitsismiaste. Teine aste on tehnika allutamine meistri loomingulisele tahtele, etapp, mil omandavad kindla kuju arhitektuurse stiili õitsengut iseloomustavad jooned. Kolmas staadium tähistab loomingulist mandumist, arhitektuurse vormi inertset arengut vastuolust tehnilise baasiga, vormi mehaanilist projekteerimist äsja ehitatud ja veel läbitunnetamata tektoonilisele süsteemile, ühesõnaga, eklektitsismiastet.

Muidugi võib arenguprotsessis igal astmel kohata erisuguseid isiksusi, kelle looming Andrean Zahharovi väljendust kasutades vastab erinevale «täiuslikkuskraadile». Siin on tingimata vaja rõhutada, et üleminekuks uude loomingulisse seisundisse annavad tõuke suured meistrid, selle ülemineku märgiks aga on suurteosed.

Ehituskunsti õitsenguks on vaja soodsat ühiskondlikku kliimat. Arhitektuuri taseme tõusuks ei piisa ainult ühiskonna läbematusest. Sellegipoolest on käesoleval ajal küpsemas objektiivsed tingimused kvalitatiivseteks muudatusteks nõukogude ehituskunstis.

Sarnaselt sellega, kuidas tehnika areng võimaldas Lääne arhitektuuri väljapaistvatel meistritel viiekümnendatel ja kuuekümnendatel aastatel luua silmapaistvaid teoseid, loob meie ehitustööstuse praegune tase sääraseid võimalusi ka nõukogude meistritele.

Loomulikult ei saanud «klassikapärandist» vaimustumise kahekümneaastane periood jääda kajastumata tehnilises mahajäämuses. Praegu võib väita, et seisak tehnika arengus on üldiselt möödas. Enamgi, uue tehnika evitamine on põhiliselt lõppenud. On olemas kõik eeldused tõusta loomingulise iseteadvuse uuele tasandile, mis tagaks kõrgeklassilise nüüdisarhitektuuri loomise. Me oleme kohustatud andma oma rahvale niisugust arhitektuuri, seadma selle vastu eklektitsismi tõusulainele ja määrama nõukogude ehituskunsti arengu ainuõigeks teeks.

Iseenesest see toimuda ei saa. Praeguses olukorras, üleminekuetapil, eksisteerivad kõrvuti erisugused loomingulise iseteadvuse tasandid. Seepärast kerkib lähemal ajal ehitisi, mis vastavad igaühele neist.

Me saame edaspidi tunnistajaiks erisuguste loomingutendentside kokkupõrkele, kus tehnitsism hakkab tööstuse loidusele tuginedes püüdma oma positsioone kindlustada. Restauraatorlustendentsid hakkavad end jonnakalt pakkuma kui ainsat alternatiivi tehnitsismile. Need mõlemad suunad taganevad lõpuks ehituskunsti uue, progressiivse voolu ees, mis on võimeline uue tehnika baasil andma ühiskonnale moodsat ning samal ajal emotsionaalset arhitektuuri.

Ent selles võitluses pealejäämiseks on vaja väärilist teooriaalast arsenali. Ainult selgelt väljatöötatud teesidega saab tehnitsismi demagoogilisele visadusele ja restauraatorluse eestvõitlejate dogmaatilistele väidetele vastu seista.

Praegune olukord tööstuses, kõik teaduse ja tehnika revolutsiooni saavutused ehituse alal nõuavad, et hinnataks ümber paljud iganenud ametialased mõisted, mille sisu on uutes oludes tunduvalt muutunud.

Meie loomingulises alateadvuses pesitsevad endiselt ammu oma aja äraelanud ettekujutused mastaapsusest, sümmeetria kompositsioonilisest efektiivsusest, materjalide kasutussfääridest, «tõepärasuse» mõistlikust ja «vale» lubatavast piirist arhitektuuris, eri suurusjärgu vormide sarnasuse võimalikkusest jms. Oleme veel suurel määral kolm-nelikümmend aastat tagasi ausse tõstetud dogmade kammitsas.

Praegu näib otstarbekas käsitada mastaapsuse probleemi nagu keerukat kategooriat, mis koosneb kolmest ajas erinevat liikuvusastet evivast komponendist. Üks mastaapsusesse suhtumise tingimus on lahutamatult seotud tehnika ja selle reaalsete võimalustega, teisiti öeldes, tavaliste tektooniliste süsteemidega — optimaalsete avade ja ehitiste konstruktiivsete elementidega. See suhtumine muutub tehnika arengu vältel. Uusi lahendusi, mis algul on harjumatud ja tekitavad kahtlusi konstruktsiooni vastupidavuses, peetakse ebamastaapseteks. Ent aja jooksul muutub ka uus harjumuspäraseks. Ja kuigi me tänapäeval põrkame tihti kokku mõtlemisloidusega, ara lähenemisega suureavaliste konstruktsioonide kasutuselevõtmisele, on ehitistel silmanähtavalt liigseid või siis hoopis valesid tugesid, eelistab nüüdisarhitektuur avatud ruume, väldib ebavajalikke tugesid ning võimaldab seega ruumi funktsiooniga vabalt manööverdada. Teine mastaapsusmõiste koostisosa on inimene. Ta kuulub sinna alatise «liidetavana», kui pidada silmas kõike, mis on arhitektuuri seotud *homo sapiens*'i mõõtmetega. Ent on veel kategooria kolmas koostisosa, samuti inimest puudutav, kuid lähtuv kompleksmõiste «mastaapsus» psühholoogilisest sisust. See just määrabki peamise mastaapsuse olemuses. Seepärast olid nii erimastaapsed nähtused nagu vanaegiptuse või vanakreeka, antiikrooma või renessansi arhitektuur vastavuses Rooma impeeriumi kodaniku või renessansiaegse firenzelase hingelaadiga. Mastaapsuse psühholoogilise sisu probleem vajab eriuurimust, mis lubaks kõigekülgselt arvestada nüüdisinimese psühholoogilisi nõudeid ehituskunstiteosele. Ent juba praegu võib öelda, et arhitektuur peab olema võrreldamatult keerukam ja rikkam sellest, mida pakub tehnitsism. Tänapäeva inimese psühholoogiale sobiv arhitektuur peab olema vastavuses tänapäeva kujundliku mõtlemise tasemega, tänapäeva elu keerukusega.

Siin nähtavasti ahenebki sümmeetriliste kompositsioonide efekti mõjuala. Võib-olla on sümmeetria suurimal määral omane absolutismiaja hingelaadile ning satub vastuollu meie arusaamisega maailma demokraatliku korralduse vajalikkusest. Jäigad, liikumatud ruumisüsteemid on ebatänapäevased. Keerukalt kujunenud linnaruumis on vormide vastastikune mõju ja sõltuvus see asjaolu, mis määrab naaberobjektide ehitusliku kokkusobivuse, nende võime moodustada harmoonilist ansamblit. Moodne arhitektuur peab olema painduv, liikuv, võimeline reageerima naaberruumide ja -vormide külgetõmbele või eemaletõukele. See kõik pole omane sümmeetriale, mis rõhutab kompositsiooni suletust, selle sõltumatust ümbritsevast keskkonnast ja ennastrahuldavat iseloomu.

Öeldu ei tähenda sugugi, nagu jääks sümmeetria kui linnaehitusliku kompositsiooni vahend hoopis kõrvale. Kindlates kohatingimustes seoses kindla ülesandega võib sümmeetria kui kompositsioonivahend osutuda täiesti sobivaks, isegi hädavajalikuks.

Eklektitsismiajastu dogmaatilised arusaamad kammitsevad meid ühtede või teiste materjalide kasutusala probleemide lahendamisel. Nii näiteks on levinud arvamus, et värvilist karastatud klaasi ei sobi kasutada fassaadide umbpindade katmiseks. Ent siin on ju juttu uue tehnika soovitatud vooderdusmeetodist. Ainuke kitsendus, mis selle kasutamist võib takistada, on mittevastavus objekti ideelisele sisule.

Materjalide kasutusala probleem on tihedalt seotud dogmaatiliste targutustega «tõest» ja «valest» arhitektuuris. Eespool oli juba juttu, et tehnitsismi ideeline tugi seisneb arhitektuuri ja konstruktsiooni täpses vastavuses. Aga nii imelik kui see ka pole, olid selle kontseptsiooni autoriteks eklektika apologeedid, kes kutsusid üles seda järgima klassikapärandi juurutamise raamides. Peab ütlema, et ka klassikapärand sai tublisti silutud, kui temas püüti leida tõde, ainult tõde. Ehituskunsti suurteostele pole võõrad vastuolud, mis ei mahu mingisse skolastilisse skeemi.

Vastuolud on mõiste «harmooniline ühtsus» üks koostisosa. Kunstitõde on võrreldamatult keerukam, kui seda kujutavad dogmaatikud. Tõelises kunstiteoses õigustab sisemiste suhete keerukus seda, mis dogmaatiku arusaamise järgi on vale.

Arhitektuur ei väljenda mitte ainult konstruktsiooni, vaid ka palju muid tegureid: funktsiooni, seoseid kohatingimuste ja autori isiku kaudu ühiskonna vahel, kelle jaoks teda luuakse, aja seost ühiskonna vaimulaadiga, tema eesmärkidega ja nende eesmärkide eest peetava võitluse vahenditega. Läheneda arhitektuurile ainult tektoonilise tõepärasuse mõõdupuuga tähendab teda teadlikult vaesestada, ahendades tema kokkupuutepinda eluga.

Dogmad. Nad püüavad pidevalt piirata meie maailmataju. Miks me nõustume väitega, mis välistab eri suuruste ja sarnaste vormide kokkusobivuse? Kogu vene ehituskunsti paljukupliliste ja paljuviiluliste katuste kompositsioonide sümfoonia lähtub just sellest võttest.

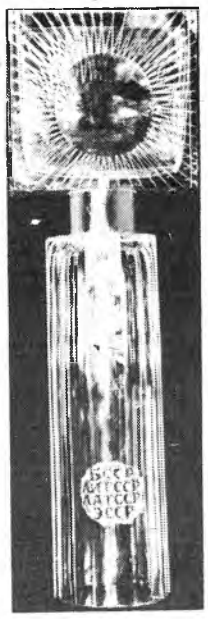
Me ei puudutanud siin paljusid teisi küsimusi, mis alles ootavad uurimist ehituskunsti uute ülesannete valgusel. Sellele vaatamata on selge üks asjaolu: eklektitsismi iganenud dogmad meid nüüdisarhitektuuri loomisel ei alta. Täna tuleb meil igasugustest dogmadest loobuda. Olgu otsingud vabad ja igakülgsed. Praegu pole aeg loomingulise otsingute suundi piirata, pole aeg luua üldist kompositsiooniteooriat. Ja kui keegi meist formuleerib kõigi jaoks ühised loomingulised kontseptsioonid, võib ta juba sellesamaga tappa arhitektuuri elava hinge: selle kunsti arengu määrab paljuski silmapaistvate meistrite looming.

Meie üldise tehnikavaimustuse ajastul on kuidagi tagaplaanile jäänud niisugused mõisted nagu inspiratsioon, intuitsioon, mis aastasadu on õhutanud arhitektuuriloomingut ja mänginud ehituskunsti ajaloos mitte väiksemat osa kui tehniline progress.

Nähtavasti ei saa me ilma vajaliku austuseta isiksuslike ilmingute vastu arhitektuuripraktikas ja -teoorias võta tehnikavaimu, mis valitseb praegu nii arhitektuuris kui ka linnaehituses.

Ka siin, sellel arhitektuuriloomingu alal, ilmutab tehnitsism end järjekindlalt: nii prospektide, mikrorajoonide, väljakute kui ka üldse igasuguste linnaruumide ülepaisutatud mastaapides, hoonestamise rütmide elementaarsuses ja jäikuses, kunstlikult loodud sümmeetriliste kompositsioonide pealetükkivuses, linnaehituslike võtete mehaanilises üksluisuses. Ka siin, linnaehituses, on vaja loomingulist individuaalsust, mis suudaks tehnitsismi igavatele stampidele vastu seada kõrge

EESTI RAAMATUTEGIJAILE RÄNDAUHIND

Hiljaaegu lõppes Balti liiduvabariikide ja Valgevene NSV järjekordne, VII raamatukunsti konkurss. Esmakordselt võttis sellest raamatutegijate jõuproovist osa Valgevene NSV ning edaspidi peetakse iga-aastane võistlus juba nelja liiduvabariigi vahel.

Seekordne konkurss oli eesti raamatule edukas. I järgu diplom määrati kirjastuse «Eesti Raamat» väljaandele «Kommunistliku partei manifest» (S. Liibergi kujundus) ja V. Staniševski kujundatud F. Petrarca sonetivalimikule, mis tehtud Eesti NSV Riikliku Kunstiinstituudi eksperimentaaltrükikojas.

II järgu diplomi said kirjastuse «Valgus» õpikud: L. Eiseni «Aabits» (joonistanud Ü. Meister) ning H. Kõiva ja K. Kärgi «Botaanika». II järgu diplomiga hinnati veel kirjastuse «Kunst» väljaannet, M. Alpatovi «Üldist kunstiajalugu» (ümbrise kujundaja L. Kruusmaa) ning «Eesti Raamatu» fotoalbumi «Tallinn» kunstilist kujundust ja maketti (koostanud ja kujundanud R. Pangsepp).

Peale selle sai I järgu diplomi A. Mesikäpa kujundatud töökangelaste fotoseeria ja II järgu diplomi R. Kangerti plakat «1. mai».

Kokku võttes pärisid Valgevene NSV Kirjastuskomitee väljapandud rändauhinna (pildil) seekord Eesti raamatutegijad.

professionaalse meisterlikkuse, teisiti öeldes, linnaehituskunsti.

Peamine seisneb selles, et kõigis arhitekti töö lõikudes tuleb ületada praegusele ajale iseloomulik loomingu allutamine tootmistehnoloogiale, loobuda uue tehnika fetišeerimisest, mõista kõigi inimgeeniuse tehnikaalaste saavutuste rakenduslikku iseloomu, evitada uut tehnikat ja suunata kogu tema võimsus inimese teenistusse.

Arhitektuuris tähendab see loojaväärikuse taasleidmist, tehnika käsitamist kindlate loominguliste eesmärkide saavutamise vahendina, mille abil luuakse sügavalt emotsionaalseid, kõrge kunstiväärtusega, ühiskonna materiaalsetele ja vaimsetele huvidele vastavaid teoseid.

* * *

Tehnika ja kunst jäävad igaveseks ja peamiseks vastuoluks arhitektuuris.

Nende vastastikusels suhteis on nii nagu minevikuski võimalikud kolm varianti.

Esimene — tehnitsism — tehnika primaat, objekti tehnilise sisu vahetu väljendamine arhitektuurses vormis, kunstilise mõtte allutamine tehnikale.

Teine — eklektika — loomingu kunstiliste aspektide diktaat. Põlglik suhtumine ehitise tehnilisse baasi. Arhitektuurse vormi vaba arenemine lahus tektoonikast.

Kolmas — ühtsus — arhitektuurse vormi ja kasutatud tehniliste vahendite harmoonia. Arhitektuur esineb ehitise tektoonika kunstiliselt mõtestatud plastilise väljendusena. See ühtsus võimaldab luua kujundeid, mis väljendavad kõike objekti sisu laia mõiste alla kuuluvat.

Ent mida siis tegelikult ikka nimetada arhitektuuriks? Võib-olla ainult neid teoseid, mida iseloomustab nii raskesti saavutatav ühtsus? See aga tähendaks, et me heidame kõrvale tehnitsismi ja eklektika alla kuuluva. Küllap oleks meil sel puhul kergem tõmmata sirgjoont tänapäeva tippsaavutustest ehituskunsti hiilgava minevikuni. Kuid kas on meil õigus heita arhitektuuri ajaloost välja terveid tema arenguetappe? Ja seda mitte ainult mineviku puhul, vaid võib-olla ka tulevastel aegadel. Kindlasti mitte.

Kui rääkida tulevikust, siis võime juba praegu öelda: nõukogude ehituskunst on ette valmistatud selleks, et astuda oma arengu uude, kõrgemasse etappi. Tee arhitektuuri kui kunsti progressile peame valima ise. Arvutid on võimetud seda ülesannet lahendama. See on jõukohane ainult inimesele, kunstnikule, loojale.

Niisiis, arhitektuur, mida reglementeerib tehnika, või arhitektuur, mis allutab endale tehnika loominguliste eesmärkide nimel; arhitektuur, mis taaselustab mineviku vorme, või arhitektuur, mis loob oma ajastu vormid; tehnilist laadi arhitektuur või vaimset laadi arhitektuur; dekoori ja materjalide mitmekesisuse või kompositsioonide, vormide ja ruumide mitmekesisuse arhitektuur?

Niisugune sisu on alternatiivil, mis seisab oma elukutse mõtte kallal juurdleva arhitekti ees.

Ent kas ei või kõik variandid tulevikuski koos eksisteerida? Kas ei tähenda kindla suuna andmine arhitektuuri vaesestamist? Kahtlemata mitte. Eeldab ju progressi poole püüdlemine sihtide selgust. Ja arhitektuuri teel ühtsuse poole ootab ees lõpmatu vaheldusrikkus. See seisneb funktsioonide, situatsioonide mitmekesisuses, lõppude lõpuks seisneb see individuaalses lähenemises iga kutsealase ülesande lahendamisele.

KUNSTINÄITUSI VEEBRUARIKUISEST MOSKVAST

U. Attardi. Illustratsioon Ariostole IV (1974)

Moskva suurimas näitusesaalis Maneežis on praegu avatud grekovlaste kunstinäitus, mis kannab nimetust «Lahingurivis» ja on pühendatud fašismi üle saavutatud võidu 30. aastapäevale.

Teatavasti ühendab Grekovi-nimeline stuudio taidureid, kes oma loomingus kajastavad põhiliselt sõjalis-patriootlikku teemat. (Tänase Grekovi-nimelise stuudio eelkäijaks oli isetegevuslike kunstnike töökoda I Ratsaarmee juures, mis 1935. aastast tegutseb kui professionaalsete batalistide stuudio). Maneežis on välja pandud üle 1000 töö, mis jutustavad Punaarmee ja Sõja-Merelaevastiku loomisest, kangelastegudest Kodusõjas ja Suures Isamaasõjas ning armee elust rahupäevil. Näitus on moskvalaste hulgas väga populaarne.

* * *

Puškini-nimelises muuseumis oli lisaks põhiekspositsioonile kolm muud väljapanekut. Esiteks möödunud aasta lõpul Ermitaažist kohalejõudnud impressionistide esimese näituse sajandale aastapäevale pühendatud väljapanek (mäletatavasti toimus see 1874. a. Pariisis fotograaf Nadari ateljees ja osavõtjad olid Monet, Renoir, Sisley, Pissarro, Degas ja Cézanne). Muuseumis eksponeeritud näitus oli koostatud vene paljukiidetud kunstikaupmeeste S. Štšukini ja J. Morozovi kogude põhjal. (Pärast revolutsiooni need natsionaliseeriti, 1923. a. läksid kogud Moskva Uue Lääne Kunsti Muuseumi käsutusse, 1948. a. jaotati tööd Ermitaaži ja Moskva Kujutava Kunsti Muuseumi vahel.) Lisaks oli viis tööd Praha Rahvusgaleriist. Varem nii siin kui seal nähtud tööd oli hea koos vaadata, nende juures oli tihedalt rahvast ja eks nende pärast olnud isegi argipäeviti tunnine järjekord muuseumi ukse taga.

Teine näitus oli Inglismaalt Manchesterist Whitworthi galeriist, mis esitas valiku inglise XVIII—XIX sajandi joonistusi ja akvarelle. 100-lehelisse väljapanekusse mahtus töid võrdlemisi mitme -ismi alalt, alates klassitsistlikest kunstmaastikest Poussini ja Lorraini vaimus realismini (J. Constable, D. Cox, T. S. Boys) välja. Vahepeale jääb mõnda aega Londonis viibinud Canalettost mõjustatud topograafiline suund (T. Girtin, E. Dayes) oma täpsete linnavaadetega. Lausa ootamatu oli W. Turneri paari väikese muljepildi mõju: nii palju valgust, kergust, sõltumatust ja kõik see väikesel akvarellipinnal! (Akvarell oli tolleaegsel Inglismaal küllalt populaarne, seda eksponeeriti näitustel võrdsena maaliga, teoretiseeriti selle võimaluste üle.) Omaette nurgake oli meil viimasel ajal huvi fookuses seisvatel prerafaeliitidel (asutasid oma ühingu 1848. a. ja hakkasid looma vararenessansi vaimu ja vormi järgi). Väljas olid F. M. Browni, W. H. Hunti rafineeritud akvarellid ja D. G. Rossetti joonistused ning üks akvarell J. Ruskinilt — huvitav illustratsioon lisaks teadmistele selle kunsti- ja kultuuriteoreetiku kohta.

Ja kolmas näitus — lehti omaaegse Moskva kunstikollektsionääri D. Rovinski kogust. Oli näha vene, ukraina ja lääne päritoluga kunstnike töid, kes tegutsesid XVII—XIX saj. Venemaal: gravüürid tulevärkidest, maakaartidest, portreed, maastikud, raamatugraafika.

* * *

Tretjakovi galeriis oli kaks näitust. Esimene, «Tundmatud ja unustatud portreed XVIII—XIX saj. I pooleni» — kammer-, paraad-, grupi- ja lasteportreed vene kunstnikelt. Teine, A. Sidorovi kollektsioonis leiduvatest vene ja nõukogude autorite joonistustest — K. Brüllov, V. Surikov, M. Vrubel, M. Bilibin, V. Kandinsky, M. Chagall.

* * *

Kunstnike Liidu Gorki tänava näitusesaalis oli ehk kuu kõige huvitavam näitus, kui arvestada meie hea graafikaga kasvatatud silma ja mõtlemist, graafikute assotsiatsiooni «Veneto» väljapanek (31 autorit, üle 200 töö). See oli jätkuks viis aastat tagasi korraldatud näitusega alanud sidemetele (tookord oli ekspositsioon väljas ka Tallinna Kunstimuuseumis). Rühmitus haarab kunstnikke peaaegu kogu Itaaliast. Kunstiteadlase G. Trentini sõnade järgi on «Veneto» eesmärk ühelt poolt loomingulised otsingud figuraalse kunsti alal tänapäeva dramaatilises maailmas ja teiselt poolt loomingulised kontaktid progressiivsete maade kunstnike ja kunstihuvilistega.

Eelmisest näitusest erineb praegune selle poolest, et on juurde tulnud mitmed kõrge meisterlikkusega kunstnikud. Tahes või tahtmata kipud võrdlema. Pilt on meie omaga küllalt sarnane: on formaalsust ja on ka äärmist meisterlikkust mõtlemises ja teostuses. Probleemid ehk ühemõttelisemalt sotsiaalsed, kuid tehnikate mitmekesisuses oleme ülegi — itaallastel põhiliselt ofort, siin akvatinta ja kuivnõel. Ainestik on huvitav: enamik uurib lähema mineviku ja meie kaasaja konflikte. Aine avamises on kasutatud põhiliselt kahte moodust. Esimene on ekspressiivne, lõunamaalaslikult temperamentne ja impulsiivne. Teine kaalutletum, ehk isegi konstrueeritum, aga ootamatu salaenergiaga, mis otsast äratuma hakates lausa jahmatada võib.

Esimene on ilmingutelt mitmekesisem. Leidub automaatset joonistust ilmselt Picasso mõjudega (G. Zigaina), plakatlikku poliitilist teemat — Itaalia partisanivõitlus, kontrrevolutsioon Tšiilis, dollari kriis (N. Orsatti jt.) —, küllalt küünilist, saksa ekspressionismi laadis irvitamist (V. Piacezzi, C. Scarabelli) ja ahastavat sisekaemust (L. Zarotti). Teine liin on suures suguluses meie üldise vormide vohamist vältiva graafikaga: U. Attardi illustratsioonid Ariostole, E. Maioli peenelt kuivnõela täpitud või kriipsutatud sürrealistlikud visioonid suundaandva väljatoomisega, Attilio, Stefanoni disainlikud inim- ja autojäänuste hunnikud. Ja lõpuks mulle kõige enam meeldinud noore, 1948. a. sündinud V. Gatti imetundlikud ofordid, vaikne ja salalik maailm, milles Itaalia sajandi alguse metafüüsiline traditsioon uut kinnitust leidnud.

PEETER URBLA

JUUBILAR ON TIIU ARGUS

13. märtsil jõudis üks Mustamäe kavandajatest, arhitekt Tiiu Argus oma esimese juubelini.

Varasemas linnaehituspraktikas on ikka olnud nii, et üks arhitekt suutis anda kujunduse heal juhul vaid paarile linnaansamblile või -kvartalile. Enamaks jäi inimjõust vajaka. Kuid Mustamäe, mis annab paraja Eestimaa linna mõõdu välja, on III mikrorajoonist peale rajatud just suures osas ühe arhitekti, Tiiu Arguse planeerimis- ja hoonestuskavade alusel.

Igal aastal, alates 1962. aastast, valmisid joonised järgmise mikrorajooni kohta.

Seitse aastat — seitse mikrorajooni. Sinna vahele mahtusid veel Sääse ja Siili kvartalid, VIII mikrorajooni keskus ja mitu individuaallahendusega elamut. Vähe sellest, järgnesid ka Lilleküla ja Keldrimäe. Teadagi, et mõnikord läksid kümned eskiisid paberikorvi, enne kui kõik hakkas klappima. Et iga korter saaks päevas nõutava arvu tunde päikesepaistet, et iga tee ja plats oleks omal kohal, et iga puu ja põõsas looks ilu ja rõõmu.

Tuntud tõetera «Töö õpetab» peab just Tiiu Arguse puhul paika, sest kogemusi ammutada ei olnud kusagilt. Igapäevane projekteerimistöö kasvatas neid. Kogemused olid aluseks uuele kvaliteedile, uus kvaliteet tunnustusele. Mitmed viimastest mikrorajoonide lahendustest said Rahvamajanduse Saavutuste Näituse ja NSV Liidu Ehituskomitee tunnustuskirju, aga tööind ja visadus tõid medali «Eeskujuliku töö eest».

Mustamäe on valmis, Keldrimäed ehitatakse, ent Tiiu Arguse töölaual on juba Lasnamäe elurajooni esimesed joonised. Uus rajoon, uued tingimused ja uued probleemid. Lahendusedki tulevad kindlasti uued ja küpsemad.

Soovime juubilarile jätkuvat loomingulist indu ja tugevat tervist.

Kolleegid

KUNSTIKROONIKA

6. märtsil võeti Eesti NSV Kunstnike Liidu juhatuse koosolekul liitu vastu 12 noort kunstnikku: maalijad Rein Siim, Rein Tammik ja Andres Tolts, graafik Illimar Paul, plakatistid Viktor Sinjukajev ja Valeri Smirnov, tarbegraafik Uno Martin, tekstiilikunstnik Lehti Heapost, metallikunstnik Siiri Nummert ja sisekujundajad Leida Tarvas, Ruudi Treu ning Aate-Heli Õun.

*

Sel nädalal on Moskva-lähedases kunstnike loomingumajas «Senežis» seminaril liiduvabariikide kunstnike liitude vastutavad sekretärid. Eesti NSV-d esindab meie Kunstnike Liidu vastutav sekretär Enno Ootsing.

*

17. märtsil avatakse Kunstisalongis Maila Grünbergi ja Juta Lemberi kavandatud mööbli näitus.

*

20. märtsist alates võib Kunstihoone väikeses saalis tutvuda Imbi Linnu maalidega.

*

Eesti NSV TA Teaduslikus Raamatukogus on geniaalse itaalia skulptori, maalikunstniku, arhitekti ja luuletaja Michelangelo Buanarroti (1475—1564) 500. sünniaastapäevale pühendatud näitus. Eksponeeritud reproduktsioonid ja fotomaterjalid annavad ülevaate itaalia kõrgrenessansi suurkuju mitmekülgsest loomingust maalijana, arhitektina ja skulptorina. Väljapanekuid on ka Michelangelo luuleloomingust, samuti uurimusi tema kohta, näiteks tema õpilaste Giorgio Vasari ja Ascanio Condivi teosed. Näitus on lahti kogu märtsikuu.

10. märtsil avati TPI näitusegaleriis kunstnik V. Bogatkini teoste näitus «Kunstnikuna rindeteedel». Pildil: kunstnik Valli Lember-Bogatkina ja kunstiteadlane B. Bernštein näituse avamisel.

LASTE JA NOORSOO MUUSIKANÄDALALT

Äraarvamata hulk laule ja pillilugusid, ulatuslikumaid ja väiksemaid muusikapalu ning palju muusikajuttu kõlas meie vabariigis seekordsel laste ja noorsoo muusikanädalal. Senisest agaramalt esinesid nädala kontsertidel lastemuusikakoolid ja paljud lastekollektiivid ise, nii et Filharmooniagi muusikaosakonnal oli nende kõrvale juba keeruline oma üritusi planeerida. Aga eks nii olnudki nädal tihedam ja huvitavam: lapsed kohtusid meie nimekate interpreetide, heliloojate ja muusikakollektiividega nende kontsertidel, ühistel esinemistel naaberkoolide kooride või ansamblitega, samas kuulasid tunnustatud muusikud laste ülesastumisi. Muusikaõhtuid oli aga kõigil kavas nii rohkesti, et mitu neist tuli korraldada enne ja pärastki muusikanädalat.

Üks esimesi suuremaid kontserte oli muusikaline neljapäev «Rõõmulaul» 20. II Tallinnas Heliloojate Majas. Seal esitasid mitmed lastekollektiivid ainult meie autorite loomingut. Kohal olid ning juttu puhusid ka heliloojad ise. Hiljem kandsid õhtu üle nii Eesti Raadio kui ka Televisioon. 4. III kohtusid heliloojad samas Tallinna vene õppekeelega keskkoolide muusikaõpetajatega. 5. III leidis aset Heliloojate Liidu koolimuusikakomisjoni algatusel C. Orffi lastemuusika «Schulwerk» ettekanne «Ellerheina» koorilt Heino Kaljuste juhatusel, kommenteeris helilooja Heino Jürisalu. C. Orffi nimetatud teos oli kavas ka Eesti Televisioonis 9. III.

Palju oli heliloojatel üksikkohtumisi õpilastega. 1. III kohtus Boris Kõrver Kivilõli kombinaadi klubis sealsete keskkooliõpilastega, 2. III oli Ülo Vinter külas Tallinna Ehitajate Klubi lasteringidel (lapsed ise esitasid terve kontserdi helilooja loomingust), Narva lasteklubis aga Hans Hindpere. 5. III kohtus Eino Tamberg Keila keskkooli lastega, järgmisel päeval Hans Hindpere Tallinna 32. keskkooli õpilastega. 7. III viibis Aarne Männik Abja keskkoolis. Eile käis Heino Jürisalu külas Pärnu keskkooliõpilastel, täna peab Eugen Kapp kohtuma Haapsalu 1. keskkooli perega, homme aga esietendub seal tema lastemuusikal «Rukkilillesuvi». Esietendust sõidab helilindistama ka Eesti Raadio lastesaadete toimetus. Peatselt on Heliloojate Majas kohtumine Tallinna Majavalitsuse nr. 50 lasteringidega.

Muusikanädala avakontserdi Tallinnas andsid 1. III «Estonia» kontserdisaalis RAM-i stuudiolased — noortekoor ja poistekoor. Avasõna ütles muusikanädala organiseerimiskomitee esimees helilooja prof. Eugen Kapp.

Poistekoor esitas E. Kapi populaarse laulu «Töö ja võitlus» ning S. Blagoobrazovi pala «Üle Dnepri vee», noortekoor aga valiku eesti nõukogude heliloomingust (E. Tamberg, A. Marguste, G. Ernesaksa kolm laulu). Kooride ühisesituses kõlasid M. Berezovski Koorikontsert nr. 18 ja M. Glinka «Patriootiline laul». Kava teises pooles esitasid mõlemad koorid koos solistide Mare Jõgeva ja Henn Eeriku, organist Rolf Uusvälja ning Eesti TV-R sümfooniaorkestriga Neeme Järvi juhatusel prantsuse helilooja G. Fauré «Reekviemi». Teos kanti Tallinnas ette esmakordselt, palusime hindava kommentaari HEINO KALJUSTELT, kes aastaid noortega töötanud.

«Reekviemi» ettekanne jättis igati meeldiva mulje. Koori häälerühmad on heas tasakaalus ja kõlavad hästi, eriti meeldiv on soprani kandev toon, mis sulas suurepäraselt kokku ka Mare Jõgeva solistitämbriga. Esile tuleb tõsta dirigendi õnnestunud valikut. «Reekviem» ei esita koorile ulatuse ja tehnilise keerukuse poolest maksimaalseid nõudeid ning annab suhteliselt rahulikes tempodes arenedes võimaluse musitseerimisse süveneda, mistõttu teose muusikailu ka täiel määral mõjule pääses. Samal ajal oli see koorile heaks kooliks kantileeni ja pika, väljapeetud hingamise arendamisel. Ettekande tõlgitsusliku küpsuseni jõudmisel tuleb koori enda dirigentide Venno Laulu ja Dagmar Lani kõrval kiita Neeme Järvit.»

Muusikanädala puhul käisid stuudiokoorid ka Tartus, kus esineti 2. III «Vanemuise» kontserdisaalis. Avakontserdi Tallinnas andis hiljem eetrisse Eesti Televisioon.

Teise kaaluka algusakordi andis muusikanädalale pealinnas 2. III Tallinna Muusikakeskkool, kelle noorteorkester ja keelpilliorkester Erich Loidi juhatusel esitasid koos solistidega täismõõdulise kontserdikava. Nõudlike teoste hulgas, mis ette kanti (Vivaldi, Mozart, Prokofjev, Tšaikovski), oli ka eesti heliloomingut (B. Kõrver, E. Mägi, J. Rääts). 6. III käis kooli keelpilliorkester esinemas Märjamaa ja Pärnu 2. keskkoolis, 4. III esinesid kooli õpilased Eesti TV «Kontserdistuudios».

Ka Filharmoonia kontsertidel Tallin-

KOORIKONTSERTE RIDAMISI

Stokholmi ülikooli akadeemiline koor võitis «Estonia» kontserdisaalis (16. veebruaril) senisele austajaskonnale lisaks ka väljamüüdud kontserdisaali jao eesti kooripublikut, kes külaliste esinemisele elavalt reageeris. (Kahetsen, et jäin ilma suveniirist kavalehe näol. Ei jätkunud kõgile.)

Koor on omanäoline, kahjuks ei saanud põhjalikumaid teateid tema töö iseärasustest. Teada on, et lisaks koorilaulule omandavad lauljad seal ka muusikaharidust. Siit tulevadki teadlik, puhas intonatsioon, väga ühtlane ansambel, huvi eri ajastute kõrge tasemega teoste vastu, armastus professionaalselt töödeldud rahvalaulu vastu. Suur osa ettekantust on meil vähetuntud või tundmatu (mõtlen eriti rootsi nüüdisaegseid helindeid). Tuttav(am) osa kavast viis mõttele, et dirigent **Eskil Hemberg** ei sea endale ülesandeks lähtuda kujunenud ettekandetraditsioonidest, vaid püüab teost näha alati oma silmadega. Näib, et ta tahab iga hinna eest jääda teatud raamidesse, nii kõlaliselt kui ka emotsionaalselt. Ta ei plahvata, vaid soojendab pidevalt. Tema juhatusel musitseerib koor sageli kadestusväärse paindlikkusega, dünaamilise partituuri selgusega (Raveli «Kolm kaunist lindu», samas ka lummavalt sünkroonne oktaavunisoon saates ning esimene tutvus kaunihäälelise solisti Gudrun Biunaga; Ligeti «Õhtu»; teine kolmest Stenhammari laulust). Ühenäoliseks jäid aga Brahmsi viis laulu, vaatamata võimalustele, mida pakub nende erinev faktuur. Oodatud mõnu ei saanud ka kontserdi avapalast, Gesualdo di Venosa madrigalist «Dolcissima mia vita», mis paiguti mõjus rabelemisena faktuuriraskustes ega olnud kõlapuhtuseltki õhtu paremaid. Ilmselt nõudis kohanemine saaliga enam tähelepanu, kui lubas avapalaks väga raske teos. Originaalilähedasem oli C. Monteverdi «Mühavad lained». Järgnenud M. Raveli kolmest laulust aga võinuks «Nicolette» olla karakteersem.

Esimese osa lõpunumbreina kõlasid G. Ligeti «Hommik» ja «Õhtu», tõenäoliselt mitte viimase aja loomingust, siiski nüüdisaegse helikeelega. Esimene jäi meelde hea ülesehitusega, teine toredate kõlaefektide ja tempoga.

Nüüdisaegseid väljendusvahendeid valitseb koor üldiselt suure kindlusega. Väga (liiga?) vahelduva moodsa helikeelega on kirjutatud rootslase L. J. Werle Kantsoon nr. 126, milles võis kuulda klassikalise faktuuri kollaažlikku vaheldumist moodsaga, erilist kobarvibraatot, *parlando*'t, teksti silpjaotust solistide vahel jne.

Kava teine pool tutvustas põhiliselt rootsi muusikat eri aegadest, sealhulgas ka E. Hembergi kompositsioone «Teemärgid» ja «Koraal». Mõlemad on huvipakkuvad, iseilmelised. Ühekordse kuulamise põhjal ei oska küll kahjuks öelda, milles just seisneb helilooja omanäolisus (kas lihtsa, laulva meloodia mõrkjas kontrast dissoneeriva taustaga või veel midagi?) Peopesa kasutamine sordiinina («Koraal») ei andnud märgatavalt tämbrieffekti, mõju jäi visuaalseks.

Kaunite rahvalaulude seaded esitati suure sisseelamisega, väga siiralt.

Publiku nõudel kanti ette rohkesti lisapalu.

Koori tõeline aare on solist Gudrun Bruna. Ta on laulja, kes paneb ettekandele kaasa elama vaba loomuliku, fraseerimise, veidi vaoshoitud temperamendi, soojatämbrilise, ühtlase häälega. Koori ja solisti ansambel oli väga hea, koor arvestas solisti, kuid saatepartii selgus ei kannatanud. Gudrun Bruna ülimaks õnnestumiseks pean aga rootsi rahvalaulu, mille esitus ilma saateta tõi täielikult esile nii laulu seesmise ilu kui ka laulja musikaalsuse.

Koori häälerühmadest peaks esile tõstma sopraneid. Nende häälematerjal on eriti hästi ühtlustatud, kooslaul ideaalilähedane, fileerimiskunstki päris hästi käes. Tunnustavaid sõnu võiks lausuda ka tenorite kohta. Bassirühm on tämbrivaesem, paiguti puudub vajalik kandvus.

Üksikute teoste esituses oli liigset emotsionaalset või dünaamilist tagasihoitust. Ma ei mõtle, et koor pidanuks igas teises teoses rõkatama, kuid mõnigi laul lihtsalt nõuab kompromissitult *forte*'t, säravat *crescendo*'t või julget atakki, hoolimata kammerlikkuse taotlustest. Ülalöeldu ei taha kahtluse alla seada dirigendi maitset. Koor on kindlalt nende seas, keda tahaks kuulata ikka ja jälle, kelle köögipoolelt oleks väga palju õppida meilgi.

PEETER PERENS

Viimasel ajal on ajakirjanduse kaudu juba võimalik põgusat ülevaadet saada teatris ja kontsertidel pakutavast. Haruldasem on, kui ligemat tutvustamist leiavad «Estonia» kontserdisaalis esinevad taidluskollektiivid, kellest pealinlane õieti mitte midagi ei tea. Nii võib ootamatult huvi äratada eelteade kontserdist, kus «... osalevad Kohtla-Järve rajooni **Ilisaku** ja **Lüganuse segakoorid** Evi Ostraki ja Priit Pärtna juhatusel».

1. märtsi ühiskontserdi avas rahvakollektiiv **«Laulik» Arno Kallikormi** juhatusel. Kava oli huviga jälgitav. E. Arro «Rahvaste sõprusele», mille soolopartii meeldivalt esitas Väino Puura, järgnesid vaheldusrikkalt mitme maa rahvalaulud. Eriti õnnestusid leedu helilooja J. Švedase seades «Vaikne õhtu» ja populaarne «Kalinka» (solist Valentin Kivimägi). Väga häid lõike oli ka laudes eesti klassikast, näiteks E. Aava «Hommiku» algus ja M. Lüdigi «Metsa» lüüriline lõpuosa. Koorile tahaks soovitada suuremat intonatsiooniselgust: eriti *forte*'s kipub heli olema kõrguselt mõnikord ebakonkreetne, akordid kaotavad vahel vajaliku läbipaistvuse.

Teist osa alustasid külaliskoorid, 30-liikmeline Lüganuse ja mõnevõrra suurem Ilisaku segakoor. Mõlema esinemine oli meeldiv üllatus, kipume ju oma suurte esinduskooride kuulamise järel lausa alahindama provintsis tegutsevaid kollektiive.

Kogesime, mida tähendab koorijuhi professionaalne ettevalmistus. **Priit Pärtna** on TR Konservatooriumi kasvandik (A. Ratassepa klassist), **Evi Ostrak** on lõpetanud Tartu Muusikakooli V. Kliimandi käe all. Teades, kui raske on komplekteerida koore maal, kui juhuslikud ja enamasti tälesti ettevalmistuseta inimesed seal laulavad, on seda märkimisväärsem ettekannete kunstiline õnnestumine. Eriti nauditavalt musikaalselt, forsseerimatult ja intonatsioonipuhtalt kõlas G. Ernesaksa «Sireli, kas mul õnne» Lüganuse koori esituses.

Kontserdi lõpuosa kujunes lausa laulupeoks, kus ühendkoori juhatasid vaheldumisi kõik dirigendid, kus ei puudunud saalitäie rahva kaasaelamine, lilled, autori väljakutsumine (T. Vettiku «Nokturni» järel) ja muidugi innukas, sütitav laul.

Heliloojana pean enesekriitika korras ütlema, et viimaste aastate koorilooming on väga visa andma lisa just niisugustele kooridele, nagu seekord esinemas kuulsime: miks muidu on tosinast eesti helilooja laulust ainult üks (V. Tormise «Küla kuuleb») suhteliselt hiljuti loodud? Või tohib arvata põhjuseks kartuse uute, sisselaulmata teostega «Estonia» lavale tulla?

See oli esmakordne, et pealinna koor tõi «Estonia» kontserdisaali esinema oma šeflusalused väikekollektiivid, mis kontserdi kava kahtlemata rikastas.

ELS AARNE

Meie vabariigi üks nimekamaid koore, **Tallinna haridustööliste naiskoor** võib tagasi vaadata 40 aastat kestnud viljakale tegevusele. Aastapäevakontserdi («Estonia» kontserdisaalis 7. veebruaril) I osas esitas koor **Lembit Verlini** juhatusel valiku eesti uuemat kooriloomingut (H. Lemmiku «Siin magas väli», O. Sau «Tulekuma», E. Jalajase «Aeg ketrab», R. Lätte «Kangastus» ning «Õine heinategu» ja palad V. Tormise tsüklist «Looduspildid»), teises pooles lauldi klassikat ja vanema põlve eesti heliloojate teoseid. Lauljate hea häälematerjal, kava viimistletus ning emotsionaalne esitus tõestasid järjekordselt kollektiivi kuulumist eliidi hulka.

*

«Eesti Energia» saalis andsid kahasse järjekordse kontserdi kaks sõpruskoori, **Tartu Tervisholutöötajate Maja naiskoor** ja **«Eesti Energia» meeskoor.** Tartu naised alustasid kontserti klassikaga (O. di Lasso, B. Smetana, M. Härma, E. Oja) ning paladega üldlaulupeo kavast (vene rahvalaul «Lähen ma...», Ozolinši «Toomingas», E. Kapi «Mets» jt.). Võõrustajakoori esituses kõlasid V. Kapi «Laena mulle kannelt...», M. Saare «Oh kodumaa», G. Ernesaksa «Kalamees naerab», E. Tambergi «Laul kaugest kodust» ning eesti, gruusia ja poola rahvalaulud. Esinemine lõpetati ühiselt paladega suvise üldlaulupeo ühendkooride repertuaarist. Juhatasid **Maie Eljas** ja **Elvi Kiriling** ning **Katrin Õun** ja **Enn Oja.** Mõlemal kooril tuli publiku soovil mitut pala korrata.

*

J. Kreuksi nim. Kultuuripalee Mustpeade saalis laulsid **Tallinna Kaubamaja naiskoor,** Tallinna Linna **Elamute Valitsuse Ametiühingu** ühendatud komitee **segakoor** ja Tallinna KET klubi **meeskoor «Runo».** Mitmekesine kava hõlmas teoseid eelklassikast tänapäeva autorite loominguni ja rahvalauluseadeteni. Dirigendid **Olev Hõlpus, Harri Ilja** ja **Aarne Männik** ei juhatanud üksnes oma koori, vaid käisid kordamööda ka sõpruskollektiivide ees. Kontserti alustas ja lõpetas ühendkoor, kes muuhulgas kandis ette ka rahvalauluseade «Kui mina alles noor veel olin» A. Männikult.

*

Kohtla-Järvel andsid märtsikuu algul ühise kontserdi V. Kingissepa nim. Kultuurimaja naiskoor **«Kaja»,** Võru kultuurimaja naiskoor **«Kannel»** ja J. Tombi nim. Kultuuripalee naiskoor **«Ilo».** Mitmekesisesse kavasse mahtus muu kõrval kogu 1975. a. üldlaulupeo naiskooride repertuaar, mis näitab kooride valmisolekut eelolevaks suurpeoks. Juhatasid **Helga Surva** ja **Asta Jugaste, Aleksander Krull, Ebe Pille** ja **Valdar Viires.**

TARTUS

RAT «Vanemuises» on lavale jõudmas järjekordne algupärand, **Eugen Kapi ooper «Rembrandt».** *NSV Liidu rahvakunstnik KAAREL IRD, kes selle lavastab, jutustas teose valmimisloost:*

«Kõik algas sellest, et ühel ilusal päeval mõned aastad tagasi pakkus maestro Eugen Kapp «Vanemuisele» oma ooperit. Kuulasime selle kunstinõukogus läbi ja lükkasime tagasi libreto pärast, mis oli illustratiivne, skemaatiline ja kirjanduslikult küllaltki abitu. Ühtlasi tegime heliloojale ettepaneku võtta kaaslibretistiks meie mees Kulno Süvalep. E. Kapp nõustus, kuigi oli näha, et ettepaneku teostamine nõuab ka üsna suurel määral uue muusika kirjutamist. Sellises koostöös ooper lõplikult valmiski ning osutus üsna huvitavaks ja «Vanemuisele» igati sobivaks.

«Rembrandt» erineb märksa E. Kapi varasematest ooperitest, milles on suur osatähtsus kooridel (koorid on üldse eesti ooperis tähtsal kohal olnud). «Rembrandtis» on kogu tähelepanu koondunud üksikisikule ning seda

ÕHTU ELLA SCHULTZ-ADAIEWSKYST

Balti-saksa tuntud publitsisti ja arsti Georg Julius Schultz-Bertrami (1808—1875) tütar, silmapaistvate võimetega pianist, helilooja ja muusikateadlane Elisabeth (Ella) Schultz-Adaiewsky (1846—1926), elanud Eestimaal suhteliselt lühikest aega, on andnud ka meie muusikakultuuri oma osa. Nimetagem tema suie alt suure täpsuse ja põhjalikkusega tulnud eesti rahvaviiside üleskirjutusi 1885. aastast, hea maitsega harmoniseeritud rahvalaule jne.

Ella Schultz-Adaiewsky huvitav isiksus ja kirev elukäik on inspireerinud mitmeid meie kirjanikke ja kunstnikke. Temale pühendas noor Carl Robert Jakobson luuletusi, Johann Kõleri üks paremaid portreemaale on loodud E. Schultz-Adaiewskyst (portree asub Eesti NSV Riiklikus Kunstimuuseumis). See naismuusik on ka Jaan Krossi romaani «Kolmandad mäed» (vt. «Looming» 1974 nr. 5) tegelasi.

E. Schultz-Adaiewsky on jutuaineks homses Teatri- ja Muusikamuuseumi «Helisevas muuseumitunnis» algusega kell 17. Tema soololaule ja klaveripalu esitavad Kaie Konrad-Tonts ja Therese Raide. Juttu vestavad Jaan Kross ja Maris Männik.

nas (L. Erendi viiuliõhtul, P. Lassmanni klaveriõhtul. N. Järvi juhatatud sümfooniakontserdil 6. III) oli rohkesti noori kuulajaid. Õnnestusid samuti Filharmoonia muusikaüritused väljaspool pealinna: ansambli «Hortus Musicus» kontserdid Türi 1. keskkoolis 2. III ja Kiviõli 1. keskkoolis 1. III, Ines Rannapi ja Rein Rannapi kammermuusikaõhtud Võru lastemuusikakoolis 2. III ja Põlva keskkoolis 3. III (kavas ka E. Kapp, E. Tubin, J. Rääts), Helgi Ridamäe loengkontserdid «Nõukogude heliloojad — laulumeistrid», «Pioneerilaulud», «Tants» Kohtla-Järve, Jõhvi, Pärnu ja Viljandi koolides.

RAM-i ja tema ansambleid said muusikanädalal kuulda peamiselt Tartu kandi noored (1. III esines RAM Tartu 8. keskkoolis, RAM-1 5. keskkoolis, 5. III RAM Tartu ülikooli aulas, 7. III RAM-3 Tartu 1. keskkoolis, RAM aga Tartu Pedagoogilises Koolis).

Jõgeva rajooni lapsed kohtusid «Vanemuises» E. Kapi ooperi «Talvemuinasjutt» etenduse järel selle esitajatega. Helilooja Raimund Lätte ja Kalmer Tennossaar kohtusid Tartu 5. keskkooli õpilastega.

10. III oli eetris Tallinna konservatooriumi muusikapedagoogika kateedri juhataja muusikateadlase Artur Vahteri raadiovestlus «Muusika algab kodust».

Viljandis avati muusikanädal kooride ühise kontserdiga. Esinesid teeneline segakoor «Koit» (dirigeerisid Paul Krigul ja Jaak Moks), C. R. Jakobsoni nim. 1. Keskkooli naiskoor (dirigent Liivi Maiste) ja 4. 8-klassilise kooli poistekoor Liis Sooaluste juhatusel. Kavas oli rahvaste laule, palu klassikalisest pärandist ning eesti kooriloomingut (V. Tormis, E. Arro. E. Tamberg, T. Vettik).

Värska keskkoolis oli muusikanädala algul sõpruskontsert, kus peale oma solistide ja ansamblite esinesid külalised ka sõpruskoolist, Kiršino keskkoolist.

Kohtla-Nõmmel E. Vilde nim. Klubi noorteõhtul olid külas Raivo Tammik ja Paul Allik.

Järvakandi keskkoolis sai teoks lastekooride piirkondlik ülevaatus. Külla oli kutsutud ka Tallinna konservatooriumi kammerkoor, samas tähistati Järvakandi segakoori 70. aastapäeva.

Narva klubis «Energeetik» oli 3. III loengkontsert D. Kabalevski 70. sünnipäeva puhul, 7. III aga kohtumine Tallinna konservatooriumi kompositsioonieriala üliõpilase Mark Raisiga.

Tartu Muusikakoolis oli Tallinna Muusikakeskkooli tšelloõpilaste õhtu.

Kohtla-Järvel andis kontserdi pärast oma kokkutulekut vabariiklik akordionistide orkester Vello Karu ja Uno Arro juhatusel.

Tallinnas leidis muusikanädala ajal aset ka Tallinna koolikooride laulupeoeelse võistulaulmise esimene voor.

J. Tombi nim. Kultuuripalee tütarlastekoor oli kolm päeva laululaagris Aegviidus. Klassika, nõukogude eesti autorite teoste ja rahvaste laulude kõrval õpiti ning viimistleti üldlaulupeo laule. Muusikanädala puhul andis koor Valdar Viirese juhatusel kontserdi Aegviidu 8-kl. koolis.

2. III esines kontserdiga Tallinnas sama palee noorte puhkpilliorkester Vello Looqna juhatusel.

VALDEKO VIRU 50

Igaühel on oma elu mõõdupuu, mille pügalad näitavad äraelatud ajaühikuid, noid kiiresti veerevaid aastaid. Sageli on need nii rutakad ja lühikesed, et öeldakse deminutiivselt: aastakesed... Kuid mõnelgi juhul tundub siiski uskumatuna, et aastakesed nii järsku ja ootamatult hakkavad ületama juubelipügalat. Üks üllatajaid on Valdeko Viru, kes tegi eile üldsusele aimamata hüppe üle viiekümnenda.

Valdeko Viru on sündinud 13. märtsil 1925. a. Pärnus teenistuja perekonnas. Vanemate elukoha muutuste tõttu tuli noorukil elada Narvas, siis vaheldumisi Tallinnas ja Viljandis, kuni temast sai püsiv Tartu linna kodanik.

Samal ajal üldhariduse omandamisega hakkas Valdeko Viru õppima eratundides klaverimängu (Tallinnas ja Viljandis), muusikaõpingud jätkusid Tallinna Konservatooriumis 1939—1943 Aino Kõrbi ja Artur Lemba juures. Olles sunnitud okupatsiooni ajal õpingud konservatooriumis katkestama ja asunud uuesti elama Viljandisse, hakkas ta peatselt tööle «Ugala» orkestris, tegutsedes aga ka linna kultuurimajas naiskoorijuhina, repetiitori-klaverisaatjana, orkestrandina.

1946. a. augustis tuli V. Viru Viljandist Tartu «Vanemuise» teenistusse, kus ta on töötanud repetiitorina, kontsertmeistrina, koormeistrina, muusikaala juhatajana jne. Alates 1969. a. on ta seal tegev dirigendina. V. Viru õpetab ka noori muusikuid Tartu Muusikakoolis.

Pingerikka teatritöö kõrval on Viru osanud aega ja energiat leida enesetäiendamiseks: 1949. a. lõpetas ta Tartu Muusikakooli muusikateooria (põhiainetes J. Bleive juures), 1968. a. aga Tallinna Riikliku Konservatooriumi V. Kapi ja E. Kapi õpilasena kompositsiooni erialal.

Tähtis osa Valdeko Viru töös on tema heliloomingul, mis eriti sisukaks ja mahukaks on kujunenud Tartu aastail: siin on esindatud paljud žanrid (koorilaul, soololaul, palad mitmesugustele pillidele, orkestriteosed, muusika lavateostele jm.).

Heliloojate Liidu Tartu osakonnaga on V. Viru seotud 1948. a. alates, algul noortesektsiooni liikmena, hiljem selle juhatajana. Aastast 1971 on ta Eesti NSV Heliloojate Liidu liige, olles praegu liidu Tartu osakonna loomingusektsiooni juhataja.

Töörohkusest hoolimata on V. Viru mahti saanud ka isetegevuslaste juhendamiseks TRÜ-s, EPA-s jm.

Kõige hea eest on juubilarile avaldatud tunnustust mitmesuguste autasudega.

V. Viru juubelit tähistatakse homme, 15. märtsil «Vanemuise» kontserdisaalis.

Palju õnne ja jätkuvaid loominguvõite!

RICHARD RITSING

VALMIB «REMBRANDT»

ooperit võiks käibeloleva terminoloogia järgi nimetada muusikaliseks draamaks. Teose sisuks on andeka omapalgelise kunstniku võitlus ümbritseva keskkonnaga.

Pean ooperi üheks õnnestumiseks Rembrandti kuju lahendamist mitmekülgse isiksusena täis vastuolusid, mis teevad raskeks temaga kooselamise. Seetõttu pakub ooper suuri mängulisi võimalusi peaaegu kõigile osatäitjaile. Juba sellest nähtub, miks just «Vanemuine» tahab ja peab selle lavastama.

Ka osatäitjate valik on «Vanemuise» traditsioonides. Peaosad oleme seekord usaldanud noortele ja senise töö kulg näitab, et me oleme Tõnu Bachmanni näol leidnud Rembrandtile väga perspektiivika osatäitja. Nii temal kui ka Henrijket kehastaval Õiela Verrevil on see esimene roll meie teatris. Saskiat laulab Anu Lomp. Kõigi kolme peategelase puhul võlub mind, et ükski neist ei oota dirigendilt hirmunud silmil sisseaste näitamist. Kandvamad ülesanded on veel Evald Tordikul, Johannes Lükkil, Endel Vungil, Avo Hinnol, Henn Pail. Dirigeerib prof. E. Kapi õpilane Valdeko Viru. Ooperi kujundus on Meeri Särelt, kes kunstnikuna püüab kasutada Rembrandti ennast, mis on kah arukas ja loogiline püüe.

Kuidas meie töö õnnestub, näeb vaataja loodetavasti veel selles kuus. Praegu, töö tegemise sees, puudub hinnangu andmiseks vajalik distants, loomeprotsessi puhul ei oska aga kunagi öelda, kas tuleb parajasti poeg või tütar.»

Nimiosa täitja TÕNU BACHMANN, kes lõpetas 1973. a. Tallinna Riikliku Konservatooriumi ning töötab sellest hooajast alates «Vanemuises», arvab oma esimesest suurrollist nõnda:

«Osa on huvitav iseäranis, et seda annab mitut moodi lahendada. Inimesena on Rembrandt komplitseeritud psüühikaga. Töö teeb raskeks ka see, et roll on bassile pisut kõrge ja vajaks pigem dramaatilist baritoni. Kuidas toime tuleme, ütleb vaataja. Tahaks igatahes näidata Rembrandti inimesena, keda aeg ja kaasaegsed ei suutnud murda, kes läbi raskuste jäi enesele ustavaks.»

Esietendus «Vanemuises» on planeeritud 23. märtsile.

ÜKS ARGIPÄEV TEATRIS

(7. lk. järg)

Muusika peab hästi ja raudselt selgeks saama, et mängutehnikas nukku liigutades mitte õiget «otsa» käest lasta.

Teatri peanäitejuht F. Veike täitis hommikupoole õppejõu kohustusi Tallinna Pedagoogilises Instituudis, kus ta 44 tunni jooksul püüab tulevastele kultuuritöötajatele kätte anda põhiteadmised nukuteatri olemusest ja võimalustest.

Sellepärast algab proov laval kell kaks ja kestab kella seitsmeni õhtul. Valmistatakse ette järjekordset uuslavastust, mis kannab pealkirja «Varblane otsib oma laulu». Lavale on juba üles seatud etenduse konstruktsioon — trepid, poodiumid, sirmid jm. Kõik aga on praegu veel ilma värvi ja faktuurita, nukudki pole lõplikult viimistletud.

Otsitakse kõige õigemaid liikumisi, misanstseene, rütme ja mõtteõhke. Iga näitleja püüab oma nukku «omandada», et temaga võimalikult tihedasti «kokku kasvada». Proov tegi veidi murelikuks, sest esietendus on juba kuu lõpul ja lavastus oleks võinud-pidanud juba tänaseks selgepiirilisem ja küpsem olema. Aga teater teadagi on koht, kus imesid tehakse.

Proovi teisel poolel viibis ka helilooja, et koos lavastajaga täpsustada etenduse muusikalist struktuuri. Mõnda aega vaatas seda ka kunstnik-teostaja M. Aia, aga et teatril pole veel dekoratsioonide maalimise ruumi, pääseb tema löögile alles siis, kui maja õhtu eeli tühi ning fuajee tema päralt.

VIDRIK KIVILO

«Estoniasse» pääseb esialgu veel oma inimestele määratud uksest hoone Pärnu maantee poolsel küljel. Planeeritust pikemaks veninud remont aga ei tähenda teatri loomingulisele kollektiivile kaugeltki jõudeaega. Esimesed tulijad on balletitrupist: algab igahommikune treening, mida juhivad meeste poolel Valeri Polikarpov ja Vjatšeslav Maimusov, naistantsijate proovisaalis Jüri Lass. Keskhommikul aga jätkub töö järjekordse uuslavastuse, Adami balletiga «Giselle». Tüki tantsuline seade on juba paigas, aga et lavastajakoreograaf Alla Šelest parajasti haige on, viimistlevad tehtut repetiitorid Helmi Puur, Aime Leis ja Tiit Härm. Ees on valmisnumbrite liitmine tervikuks ja aprilli keskel on oodata ka esietendust, sedapuhku Narvas. Viimati etendati seal suure menuga Tšaikovski «Luikede järve», ja et see publiku lemmikballett pidevalt teatri mängukavas püsib, valmistub selles lavale minema veel üks peaosaliste paar — Tamara Soone ja Vjatšeslav Maimusov.

Ooperikoori harjutusruumist kostavad nüüdisaegsele muusikale iseloomulikud helid. Juba mõnda aega on koorilt peamise aja võtnud Moskva helilooja Vladimir Rubini 2-vaatuseline muusikaline tragöödia «Pühapäev juulis», mille teater koos Šostakovitši 7. sümfoonia I osaga lavale tooduna suure võidu 30. aastapäevale pühendab.

Olulisem sõna on lavastuses öelda kooril, mis aga ei vähenda sugugi soolotegelaste tähtsust. Viimaste partiisid olid dirigendi toas viimistlemas Teo Maiste, Ahti Männik, Rostislav Gurjev, Urve Tauts, Liidia Panova, Eve Neem, Leili Tammel jt.

Nii nagu «Giselle», ei näe ka see lavastus esimest rambivalgust oma laval, vaid esietendub Eri Klasi juhatusel «Estonia» kontserdisaalis. Peakoormeister Uno Järvela nentis, et järgmise ulatusliku tööna on ees Eino Tambergi ooper «Cyrano», enne «Pühapäeva» aga õppis koor oma osa selgeks Mozarti ooperis «Don Giovanni». Ooperi partiid on käes ka solistidel (Voldemar Kuslap, Teo Maiste, Illart Orav, Mare Jõgeva, Haili Sammelselg, Jenny Anvelt, Rostislav Gurjev, Uno Kreen, Anu Kaal jt.) ja orkestril ning kõigi eelduste kohaselt alustab tüki lavastaja Georg Ots märtsi keskel seade- ja lavaproove.

Orkestri tööplaanis oli sel päeval Šostakovitši juba eespool nimetatud sümfoonia proov. Kontsertmeister Arved Jakobi tähendas, et orkestri mängutase on viimastel aastatel tublisti kasvanud. Ühelt poolt on sellele kaasa aidanud kollektiivi täienemine noorte mängijatega ning dirigentide sihipärasem töö, mis toob esiplaanile orkestrikultuuri ABC — laitmatu ansamblimängu ja puhta intonatsiooni. Teiselt poolt on head mõju avaldanud teatri viimaste aastate repertuaar, millesse on nn. kitarrilugude kõrvale tulnud selliste nõudlike autorite nagu R. Straussi, S. Szokolay, E. Tubina, E. Tambergi jt. looming. Iga õnnestumine on andnud julgust jõudu proovida raskemate ülesannetega ja eks Šostakovitši sümfooniagi ole üks selliseid.

Järelkasv? N.-ö. valmismängijaid pole muidugi kusagil ootamas, neid tuleb ise kasvatada ja võimetele vastavalt edutada. Selgi päeval oli näiteks I viiuli rühmas sisemine konkurss, seejärel aga peadirigent Neeme Järvi kabinetis nõupidamine, keda puldi võrra ettepoole nihutada ja ühtlasi paremale palgale panna.

Õhtusi etendusi on orkestril praegu suhteliselt vähe: «Poissmehed» (mille trupp parajasti Valga ümbruses etendusi andis) ja «Don Pasquale». Kumbki etendus ei nõua kogu orkestri kaasalöömist ja vaheldumisi üksteist asendades jääb orkestrantidel vabaks tavalisest rohkem õhtutunde, mida enamasti kõik hoolega harjutamiseks kasutavad.

Vilgas töö käis maja kõige ülemisel korrusel, kostüümide töökojas. Osalt juba valmis, osalt tegemisel olevad kostüümid (kavandid Agu Püümanilt) viitasid siingi «Giselle'i» peatsele esietendusele. Samas liikusid juba ka «Don Giovanni» riiete kavandid, kunstnik Eldor Renter oli parajasti värvimistöökojas materjalidele toone valimas. Selle lavastusega on seotud praktika korras veel Kergetööstuse Tehnikumi diplomand Merike Erne, kes pärast lõpetamist siia ka tööle tuleb. Samast koolist on teater varem saanud juurdelõikaja Anne Piirsalu, kelle kohta töökoja juhataja Leida Särev aina kiidusõnu ütles (kõigest muust, mis tema toas veel jutuks tuli, võiks omaette loo kirjutada).

Astusime sisse ka administraatorite tuppa. Velda Metsis rääkis, et nendegi elu on remondiaastal tavalisest teisem. Jah, igapäevase reklaamiga, s. o. kuulutuste, plakatite ja muuga on tegemist vähem, kuid uut moodi ülesandeid toovad külalisetendused, kontserdid. Viimaseid on õige rohkesti, eriti nüüd, teatrikuul. Meie külaskäigupäeval oli väljaspool kodu tervelt kuus kontserti: Vabariiklikus Haiglas, «Maratis», ETKVL klubis, tehastes «Polümeer» ja «Orto» ning Piimatoodete Kombinaadis, mõistagi, et esinemiskohtade suur arv nõudis kogu solistide pere kaasalöömist. Päev varem anti kaks kontserti Haapsalus, esinemistest ei jäänud tühjaks ka järgmised päevad. Paljudesse paikadesse minnakse vanade tuttavatena. Üks selliseid on näiteks Juuru keskkool, kust on käidud vaatamas «Estonia» kõiki lavastusi. Et sealne rahvas ooperit armastab, on sinna külla minemas parimad solistid.

Lõpuks jõudsime koos teatri parteialgorganisatsiooni sekretäri Juris Žigursiga, kes korrespondendi saatjana lahkelt seletusi andis, nendesse ruumidesse, mis tavaliselt publiku silma all. Esimene pilk saalis kõrguvatele tellingutele sundis remondi lõpupäeva mõttes õige kaugele nihutama, kuid kuulnud, mis juba tehtud, võib uskuda: uste avamine publikule osutub veel sel hooajal reaalseks sündmuseks.

Lavakonstruktsioon on paigal, selle katmine lõpujärgus, portaal valmimas. Mõlemad rõdud on ümber ehitatud, ootavad praegu katmist-viimistlemist. Fuajeedes, trepikodades ja kõrvalruumides on käsil viimistlemine. Alles hiljuaegu jõudis Poolast kohale valgustussüsteemi süda — regulaator, mis peatselt paika pannakse. Ülevaade kõigest, mis tehtud ja veel tegemisel, vajaks tublisti pikemat ruumi, kui tänases lehes antud. Seepärast kõigest ligemalt edaspidi.

VALDAR VIIRES

TEATRIKUU 1975

PEEP PUKS. **«TUUL»**

(Pälvis 1974. a. üleliidulisel fotokonkursil Krasnogorskis loodusefotode osas I koha)

FOTO 1974

Pärast neljateistkümneaastast vaheaega ilmus taas eesti fotokunsti album, mis must-valgel fikseerib läbikäidu ning annab võimaluse heita võrdluspilk möödunussegi. «Eesti NSV kunstiline foto 1959» (ilmus 1960. a.) ja «Eesti foto 70» (ilmus 1974. a.) — nende kahe albumi vahele mahub kümme aastat kunstilise foto arengut. Isegi fotograafiast täiesti eemalseisev inimene näeb albumeid sirvides nende väga suurt erinevust: ühes Eesti NSV looduse, inimeste, tööstuse ja põllumajanduse vigurdamiseta fikseerimine, teises kõigile neilesamadele nähtustele, isegi samadele paikadele ja situatsioonidele loominguline lähenemine. Ehk polegi tarvis kasutada sõna «loominguline», sest kunstilise foto puhul peaks see olema iseenesestmõistetav, lausa eeltingimus. Esimese albumiga võrreldes aga ilmneb «Eesti foto 70» erinevus kõige konkreetsemalt just selles. Kui 1960. a. album ainult fikseeris elu (enamasti veel kiretult ja šabloonselt), siis 70. aastate looming püüdleb eneseväljenduslikkuse poole. Muidugi ei saa seda öelda iga töö või lehekülje puhul. Ent tervikuna on muutunud fotole lähenemise viis, fotosse suhtumine. Varasema üldise rahu jutlustamise asemel (lapake albumit, et märgata igavat paigalseisu, omaette nokitsemist, pildisisest staatikat) näevad meie piltnikud nüüd maailma hoopis dünaamilisemana, kontrastiderohkemana, dialektilisemana. Kõige enam väljendub see pildil kujutatu esitamise viisis. Seesmise ja välise staatika asemel püütakse leida kontrastimomente inimeste, inimeste ja asjade, inimeste ja meeleolude vahel, fotol kujutatu ja fotograafi enese vahel. Selles väljendubki piltniku subjektiivsemaks ning agressiivsemaks muutunud suhtumine. Lihtsamad näited. Kui varem pildistati inimest heledal või vähemalt neutraalsel foonil, siis nüüd kopeeritakse enamikul juhul taust tumedaks (ühelt poolt täiesti loomulik, sest niiviisi luuakse kindel visuaalne rõhumoment, teiselt poolt aga muutub foto oma kontrastsete must-valgete pindadega hoopis sugestiivsemaks); kui varem jäädvustati maastikku, elektrijaama või keemiatehast ilusa päikesepaistelise ilmaga läbi kollase filtri (tulemuseks idülliline järvenurk, metsatukk või korsten magusa rünkpilvis taevaga), siis nüüd näeme lakoonilisi ja kargeid raba- ja merevaateid, mille pinnad läbi töötamata või kontrasti viidud, taevas tumedaks kopeeritud: kõik dramaatilisuse rõhutamiseks. Või portreed! Neis pole enam läbipaistvat poseerimist reportaažlikkuse pähe, vaid ilmnevad püüded dünaamikale (kadreering, rakursid), soov tungida inimesse. Viimaseks on ülisuur plaan kõige lihtsam viis ja seda piltnikud sageli pruugivadki: fotograaf astub oma objektile sõna otseses mõttes lähemale ning näeb ka seepärast rohkem. Töörõõmu kõrval märgatakse nüüd väsimustki, vanaduskortsulises näos mõtet tulevikule, rõõmusärastes silmades nimetut küsimust. Klantspildist on saanud foto, millel väärtus nii ajaloo fikseerijana kui ka kunstitööna.

Üldjoontes on säärane lähenemine omane kõigile fotodele ning selles avaldubki edasiminek. Meie foto pole enam see mis 15 aastat tagasi ja me ise pole enam need kes tol ajal. Meie nõuded on kasvanud, hindelatt nii kõrgele tõstetud, et... igaks juhuks hoidume juba isegi kõnelemast kunstilisest fotost. 1960. a. album kandis pealkirja «Eesti NSV kunstiline foto» ning sisaldas registreerivaid kroonikafotosid ja magusavõitu meeleoluetüüde, «Eesti foto 70» esitab huvitavamaid ja isikupärasemaid taieseid, kuid ei julge end nimetada k u n s t i l i s e foto albumiks. Mida siis album õieti kajastab? Nimetuse põhjal võiks oodata kas läbilõiget k õ i g i s t Eestis tehtud fotodest (passi-, reklaami-, moe-, röntgeni-, kroonikapildid jne.) või ainult E e s t i s tehtud fotosid või hoopiski eesti r a h v u s l i k k u fotot (milline see küll on?!). Albumi koostajate arvatav kartus muutuda täpsema pealkirjaga liialt pretensioonikaks on küll jänesesüdame tunnus (tõsi, eessõnas märgib L. Gens, et album sisaldab ikkagi kunstilisi fotosid).

1959. a. Tallinna Kunstihoones eksponeeritud näitus «Eesti NSV fotokunst» (mille alusel esimene album koostatigi) oli tolleaegsete kriteeriumide järgi tõesti kunstilise foto näitus (iseasi, kas hea või halb) ning tookordse võimete lae esitas album peaaegu täielikult. Tänaseks on taustsüsteem muutunud, kriteeriumid avardunud, «kiirused kasvanud» — klassikalise füüsika asemel opereerime relatiivsusteooria kategooriatega, kui nii võiks öelda. Tänast fotot hindame terve Nõukogude Liidu, terve maailma fotoelu haaravas taustsüsteemis, tänased nõudmised on kõrgemad, tase paranenud, enda arvates teeme veidi kunstigi... albumi nimetuses seda mainida aga ei söanda.

Kas on põhjust pealkirja ümber nii palju juttu teha? Minu arvates küll, sest hindan albumit kui 1974. aasta Eesti fotoelu kõige kaalukamat sündmust. Andis ta ju võimaluse esineda oma loominguga, lõi viimastel aastatel täiesti puudunud stiimuli töötamiseks. Album on kokkuvõte väga huvitavast ja vajalikust ajast — fotograafiliste väljendusvahendite sihipärase tundmaõppimise ja aktiivse kasutuselevõtu aastaist. Tõepoolest, aastatel 1966—1970 vallutas Eesti fotograafe «tehnitsismilaine», mis tegelikult tähendas kirjutamisoskuse selgekssaamist ning sellest joobumist. Solarisatsioon, isoheelia, ülikontrast, montaaž, teralisus, retikulatsioon, fotogramm — kasutusele võeti kogu fototehniline arsenal ning... pingutati üle. Klubide näitused ja telekonkursid kirendasid efektseist või vähemefektseist fotonippidest, piltide sisuline külg jäi sageli unustusse. Vaieldamatult saadi aga nii palju loomingulist indu, tehnilist kooli, silmaringi avardumist väljendusvahendites, et lõppkokkuvõttes tõusti kvalitatiivselt uuele tasandile. Selle uue võttiski kokku «Eesti foto 70».

Ammuoodatud ning igati vajaliku albumi kiitmise kõrval lubatagu öelda mõned kriitilised märkused:

1. Enne trükkimist tuleks kontrollida ka sissejuhatavat teksti, muidu võivad taas ilmneda ebatäpsused: album öeldakse koosnevat uuematest töödest, trükitud aga on juba eakaid pilte; albumit nimetatakse «esimeseks väljaandeks vabariigis, milles on püütud kajastada meie fotokunsti tänapäeva», kuigi teame, et tegelikult on ta ju teine. Ka tuleks kontrollida tõlget teistesse keeltesse. «Eesti foto 70» sissejuhatus eesti keeles ütleb albumi koosnevat uuematest töödest, vene keeles pakutakse parimaid töid (*лучшие из работ*), inglise keeles koguni ainult parimaid fotosid (*only the best prints*). Mille põhjal aga üldse väidetakse, et just need on parimad? Küllap on selekteerijaks ikkagi koostaja või kolleegiumi maitse, nii tuleks sellest ka rääkida.

2. Albumi kujunduslikku külge pikemalt puudutamata vaid üksainus märkus: must-valgesse teosesse kompositsioonilise täitematerjalina määrdunud pruuni sissetoomine on küll kurjast.

3. Fotograafe tutvustavates tekstides korduvad standardlaused: «Osa võtnud vabariiklikest, üleliidulistest ja rahvusvahelistest näitustest. Saanud auhinnalisi kohti.» Lubatagu küsida: kus? Fotoklubide suvelaagris või rahvusvahelisel konkursil? Teksti järgi kõikjal ja nii tulebki välja, et hirmus kõvad käed oleme küll, kõik puha rahvusvahelise klassi mehed. Üks asi aga on medal välisnäitusel ja hoopis teine asi III järgu diplom ülevabariigilisel põllumajandusteemalisel konkursil.

Niipalju albumist «Eesti foto 70».

Eeltoodu põhjal näeme, et Eesti fotograafid tegid 70. aastaks läbi tubli kooliõppuse, omandasid teatud meisterlikkuse, jõudsid hea tasemega fotoloominguni. Ja võis tunduda seaduspäranegi, et hooga suudeti võita Soome—Eesti fotovõistlusi lausa ridamisi, et ülekaal möödunud aastalgi kuulus Eestile. Nii aga võis näida ainult kõrvalseisjale. Tarvitses heita pilk 1974. a. Tallinnas eksponeeritud Soome—Eesti fotovõistluse näitusele, kui ilmnes kurb lugu: Eesti fotod suutsid pakkuda üllatusmomente minimaalselt (säärasel esinduslikul näitusel, meie ainsal rahvusvahelisel konkursil aga peaks iga töö olema lausa pärl), paljudel puudus elementaarne fotograafiline kultuurgi. Mis on siis juhtunud? Alles kõnelesin albumi «Eesti foto 70» põhjal edusammudest, nüüd heidan uuesti ette kultuuritust. Jah, kuid nii see on. Rumal oleks opereerida väitega, et niiviisi enam ei tehta (kui tarvis või kui sobib, tehakse ikka!), ent iga ajastu (või aastakümnegi) kunst muutub koos ajaga, muutuvad suhtumised ja kriteeriumid, kujuneb uus kunstikultuur, ja kõik see puudutab ka fotot. Kuidas võib siis enam pildistada *à la* «Ajakiri kõigile»? Või igavalt nagu ajalehes? Või lohakalt nagu algaja amatöör? Näib, nagu oleks minetatud kõik varem omandatu ning laskutud tagasi «klassikalise füüsika» piiridesse. Eesti komplekti kultuuritus ilmnes kõrvuti soomlastega eriti selgelt. Kerkib kaks küsimust: kuidas võitsime Soomet nii tagasihoidlike piltidega? Kui me üldiselt oleme läbi teinud toreda kooli, jõudnud juba 1970. aastaks kvalitatiivselt uuele tasemele, siis kuhu on kadunud uudsus ja säde nüüd?

Kõigepealt, keda me üldse võitsime? Konkursi nimetus ütleb küll pidulikult «Eesti NSV — Soome fotovõistlus», vastasleeris aga esinevad ju tegelikult enamikus vaid amatöörid. Sealpoolseks organiseerijaks ongi Soome Fotoklubide Liit ning professionaalid jäävad kõrvale, meie aga ajame paremaid fotosid kokku tervest vabariigist. Niisiis maadleb Eesti esindusvõistkond tegelikult vaid Soome amatööridega ning muidugi võib jõudu pingutades võitagi. Mida teha aga, kui Soome poolel võtaksid võistlusest osa põhijõud A. Takala, M. Savolainen, I. Hölttö, M. Saanio, S. Saves ja paljud, paljud teised väljaspool Põhjamaidki tuntud piltnikud? Praegust taset, oskusi ja võimalusi arvestades me Soomet mingil juhul võita ei suuda! See kõik ei tähenda, et fotovõistlus tuleks kiiresti lõpetada. Hoopis vastupidi, ainsat rahvusvahelist üritust, ainsat võimalust oma silmaga näha põhjanaabrite töid tuleb igati hoida ja tema õnnestumisele kaasa aidata, tema jaoks tõesti h ä i d fotosid teha. Küll aga ei tohiks nina püsti ajada ning arvata end võitnud olevat S o o m e fotot.

Ent miks tuuakse näitusele ebahuvitavaid pilte, kui eelduste järgi võiksime midagi paremat pakkuda? Arvan, et kogu kurja juur on p u u d u v s t i i m u l aktiivseks fotoeluks. Mitmesugustel põhjustel pole Soome ja Eesti fotovõistlus autoriteeti saavutanud, fotode trükis avaldamiseks on minimaalselt võimalusi, vabariiklikud kunstilise foto näitused puuduvad hoopiski. Kuhu peab piltnik oma töödega minema? Ainsaks esinemiskohaks jäävad kodused klubiseinad, mis tänulikult võtavad vastu igasuguse näituse. Kuid sellest on vähe, hirmus vähe arengu tarvis. Vana jutt, et fotomehed peavad nägema kolleegide töid, proovima võimeid, võrdlema saavutusi — ikka istume sellesama lõhkise küna ees. Kuigi 1972. ja 1973. aasta jooksul nägid tallinlased mõningaid fotokomplekte teistest liiduvabariikidest, on siiamaani tegemata Eesti NSV keskne ülevaatenäitus. Ilma selleta aga ei saagi rääkida meie fotost kui tervikust.

Niisuguses situatsioonis oli lausa mõtlematu ning jõudupillav Tallinna Fotoklubi korraldatud ülevabariigiline klubidevaheline konkurss: osaleda võisid fotokollektiivid, kel pähe tulnud end klubiks tituleerida, konkursile ei pääsenud fotoringid, -grupid, üksikesinejad. Milleks säärane luksus? Kui suudeti kokku kutsuda klubid, leiti võimalus näitus üles riputada, siis praktiliselt korraldati juba pool ülevabariigilisest näitusest. Miks ei võinud kaasa haarata üksikesinejaid, teha koostööd Eesti NSV Ajakirjanike Liidu fotosektsiooniga ning liita ka professionaalid? Nüüd aga jäi klubidevahelisest võistlusest niisama kurb pilt kui Soome—Eesti näituselt. Vägisi oleks tahtnud hüüda, et lõpetatagu filmi, paberi ja ilmutaja raiskamine — see pole ju meie kaasaegne foto. Kinniste klubiseinte vahel võib sõbramehele ükskõik millist pilti näidata ning lasta ennast taevani ülistada, laiema vaatajaskonna ette tulles aga võib selguda sellesama nii toredana tundunud sädemekese mannetus tõeliste saavutuste kõrval. Ja kui neid nõrgukesi on hulgakaupa? Siis peaks ole-

FOTOGRAAF ÜTLES

Fotograafia on minu jaoks võimalus näha vähe tähelepandavaid, kuid ometi suurepäraseid asju, mida ma ei oleks märganud, kui ma poleks fotograaf.

Harry Garfield

Oma fotodega püüan öelda, et ma armastan, loodan, suhtlen, tunnen kaasa, olen vihane või solvatud. Jah, fotograafia on nagu armastus — suur kohustus, suur tasu, töö ja lootus, täitumine ja rõõm.

Eva Rubinstein

Kui fotograaf tahab säilitada sõltumatuse, peab ta iseenda ees vastutades leidma publiku, kes tema nägemisviisi omaks võtab, mitte aga publikut rahuldada püüdes kaotama oma eripära.

A. Brodovitch

TEISED MEIST

Läti «Loomingu» («Karogs») läinud aasta viimane number sisaldab hulganisti eesti materjale. Kõigepealt ilmus seal Džuljeta Plakidise tõlkes katkend — 40. peatükk — Aimée Beekmani romaanist «Kartulikuljused», mis küllap osalt oli mõeldud illustratsiooniks samas numbris äratrükitud pikemale ülevaatele autori loomingust.

Artiklis «Siinsamas naabrite juures (Aimée Beekman ja tema proosa)» tutvustab kriitik Ingrida Sokolova Aimée Beekmani kõiki seni ilmunud romaane, rääkides muuhulgas ka temast endast — eluloost, töömeetoditest, käsilolevatest töödest.

Kriitik imetleb A. Beekmani töö intensiivsust, tema tohutut viljakust, ainestiku ja stiili mitmekülgsust. «Aimée Beekman kui kirjanik valmistab lugejaile üllatusi. Iga tema raamat on erisugune stiililt, kompositsioonilt, kangelaste ja keskkonna valikult. Peab tõesti imetlema tema huvide avarust, sisseelamisvõimet ajastutesse ja sotsiaalsetesse keskkondadesse. Nagu ka oskust kujutada detaile täiesti vastandlike ühiskonnasuhete positsioonilt.»

Määrates Aimée Beekmani osa eesti kirjanduse üldpildis, väidab I. Sokolova, et kümme viimast aastat polnud viljakad üksnes temal. «On rikastunud ja mitmekesistunud kogu eesti proosa üldse. Kuusberg ja Vetemaa, Promet ja Krusten, Unt ja Traat ning mitmed teised on loonud väljapaistvaid sotsiaalpsühholoogilisi teoseid. Need on erineva maneeriga kirjanikud. Ka A. Beekman erineb teistest. Ent ometi ühendab neid kõiki käsitletava teema aktuaalsus, mis pole ainult välispidine, vaid juurdub sügaval tegelikkuses, tänapäevas.»

«Karogsi» samast numbrist leiame veel kaks lühiülevaadet läinud aasta eesti kirjandusest. «Loomingus» avaldatud proosateostest nimetatakse Ülo Tuuliku romaani «Sõja jalus», Mats Traadi «Ingerit», Jaan Krossi «Kolmandaid mägesid», Villem Grossi «Talvepuhkust».

Raamatuna ilmunuist räägitakse veel eraldi Uno Lahe «Bordelli likvideerimisest» ja Mats Traadi «Pommeri aiast» kui kahest kaalukamast ja eredamast.

ma halastamatu: parem jätta näitus tegemata, kui teha seda halvasti. Viimane klubidevaheline oli tõepoolest mannetu, vaid mõne üksiku silma rõõmustanud tööga.

Kuigi räägin fotokultuuri üldisest langusest, ei tähenda see k õ i g i autorite viljatust. Vähemalt kolm möödunud aasta personaalnäitust on igati mainimisväärsed.

Jaan Klõšeiko ja Rein Kärneri väljapanekut Tallinnas liidab ühine nimetaja — isikupära. Mõlema fotomehe (eksponeeritud raamatukujundustest hoolimata domineeris kunstnik J. Klõšeiko näitusel ikkagi foto) isikupärane nägemis- ja väljendusviis on just need, mis meie piltnikel seni tavaliselt vajaka jäänud. Kui R. Kärnerit võib tinglikult nimetada dekoratiivfotograafiks (eksponeeritud värvipildid kandsid intellektuaalse konstrueerituse pitserit), siis J. Klõšeiko looming jääb dokumentaalsele pinnale: reaalses maailmas fikseerib autor oma sõpru, perekonda, tuttavaid, näeb neid läbi samade objektiivide, mida kasutavad teisedki piltnikud, kuid näeb ikkagi omamoodi. Pole ju küsimus üldse mitte selles, kas ühte või teist fotot annab järele teha, sama rakursiga pildistada, sama kontrastselt kopeerida, tähtis on, et J. Klõšeiko (ja R. Kärneri) näitus oli tunnetuslik tervik, palju terviklikum ükskõik millisest klubinäitusest. Vist on küll lootusetu oodata mitmekümneliikmeliselt klubilt stiilset väljapanekut, küll aga võiksid Klõšeiko ja Kärneri taolised kunstnikud rikastada meie ülevabariigilist fotonäitust.

Kolmas märkimisväärne **ettevõtmine** oli Ain Kimberi aktifotonäitus **Pärnus** ja Tartus. Taas väljapanek tõestamaks väidet, et meil leidub autoreid, kes suudavad rikastada Eesti fotoelu. Enamik A. Kimberi esitatud aktifotosid kuulus küll magusavõitu, nn. saksa kooli kategooriasse, mõned karged traditsioonivälised pildid aga näitasid autori varjatud potentsiaali. Aktifotos ilmnevad vahest kõige konkreetsemalt fotograafi suutlikkus olla kunstnik, tema ellusuhtuminegi ja küllap julgevad seepärast vähesed seda katsetada.

F o t o Eestis on ja jääb (passipilte tehakse ka edaspidi, samuti röntgeni- ja aerofotosid ning teisi tarbepilte), eesti kunstilisest fotost aga saame rääkida alles siis, kui suudetakse pildid üksteise kõrvale riputada, neid koos vaadelda, võrrelda, nautida, nendest ülevaade saada, neist rääkida, kui — suudetakse korraldada ülevabariigiline fotonäitus. Tundub, et praegu puudub Eesti fotomeestel just ühendav lüli, puudub tunnetus, et midagi võiks ka koos teha, et midagi peab ka hiilgavalt tegema. Võibolla siis, kui on saadud oma jõud üle vaadata, ärkab Eesti NSV Ajakirjanike Liidu fotosektsioonilgi taas usk meie fotograafide võitlusvõimesse ning võetakse uuesti käsile Balti liiduvabariikide ühisnäitus «Merevaigumaa», mis seni kahjuks Eesti taha toppama jäänud. Kerge on kõigile ja kõigele vastata «ei», loovida kõrvale korraldamisraskustest, vältida kaotuskibedust, hoopis v a j a l i k u m on ennast veidigi pingutada ja asi ära teha.

Ei taha öelda, nagu oleks 1974. aasta kunstilise foto suhtes täiesti tühi olnud: said ju teoks eespool nimetatud väljapanekud, kohalikud näitused, võeti osa üleliidulistest konkurssidest («Stodomi» II koht Krasnogorskis), oli päevapiltnike suvine kokkutulek jne., küll aga peab märkima, et enamik neist üritustest näitas ikkagi üldist paigalseisu, fotokultuuri kängumist. Lõppude lõpuks suubub mõte jällegi sellele, et vajaka on elementaarsestki fotoelu organiseerimisest. Sellisel taustal kinnitasid eelmainitud personaalnäitused ja album «Eesti foto 70» lausa suurepäraselt ütlust, et kuigi fotograafia ei ole kunst, on mõned fotograafid kunstnikud. Ja seda oligi tarvis tõestada.

PEETER TOOMING

LÜHIDALT

Moskvas Nižnaja Maslovka tänavas avati 1200-kohaline kino «Praha», mis hakkab töötama tihedas kontaktis Nõukogude — Tšehhoslovakkia Sõprusühinguga. Siin esietenduvad Tšehhoslovakkia filmid ning toimuvad kohtumised selle maa filmitegijatega.

*

«Raamatud rahu ja progressi teenistuses» on tänavu suvel Rahvamajanduse Saavutuste Näitusel avatava rahvusvahelise eksposítsiooni «Raamatud 75» moto. Seni on üle 40 maa teatanud oma osavõtusoovist. Eksponeeritakse ligi 25 000 raamatut.

*

Hanois on avanud uksed Vietnami kunstigalerii. Esimesel näitusel pandi välja Berliini ja Dresdeni muuseumide kingitud maalid ja skulptuurid.

William Lombardy ja Paul Keres pärast lõpetatud partiid.

MALEKOMMENTAAR

TALLINNAS LÕPP, MM-MATŠI ASJUS ALLES ALGUS

VALTER HEUER

Meie maleetenduse lõpetamisel peeti ilusaid kõnesid. Vähemalt niisama ilusaid omavahelisi jutuajamisi ei jõua kokku arvatagi. Et olevikusündmused surusid rinnaga peale, unustati üks ajalooline paralleel. Sellest on just nelikümmend aastat tagasi, kui Tallinnas toimus rahvusvaheline malevõistlus, mis oli õieti esimene säärane sündmus Eesti pinnal, sest kahest veel varasemast seda laadi pisiturniirist võttis kumbki kord osa ainult üks väliskülaline. Tol kaugel kevadel mängisid meie pealinnas keskpärased meistrid kõige lähemast naabrusest (Soomest, Rootsist ja Lätist), ainus tuntum, küll juba tuhmuv nimi ka Saksamaalt. Friedrich Sämisch, sakslane, seletas, et Eesti malest oli tal samasugune ettekujutus nagu Lapimaast ...

Nüüd ei või keegi seda öelda. Ei või öelda sellepärast, et kohaliku malekantsi kaitsjate hulgas debüteeris tol kaugel kevadel ka üheksateistkümnene Paul Keres. Noor pärnulane, kes äsja oli võitnud üleriigilised meistrivõistlused, tuli rahvusvahelisel turniiril teiseks. Nelikümmend aastat hiljem oli kunagistest rivaalidest vaid Keres jälle kohal. Ja kuigi turniir seitse korda tugevam, tuli ta nüüd esimeseks!

Olekski sobiv kommentaar ära lõpetada, igaüks võib ise juurde mõelda, sest on, mida mõelda. Paraku pakub turniir ka teistsugust mõttetoitu. Iivo Nei päris kolme viimase võiduga lõpuks igati soliidse koha, Boriss Rõtov ja Hillar Kärner tegid samuti, mis suutsid. Ülekohtune oleks tingimata midagi rohkemat nõuda. Aga lugu polegi selles kolmikus, üldse mitte selles turniiris. Maailma males on praegu suur tiivasirutamise aeg, meie siin kipume ainult rääkima. Mõistagi ei saa kõik olla väljavalitud, kuid kaunis on ka püüda. Kerese tulemus kõlab sel noodistikul võimsalt raputava akordina. Kes seda kutset kuulda võtab? Kus on see esimese-teise või siis seitsmenda-kaheksanda klassi poiss, kelle süda salatules hõõgub, kes valmis suletud uksi lahti tegema? Kus on need poisid?

Nõukogude suurmeistrid olid meie malepublikule kõik vanad head tuttavad. Arvatavasti kujunesid meeldivaks ka uued tutvused. Islandlane Fridrik Olafsson võitles lõpuni esikoha pärast, tema mäng ja isik jätsid saalist vaadates äärmiselt sümpaatse mulje, laval ja lava taga see üksnes süvenes. Paater William Lombardy väliselt muhe kuju tähendab vormi ja sisu täielikku kooskõla. Pole ime, et rahutu Fischer nimelt säärase inimese oma sekundandiks valis. Vlastimil Hort on turniirilt turniirile rutates end vist üle väsitanud, nõnda häiris teda kriuksuv põrandki (põrand, pagan, tõesti kriuksus!). Kuid pisikesed iludusvead ununevad. Jäävad partiid, kus võitlusvaimu ei hoitud vaka all. Muide, lõpuaktusel ütles Keres väga kavalasti: tuleb tunnistada, et mõnes voorus tehti palju viike, aga maletajad, oma kvalifikatsioonist ja aastatest sõltumata, ikka õpivad juurde — kuidas viike teha, seda õpetati pretendentide matšis ...

Olemegi taas igiteema man. FIDE erakorraline kongress peab algama järgmisel esmaspäeval. Käivad viimased ettevalmistused, tehakse viimaseid avaldusi. Lõuna-Ameerika nõudis peaaegu täiel rindel kongressi kokkukutsumist, aga praegu kuulutas sealne kõige autoriteetsem maleföderatsioon, Argentiina föderatsioon, et on igasuguste revideerimiste vastu. Nõukogude malejuht Baturinski viibis Jugoslaavias, kuhu olid saabunud ka Milaano kandidatuuri kaitsvad Itaalia maletegelased. Itaallased pahandasid, et FIDE on kaupmeheks hakanud, ja lubasid kongressil Milaanot uuesti välja pakkuda. Baturinski ütles, et NSV Liidu föderatsioon on kongressi suhtes absoluutselt eitaval seisukohal, aga oma positsiooni selgitamiseks võtab sellest siiski osa. Positsioon on küllalt resoluutne: saadeti teistkordne protest mängukoha valikuga seosesolevate protseduurireeglite rikkumise puhul. Mis seda, nõutakse FIDE presidendi dr. Euwe personaalküsimuse arutamist. (Kunagi sai Euwe presidendiks just sel alusel, et endise tippmaletajana oskab ta suurmeistrite huvide eest seista.) «Sovetski Sport» on järjest avaldanud õige kriitilisi artikleid nii Euwe kui ka Fischeri kohta (muuseas, tšempion tähistas 9. märtsil oma sünnipäeva).

Sealsamas tõi ajakiri «Šahmatõ» intervjuu tuntud tuusa Byrne'iga pealkirja all «Arvan, et Fischerile ei ole esialgu võrdseid ...». Enam-vähem sedasama arvasid Tallinna turniirist osavõtjad. Lombardy pidi pärast kojusõitu teada saama, kas tal tuleb uuesti praegusel juhul eriti delikaatsesse sekundandirolli asuda. (Ookeani taga paistavad asjad liikuvat!)

Põrgulikult kahju, et Fischer hakkas pilli lõhki ajama. Kahju, et see tekitab vastureageeringut, mis malele põrmugi kasuks ei tule. Kui Alehhini ja Capablanca aegadel vaidlesid suurused omavahel, siis nüüd on sisse mässitud pool malemaailma, kõikvõimalikud malefunktsionäärid. Tüli selle üle, kas mängida 36 või lõputu arv partiisid, kas 9:9 tähendab viiki (ka viie miljoni pooleksjagamist), on iseenesest õige mõttetu — väheusutav, et neid reegleid tegelikult tarvis läheb.

Aafrika-reisilt tagasijõudnud Euwe ütles äsja Amsterdamis, et MM-matši toimumise tõenäosus on alla 50 protsendi ...

Tõsiste lugudega kaasneb ka koomikat. Kortšnoil ei ole praegu kindlasti kerge. Nüüd ilmus ajakirja «Junost» veebruarinumber, milles olid jälle sees kõik need ketserlikud väited (et ta on suurem maletaja kui Karpov), mille pärast teda hiljuti noomiti. «Komsomolskaja Pravda» esines juba repliigiga: mis see siis tähendab! Aga kuuldub, et tegemist oli sellesama omal ajal jugoslaavlastele antud ja paksu pahandust tekitanud intervjuu kordusvariandiga, et Kortšnoi ei olnudki asjaga kursis ...

Segadused!

Väga austatud HELJU MIKKEL!

Kallis Memm! Su eilse juubelisünnipäeva puhul võtan endale julguse õnnitleda Sind «Sirbi ja Vasara» lahkel vahendusel. Tean, et Sulle on vastumeelt juubelitega kaasnev ülistamine. Kuid kaalunud asjaolusid nii ja naa, leidsin, et päris ilma epiteetideta ka ikka toime ei tule, ja usu: need vähesed, mis siin leiduvad, ei väljenda kaugeltki seda, mida Sa tegelikult väärt oled.

Selle tähtpäeva puhul tahaksin esile tõsta mõnd Sinu iseloomujoont, mille üle meil, Sinu õpilastel, on hea meel, et need olemas on. Sul on eriline anne juhatada oma tantsijaid märkamatult tantsu õpetamise, rühmajuhi teele. Sinu julgustav ligiolek teeb kergemaks mure, meie kordaminekutest on Sul vist suuremgi heameel kui meil endil. Üldse oskad Sa väga tähelepanelik olla, Sa oskad seda alati omapärasel ja eriti rõõmustaval viisil. Imelik ongi, et Sa märkad teist inimest ka siis, kui Sul sellest mingit kasu loota ei ole. Kaks aastakümmet on Sinu loodud tantsud meie taidluslaval ilma teinud. Oma õpilased oled tõmmanud sellesse protsessi aktiivselt kaasa, teinud igaühest täisväärtusliku osaleja. Soovin südamest, et Tartu Riikliku Ülikooli rahvakunstiansambli juhatamisel jätkuks Sul armastust, tervist ja vaimuvärskust praeguste ja ka tulevaste õpilaste jaoks.

Sinu õpilane

ALFRED KORBA 50

9. märtsil sai viiekümneseks kirjastuse «Valgus» tootmisalase kirjanduse toimetuse juhataja insener Alfred Korba.

Ligi pool tema eluteest on olnud seotud tööga kirjastuses: 13 aastat toimetajana ja nüüd juba 10 aastat toimetuse juhatajana. Tema juhtimisel kirjastatakse raamatuid inseneridele ja töölistele, asjatundjatele ja õpipoistele, mehaanikutele ja traktoristidele, autojuhtidele ja jalakäijatele jne.

Alfred Korba suureks teeneks tuleb pidada, et ta kõrvalseisjale väheütleva nimega toimetuse kirjastamisdiapasooni on piderält avardanud. Õpikute, käsiraamatute, erialasõnastike ja tootmisalaste brošüüride kõrval on toimetus viimastel aastatel pööranud suurt tähelepanu tehnikahuvi äratamise vastu noortes: meenutagem siinkohal Peter Klemmi raamatuid «Kivikirvest aurumasinani» ja «Aurumasinast elektrimootorini» ning äsjast värvitrükis albumit «100 laeva».

Alfred Korba on alati heatahtlik ja abivalmis, lööb usinasti kaasa ametiühingutöös, armastab merd ja purjesporti.

Soovime juubilarile kordaminekuid elus ja töös.

Kolleegid

NLKP Keskkomitees ja NSV Liidu Ministrite Nõukogus

Olles vaadanud läbi kirjandus-, kunsti- ja arhitektuurialaste Lenini preemiate ja NSV Liidu riiklike preemiate komitee palve, võtsid NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu vastu määruse, mille kohaselt NSV Liidu Ministrite Nõukogu j. a. kirjandus-, kunsti- ja arhitektuurialaste Lenini preemiate ja NSV Liidu riiklike preemiate komiteele eraldatud preemiate arvu suurendatakse viie NSV Liidu riikliku preemia võrra.

Eesti NSV Ülemnõukogu tuleb kokku

Vabariiklikes ajalehtedes avaldati Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus, mille kohaselt Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ülemnõukogu VIII koosseisu IX istungjärk kutsutakse kokku 28. märtsil 1975. aastal Tallinnas.

Nemad esinevad esmakordselt

Suures Isamaasõjas saavutatud võidu 30. aastapäeva ja Eesti NSV 35. aastapäeva puhul suvel korraldatavast üldlaulu- ja tantsupeost võtab osa 51 uut koori.

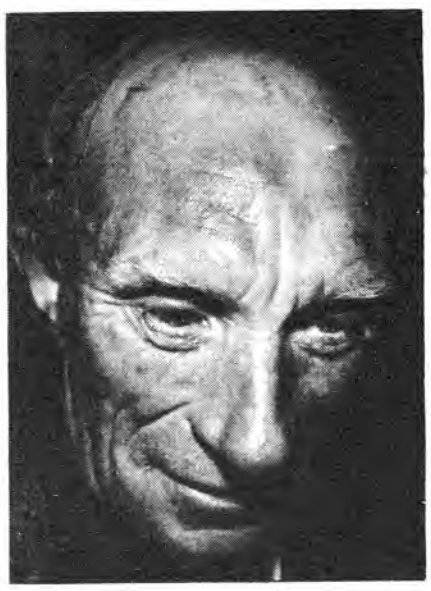
Kondiitritoodete Vabriku «Kalev» segakoor kannab nime «Kalev ja Linda». Ta on loodud siin tegutseva naiskoori baasil. Uues kollektiivis on 70 lauljat, kes on kooslaulmist harjutanud juba kolm aastat.

Eesti NSV Riikliku Filharmoonia kontserdisaalis leiab sel kuul aset veel ühe uue kollektiivi — Puhkeparkide Direktsiooni vene koorikapelli — esimene kontsert. 70 taidleja kunstiline juht on vabariigi teeneline õpetaja John Tungal.

«Forestalia» on metsatöötajate meeskoor, kes võtab üldlaulu- ja tantsupeost samuti osa esmakordselt.

Saaremaal on hakanud tegutsema uus ühendatud meeskoor. Seda juhendab Eesti NSV teeneline õpetaja Harri Kuusk. Esinemisteks valmistuvad ka Eesti Põllumajanduse Akadeemia segakoor, Maaviljeluse ja Maaparanduse Teadusliku Uurimise Instituudi segakoor ning teised kollektiivid. (ETA)

FOTOMAPIST

H. PAALVELT. «PORTREE»

(Tallinna Fotoklubi XIV aruandenäitusel must-valgetest fotodest paremaks tunnistatud töö.)

Informatsiooniline teadaanne

EESTIMAA KOMMUNISTLIKU PARTEI KESKKOMITEE PLEENUMI KOHTA

12. märtsil algas Tallinnas Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee XVIII pleenum.

Sellest osa võtma on kutsutud partei linna- ja rajoonikomiteede esimesed sekretärid, linnade ja rajoonide täitevkomiteede esimehed, ministrid, teised keskasutuste juhid, rajoonide põllumajandusvalitsuste juhatajad, ametiühingute vabariiklike komiteede ning linna- ja rajooninõukogude esimehed, komsomoli linna- ja rajoonikomiteede esimesed sekretärid, grupp ettevõtete direktoreid ja partei-algorganisatsioonide sekretäre, EKP Keskkomitee, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu vastutavad töötajad ning ajakirjanduse esindajad.

Pleenumi avas EKP Keskkomitee esimene sekretär J. KÄBIN.

Päevakorras on kaks küsimust: «Parteidokumentide vahetamise tulemustest ja vabariigi parteiorganisatsiooni ülesannetest» ning «Partei Narva linnakomitee ja Kingissepa rajoonikomitee organiseerimis- ja poliitilisest tööst 1975. aasta plaaniülesannete täitmist ja ületamist taotleva sotsialistliku võistluse juhtimisel».

Esimeses küsimuses pidas ettekande EKP Keskkomitee teine sekretär K. LEBEDEV.

Läbirääkimistel võtsid sõna Tallinna Kalinini rajooni parteikomitee esimene sekretär R. LIIV, partei Harju rajoonikomitee esimene sekretär V. KOORT, partei Tartu linnakomitee esimene sekretär J. LOTT, Tallinna veduridepoo instruktorvedurijuht R. KAIK, ajakirja «Eesti Kommunist» peatoimetaja K. TAMMISTU, Võru rajooni J. M. Sverdlovi nim. kolhoosi parteikomitee sekretär A. KALANÜP, partei Kohtla-Järve rajoonikomitee esimene sekretär H. VALK, kalatööstuskoondise «Ookean» parteikomitee sekretär G. RUBANSKI, ELKNÜ Keskkomitee esimene sekretär I. TOOME, EKP revisjonikomisjoni esimees V. HALLMÄGI, partei Jõgeva rajoonikomitee esimene sekretär V. VILIMAA, partei Pärnu rajoonikomitee esimene sekretär J. GANZEN, partei Rapla rajoonikomitee esimene sekretär R. SALLO ja partei Sillamäe linnakomitee esimene sekretär P. ROMASKIN.

Teises päevakorraküsimuses esinesid ettekannetega partei Narva linnakomitee esimene sekretär A. ZAMAHHIN ja partei Kingissepa rajoonikomitee esimene sekretär J. SUURHANS.

13. märtsil pleenum jätkus. Sellest võttis osa NLKP Keskkomitee vastutav töötaja I. DROZD.

AUTASUSTAMISI

● Kauaaegse kohusetruu töö eest ja seoses pensioniikka jõudmisega autasustas Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi nimel Tööveterani medaliga pensionäre Alfred Vahti Eesti NSV TA Füüsika Instituudist, Minna Klementit ja Hugo Tigast Eesti Põllumajanduse Akadeemiast ning näitlejaid Eva Neemret ja Eero Neemret Viljandi Draamateatrist «Ugala».

● Eduka loomingulise töö eest ja seoses viiekümnenda sünnipäevaga autasustati TRÜ ametiühinguklubi ballettmeistrit Eesti NSV teenelist kultuuritegelast Helju Mikkelit Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirjaga.

● 1974. aasta plaanide ja võetud sotsialistlike kohustuste täitmisel parimaid tulemusi saavutanud tööstus-, ehitus- ja transpordiettevõtete kollektiivide töötulemuste äramärkimiseks otsustasid Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee, Eesti NSV Ministrite Nõukogu, Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu ja Eestimaa LKNÜ Keskkomitee kanda vabariiklikku auraamatusse 1974. aastal üleliidulises sotsialistlikus võistluses paremaid tulemusi saavutanud kollektiivid, keda autasustati NLKP Keskkomitee, NSV Liidu Ministrite Nõukogu, ÜAÜKN-i ja ÜLKNÜ Keskkomitee rändpunalipuga. Teiste hulgas kanti vabariiklikku auraamatusse Eesti Vabariikliku Raamatukaubastu nimi.

● EKP Keskkomitee, Eesti NSV Ministrite Nõukogu, Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu ja ELKNÜ Keskkomitee aukirjaga autasustati ning kanti vabariiklikku auraamatusse 1974. aasta rahvamajandusplaani ennetähtaegseks täitmiseks peetud sotsialistlikus võistluses saavutatud heade töötulemuste eest vabariigi mitmed tööstus-, ehitus- ja transpordiettevõtete kollektiivid. Autasustatute hulgas on trükikojad «Ühiselu», «Kommunist» ja «Kiir», raamatukauplus «Ülikool», Kingissepa raamatukauplus nr. 11, Jõgeva rajooni riiklik kinovõrk, Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut ja RPI «Eesti Tööstusprojekt».

● EKP Keskkomitee, Eesti NSV Ministrite Nõukogu, Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu ja ELKNÜ Keskkomitee aukiri anti 1974. aasta sotsialistlikus võistluses saavutatud heade töötulemuste eest 83-le vabariigi tööstus-, ehitus- ja transpordiettevõtete ning organisatsioonide brigaadile (jaoskonnale, vahetusele), nende hulgas ka trükikoja «Ühiselu» köitejaoskonnale.

● Kuuekümnenda sünnipäeva puhul pälvis kohusetruu töö eest Eesti NSV Riikliku Filharmoonia piletöör Õie Purret Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirja.

● Seoses viiekümnenda sünnipäevaga ja pikaajalise kohusetruu töö eest anti kirjastuse «Valgus» tootmisalase kirjanduse toimetuse juhatajale Alfred Korbale Eesti NSV MN Riikliku Kirjastuste, Polügraafia ja Raamatukaubanduse Komitee aukiri.

● Eesti NSV MN Riikliku Kirjastuste, Polügraafia ja Raamatukaubanduse Komitee aukirja sai viiekümnenda sünnipäeva puhul ja kauaaegse kohusetruu töö eest trükikoja «Signaal» trükkija Erich Maripuu.

● Seoses vanaduspensionile minekuga pälvis kauaaegse kohusetruu töö eest ajalehe «Pärnu Kommunist» osakonnajuhataja Linda Riis Eesti NSV MN Riikliku Kirjastuste, Polügraafia ja Raamatukaubanduse Komitee aukirja.

● Kauaaegse kohusetruu töö eest ja seoses viiekümnenda sünnipäevaga vääris Kohtla-Järvel asuva raamatukaupluse nr. 85 vanemraamatupidaja Noimi Kobin Eesti NSV MN Riikliku Kirjastuste, Polügraafia ja Raamatukaubanduse Komitee aukirja.

● Seoses viiekümnenda sünnipäevaga sai Tartu linna partei- ja täitevkomitee aukirja ajalehe «Edasi» kirjadeosakonna juhataja Margarita Rosenfeld.

● Seoses 70. aastapäevaga ja koorilaulu aktiivse viljelemise eest sai Järvakandi segakoor Rapla rajooni partei- ja täitevkomitee aukirja.

LÜHIDALT

18. märtsil koguneb Moskvasse liigi 300 algajat kirjanikku NSVL Kirjanike Liidu ja ÜLKNO Keskkomitee korraldusel peetavale noorte kirjanike konverentsile, kus tegevus hargneb proosa-, luule-, draama- ja kriitikaseminaridel.

*

Äsja lõppes Riias näidendite võistlus, kus II preemia määrati Harijs Gulbisele («Lõokesed»), kaks III preemiat Pauls Putnipšile («Kutse ihunuhtlusele») ja Pēteris Pētersonsile («Bastard»).

*

Leedu ajakirja «Švyturys» tänavuses 1. numbris ilmus kirjanik Jokubas Skliutauskase novell Hiiumaa motiividel «Ma armastasin teid hellalt...». J. Skliutauskas, kes sai hiljuti 50-aastaseks, on muide perioodikas korduvalt avaldanud meie kultuurielu tutvustavaid kirjutisi.

ESTICA

■ 5. märtsi «Literaturnaja Gazeta» avaldab naistepäeva puhul väikese sõnavõtu Aimée Beekmanilt pealkirja all «Ja äkki lõi tänav särama».

■ «Literaturnoje Obozrenije» veebruarinumber avaldab L. Levini sulest retsensiooni Paul Kuusbergi «Ühe õõ» kohta pealkirjaga «Üksainuke mina».

■ Bulgaaria ajakirjas «Teatõr» nr. 12 ilmus Maia Basmadžieva kirjutis «Rahvateater», milles Kaarel Ird räägib «Vanemuise» teatri praegustest arengusuundadest, teatri ja publiku sidemetest, näitlejate ja lavastajate järelkasvust, eksperimendist, dramaturgiast.

NB

HELILOOJATE MAJA

Neljapäeval, 20. märtsil algusega (NB!) kl. 18 **«Ikka rahvalaulust» — Veljo Tormise autoriõhtu.** Esiettekandes kõlavad «Kaks eesti rahvalaulu» kahele naishäälele ja klaverile, «Kaks liivi naljalaulu» bassile ja klaverile. Kaastegevad Urve Tauts, Mare Jõgeva ja Kaljo Räästas.

Pääsmed à 50 kop. on müügil eelmüügikassas, Kullassepa t. 2 ja Heliloojate Majas kl. 9—16.

RAT «ESTONIA»

Laup., 15. III kl. 19 **«Don Pasquale»** (EKP Keskkomitee Poliitharidusmajas); laup., 22. III kl. 19 **«Poissmehed»** (EKP Keskkomitee Poliitharidusmajas)), kl. 19.30 «Estonia kontserdisaalis **«Kangelaslikud aastad»** (I osa D. Šostakovitši Sümfooniast nr. 7, V. Rubini oratoorium «Pühapäev juulis»; kaastegevad RAT «Estonia» solistid, koor ja sümfooniaorkester); pühap., 23. III kl. 19 **«Poissmehed»** (EKP Keskkomitee Poliitharidusmajas).

V. KINGISSEPA NIM. TRA DRAAMATEATER

Reedel, 14. III kl. 19 **«Möödunud suvel Tšulimskis»**, kl. 19 **«Popi ja Huhuu»** (Riikliku Konservatooriumi lavakunstikateedri etendus väikeses saalis, reserveeritud); laup., 15. III kl. 19 **«Mänqi, pillimees!»** (reserveeritud), kl. 19 **«Külalised»** (väikeses saalis); pühap., 16. III kl. 12 **«Nukitsamees»**, kl. 19 **«Tants aurukatla ümber»**, kl. 20 **«Õhtusöök viiele»** (Jõgeva kultuurimajas, alla 16 a. keelatud); teisip., 18. III kl. 19 **«Mees, naine ja kontsert»**, kl. 19 **«Popi ja Huhuu»** (väikeses saalis); kolmap., 19. III kl. 19 **«Seersant Musgrave'i tants»**; neljap., 20. III kl. 19 **«Õhtusöök viiele»** (alla 16 a. keelatud), kl. 19 **«Popi ja Huhuu»** (väikeses saalis); reedel, 21. III kl. 19 **«Must komöödia»**; laup., 22. III kl. 19 **«Püha Susanna»**, kl. 19 **«Preili Julie»** (planeeritud esietendus väikeses saalis); pühap., 23. III kl. 12 **«Nukitsamees»**, kl. 12 **«Popi ja Huhuu»** (väikeses saalis), kl. 19 **«Richard III»** (planeeritud esietendus), kl. 19 **«Preili Julie»** (väikeses saalis).

EESTI NSV RIIKLIK NOORSOOTEATER

Esmasp., 17. III kl. 19 **«Sa ei tea, kui valus mul on»** (RAT «Vanemuise» väikeses majas); teisip., 18. III kl. 19 **«Sa ei tea, kui valus mul on»** (RAT «Vanemuise» väikeses majas); kolmap., 19. III kl. 19 **«Nõmmekingsepad»**; neljap., 20. III kl. 19 **«Protsess»**, kl. 20 **«Sa ei tea, kui valus mul on»** (Paide raj. «Estonia» kolhoosis); reedel, 21. III kl. 19 **«Oh armastus, sina kallis maqus mesi»** (TPI aulas), kl. 20 **«Sa ei tea, kui valus mul on»** (Adavere sovhoosi klubis); pühap., 23. III kl. 12 **«Jaapani muinasjutt»** (planeeritud esietendus), kl. 18 **«Ehitusmeister Solness»**.

RAT «VANEMUINE»

SUURES MAJAS: reedel, 14. III kl. 19 **«Fidelio»**; laup., 15. III kl. 19 **«Merineitsi»**; pühap., 16. III kl. 12 **«Külavahelaulud»**, kl. 19 **«Vallutusretk»**; esmasp., 17. III kl. 19 **«Matsipreili»**; kolmap., 19. III kl. 19 **«Tagahoovis»**; neljap., 20. III kl. 19 **«Hundijaht»**; reedel, 21. III kl. 19 **«Pericola»**; laup., 22. III kl. 19 **«Matsipreili»**; pühap., 23. III kl. 12 **«Võõras mees»**, kl. 19 **«Rembrandt»** (ette nähtud esietendus).

VÄIKESES MAJAS: laup., 15. III kl. 16 **«Pilli-Tiidu»**; pühap., 16. III kl. 12 **«Jänes-Kehkenpüks»**, kl. 18 **«Vihma kallas kui oavarrest»**; neljap., 19. III kl. 19 **«Me tahame tantsida»**; laup., 22. III kl. 16 **«Naksitrallid»**; pühap., 23. III kl. 12 **«Vihma kallas kui oavarrest»**, kl. 18 **«Pilli-Tiidu»**.

KÜLALISETENDUSED: neljap., 20. ja reedel, 21. III kl. 18 **«Naksitrallid»** (Rakvere Teatris).

RAKVERE TEATER

Esmasp., 17. III kl. 19 **«Kõiges on süüdi sardiinid»** (TRA Draamateatris); teisip., 18. III kl. 19 **«Kõiges on süüdi sardiinid»** (Vene Draamateatris); kolmap., 19. III kl. 18 **«Paunvere»** (õpilasetendus); laup., 22. III kl. 19.30 **«Ime»**; pühap., 23. III kl. 19.30 **«Kopranahkne kasukas»**, kl. 19 **«Nutikas eesel»** («Ugala» teatris); esmasp., 24. III kl. 11 ja kl. 18 **«Nutikas eesel»** («Ugalas»); teisip., 25. III kl. 19.30 **«Kopranahkne kasukas»** («Ugalas); kolmap., 26. III kl. 19.30 **«Kopranahkne kasukas»** («Ugalas»); laup., 29. III kl. 19.30 **«Tähitul ööl»**; pühap., 30. III kl. 19.30 **«Kõiges on süüdi sardiinid»**.

EESTI NSV RIIKLIK NUKUTEATER

Laup., 15. III kl. 12 ja kl. 15 **«Võluri pärandus»**; pühap., 16. III kl. 12 ja kl. 15 **«Elas kord Jänku»**.

«ESTONIA» KONTSERDISAAL

Reedel, 14. III kl. 19.30 **esineb USA pianist Paul Rutman;** laup., 15. III kl. 19.30 **laulab läti metsosopran Ilga Tiknuse;** pühap., 16. III kl. 19.30 **Heli Läätse kontsert;** esmasp., 17. III kl. 19.30 **Eino Baskin estraadikavas «Väike nali — suured mured»** (viimaseid kordi); teisip., 18. III kl. 19.30 **esineb prantsuse orelikunstnik Jean Guillou;** reedel, 21. III kl. 19.30 **Vladimir Spivakovi viiuliõhtu.**

OLEVI SAAL

Pühap., 16. III kl. 16 **sonaatide õhtu..** Esinevad Mark Lubotski (viiul) ja Ljubov Jedlina (klaver). Maksev 1973/74. a. abonement nr. 4, talong 7.

AJALOOMUUSEUMI SAAL

Teisip., 18. III kl. 19.30 **Borodini-nim. Keelpillikvarteti kontsert.** Maksev 1973/74. a. abonement nr. 4, talong 8.

VEAVABANDUS

Möödunud numbris avaldatud naistepäeva plakati autor on T. Aru. R. Mägar on toimetaja.

MARIA HOROLSKAJA

Pärast pikaajalist rasket haigust suri 6. märtsil Eesti NSV Riikliku Vene Draamateatri endine näitleja personaalpensionär Maria Horolskaja (Simon).

M. Horolskaja sündis 22. oktoobril 1922 Kuibõševis. 1945. aastal lõpetas ta Sverdlovskis Uraali Riikliku Teatriinstituudi. NLKP liige oli ta 1948. aastast.

M. Horolskaja oli üks neist, kes Riikliku Vene Draamateatri asutamisest alates 1948. aastal pühendas sellele kogu oma jõu, esinedes 67 osas. Kõige kaalukamad olid Jelena (A. Ostrovski «Belugini naisevõtt»), Riita (A. Jakobsoni «Kaks leeri»), Betsy (L. Tolstoi «Anna Karenina»), Agafja Tihhonovna (N. Gogoli «Naisevõtt») jt. Peale loometöö võttis M. Horolskaja kogu aja aktiivselt osa teatri ühiskondlikust elust.

1952. aastal suunati M. Horolskaja tööle EKP Keskkomiteesse teaduse- ja kultuuriosakonna instruktori ametikohale, kus ta töötas 1956. aastani. Aastail 1970—1971 oli M. Horolskaja Eesti NSV Riikliku Vene Draamateatri direktor.

Eduka loomingulise ja ühiskondliku tegevuse eest autasustati M. Horolskajat medalitega «Võidu eest Saksamaa üle Suures Isamaasõjas aastail 1941—1945» ja «Vapra töö eest. Vladimir Iljitš Lenini 100. sünniaastapäeva tähistamiseks» ning mitme aukirjaga.

Mälestus M. Horolskajast jääb alatiseks meie südamesse.

EESTI NSV KULTUURIMINISTEERIUM

EESTI NSV TEATRIÜHING

EESTI NSV RIIKLIK VENE DRAAMATEATER

KARL TAEL

7. märtsil lahkus elavate kirjast kunstnik Karl Tael. Ta sündis 18. märtsil 1894. a. Juba varakult sai K. Taela erialaks graveerimiskunst, mida ta õppis Tallinnas. Alates 1921. aastast töötas ta graveerimismeistrina Riigi Trükikojas, aastail 1927—1928 täiendas erialaseid oskusi Viinis prof. E. Schirnböcki juhendamisel. Ühtlasi õppis K. Tael ka joonistamist sealses Kujutava Kunsti Akadeemias. Pärast trükikojast lahkumist töötas ta 1949—1957 õppejõuna Eesti NSV Riiklikus Kunstiinstituudis.

Eriti edukalt tegutses K. Tael vaselõike alal, olles ainulaadsemaid meistreid Nõukogude Liidus. Viiekümnendate aastate kunstinäituste külastajatel peaks meeles olema tema peenelt väljatöötatud väikese formaadiga vaselõikeportreed: Fr. R. Kreutzwald (1952), Fr. R. Faehlmann (1952), L. Koidula (1954), Kristjan Jaak (Peterson) (1958), E. Viiralt (1960) jt.

K. Tael sängitati maamulda 12. märtsil Tallinna Metsakalmistul. Teda kui väljapaistvat meistrit oma kitsal erialal ja sõbralikku inimest mälestab leinas

EESTI NSV KUNSTNIKE LIIDU PERE

OLI JA ON

■ **18. märtsil kl. 11 peetakse Kirjanike Majas Eesti NSV Kirjanike Liidu juhatuse laiendatud pleenum, mis on pühendatud dramaturgiaküsimustele. Pleenumist võtavad osa Eesti NSV Kultuuriministeeriumi vastava ala töötajad ning Eesti NSV Teatriühingu kaudu teatrikriitikud, lavastajad ja teatrite kirjandusala juhatajad. Pleenumi avab Eesti NSV Kirjanike Liidu juhatuse esimene sekretär Vladimir Beekman, paari möödunud aasta dramaturgiat analüüsib Lilian Vellerand. Sõnavõttude osas alustab kõnelust dramaturgia päevaprobleemidest Enn Vetemaa.**

■ **Saksa DV-ga Sõprussidemete Arendamise Eesti Ühingu juhatuse koosolekul võeti teiste seas ühingu uuteks kollektiivliikmeteks Eesti NSV Riiklik Vene Draamateater. Nõukogude—Ungari Sõprusühingu Eesti Osakonna juhatuse istungil 11. märtsil andis informatsiooni osakonna tegevusest möödunud aastal osakonna juhatuse presiidiumi esimees, Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja A. Green. Arutati ka osakonna 1975. a. plaani.**

■ **Neil päevil möödus pool sajandit kirjastuse «Sovetskaja Entsiklopedija» asutamisest. Aktiivse osavõtu eest Nõukogude teaduse, tehnika ja kultuuri saavutuste propageerimisel ning viljaka töö eest entsüklopeediliste trükiste väljaandmisel autasustati kirjastust Tööpunalipu ordeniga. Juubeli ning kõrge autasu kätteandmise puhul koosolekul Moskvas tervitas teiste hulgas 14 vabariigi entsüklopeediate väljaandjate nimel kirjastust Eesti Nõukogude Entsüklopeedia peatoimetaja Gustav Naan. ENE toimetusest said «Sovetskaja Entsiklopedija» aukirja 17 töötajat, peatoimetaja G. Naan ja vastutav sekretär Ludmilla Raudtits ka juubelimärgi.**

■ **Tõstamaa rahvas kohtus neil päevil kohalikus kultuurimajas Eesti NSV Ülemnõukogu saadikuga Tõstamaa valimisringkonnas nr. 133, Eesti NSV kultuuriministri J. Jürnaga. Tema ettekannet kuulati huviga, saadi vastused üleskerkinud küsimustele. Jutujärge jätkasid Pärnu Rajooni TSN Täitevkomitee esimees N. Õnnik ja esimehe asetäitja V. Õigus. Kunstilist külakosti pakkusid Treimani kultuurimaja taidlejad.**

■ **Karme sõja-aastaid taaselustab Laevastiku Tallinna Ohvitseride Majas avatud näitus, kus on välja pandud Punalipulise Balti Laevastiku Poliitilise Valitsuse plakatid Suure Isamaasõja ajast. Eksponaadid kajastavad Tallinna kangelaslikku kaitsmist, Eesti saarte kaitsjate enneolematut kindlameelsust, Balti vabariikide vabastamist jne. Autorid on tuntud kunstnikud S. Boim, J. Noprintsev, B. Prorokov, V. Sokolov jt.**

■ **Teatrikuud tähistava üritusena avati 11. märtsil Teatri- ja Muusikamuuseumis Poola teatriplakatinäitus.**

■ **Tallinna kinos «Kosmos» on üles pandud Viktor Turbi tööde näitus. V. Turp on õppinud «Pallases», viljelnud nii skulptuuri, maali kui ka graafikat. Omaette väljapaneku moodustavad V. Turbi eksliibrised.**

■ **Seltsmendat korda on Tallinnas Kaliningradi Nukuteater, kaasas vendade Grimmide mulnasjutu motiividel loodud etendus «Kullaketraja» ning kõige väiksematele vaatajatele mõeldud etendus «Barmalei ja Aibolit». Külalisetendused kestavad 20. märtsini.**

■ **Nimepäeval, 1. märtsil on Friedebert Tuglase nimelise Ahja Keskkooli perega kohtunud meie vabariigi haridusminister F. Eisen, Tuglase majamuuseumi direktor A. Eelmäe, akadeemik P. Ariste, loodusteadlane J. Eilart. Tänavu oli külas kirjanik Paul Haavaoks, kes meenutas kokkupuuteid Fr. Tuglasega.**

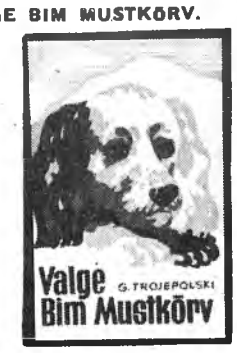
■ **14. ja 15. märtsil saavad Põlva rajoonis teoks Valga rajooni kultuuripäevad. Avatseremoonia on täna kl. 20 Põlva kultuurimajas, kus õhtut sisustavad Valga Rajooni Kultuurimaja taidlejad. Samas on üles pandud Valga rajooni tutvustav näitus. Põlvalastele viivad külakosti ja esinevad Räpina, Valgjärve, Kanepi, Vastse-Kuuste ja Linte kultuurimajas ning Mooste näidissovhoosi klubis Valga Rajooni Kultuurimaja segakoor ja meeskoor, Ljahhovi-nimelise kolhoosi rahvakunstiansambel, Taqula kultuurimaja noorteansambel ja sõnakunstnikud, KEK-i meesansambel, lastemuusikakooli õpilased jpt. Otepää Rahvateater annab etenduse «Igaüks otsib õnne». 15. märtsil kohtuvad mitmes koolis kahe rajooni koolinoored.**

■ **Emakeele Selts peab järjekordse ettekandekoosoleku 16. märtsil kl. 16 Tallinnas Eesti NSV Teaduste Akadeemia koosolekute saalis, Sakala 3. Filoloogiakand. Mati Hint kõneleb teemal «Tüüpsõnakäsitus eesti keele õigekeelsussõnaraamatuis ja grammatikates».**

■ **Tallinna Riikliku Konservatooriumi puhkpillikateeder korraldas kateedri kauaaegse õppejõu Ado Velmeti 65. sünniaastapäeva (15. märtsil) tähistamiseks kontserdi, kus kõlas helilooja viimastel eluaastatel kirjutatud looming soolopuhkpillidele, sealhulgas esiettekandena Trio flöödile, klarnetile ja klaverile. Esinesid kateedri õppejõud J. Kaljaspoolik ning puhkpilliosakonna üliõpilased ja vilistlased.**

UUSI RAAMATUID

Gavriil Trojepolski. VALGE BIM MUSTKÕRV.

Jutustus peremeheta jäänud koera saatusest, tema ustavusest ja kiindumisest, truust setterist, kelle elu eesmärgiks oli otsida ja oodata. Seni satiirikuna tuntud autor vaatleb jutustuses elu pisut teisest küljest, mõtiskleb inimeste aust, väärikusest ja kohusetundest, võrdleb ja annab hinnangu paljudele inimestele, keda Bim Mustkõrv oma lühikesel elurajal kohtas. Vene keelest tõlkinud Otto Samma. Kunstiliselt kujundanud Ü. Meister. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 32 000 eks. 176 lk. Hind 33 kop.

Bohumil Říha. VIIS JUMALAT RÄNDAVAD ÜLE MERE.

Tšehhi kirjanik Bohumil Říha (sünd. 1907) alustas oma töömehe- ja kirjanikuteed kooliõpetajana. Seepärast armastabki ta kirjutada noortest, tänastest koolilõpetajatest, kes elukutse valikul satuvad nii mitmele teelahkmele. Nagu teisedki, tahab ka Petra maailmas midagi korda saata, midagi muuta, täiustada, paremaks teha. Ta ei tea veel täpselt, mida, aimab ainult, et maailm on ette valmistatud, et maailm ootab teda. Raamat vanemale koolieale. Tšehhi keelest tõlkinud ja järelsõna kirjutanud Leo Metsar. Illustreerinud Silvi Liiva. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 28 000 eks. 112 lk. Hind 32 kop.

Василий Сазонов. РО-ДИ-ЧИ.

Tallinnas elava ja töötava poeedi teine luulekogu koosneb tsükleist «Mehisuse tilvad», «Teede valgus» ja «Näost näkku». Kunstiliselt kujundanud R. Mägar. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 2000 eks. 72 lk. Hind 34 kop.

Toivo Tootsen. JÕHVI JOOSEPI JUTUPAUN.

«Mina olen Jõhvi Joosep. Jõhvis ma ei ela. Mul on lihtsalt selline nimi. Olen pikk ja peenike. Ning ma toppivat oma nina igale poole. Ma ei püsi paigal ja olevat ülepea üks suur rübilk. Õpin Kergemeele 8-kl. koolis. Ja nüüd ma räägin mõne loo, mis minuga on juhtunud,» öeldakse raamatu avalehel. Kuid neid lugusid polegi mõni, vaid kenake hulk ning nende koomiline minategelane on noortele lugejatele ajalehe «Säde» ja «Jutupauniku» kaudu juba ammu tuttav. Raamat keskmisele koolieale. Illustreerinud Maret Kernumees. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 28 000 eks. 64 lk. Hind 11 kop.

Juhan Kunder. IMELIK PEEGEL.

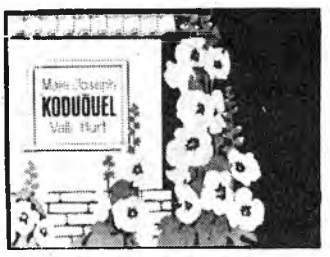
Sisaldab peale nimiloo veel muinasjutte «Ahjualune», «Ilus minia», «Südi sõsar», «Rüütli poeg», «Vaeslaps ja talutütar», «Suur Peeter ja Väike Peeter» ning «Vigur rehepapp». Teine trükk 1953. a. väljaandest. Illustreerinud Ott Kangilaski. Kaane kujundanud Endel Palmiste. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 40 000 eks. 72 lk. Hind 17 kop.

VIIMANE VARUMÄNGIJA.

Aleksandr Kumma ja Sakko Runge multifilmi «Väravi Väravi» aineil loodud lõbus hokilugu eelkoolieelistele. Raamat sarjast «Filmmuinasjutt». Vene keelest tõlkinud A. Leis. Illustreerinud B. Dežkin ja S. Russakov. Kunstiliselt kujundanud R. Mägar. Kirjastus «Perioodika». Trükitud 70 000 eks. 20 lk. Hind 14 kop.

Sama. Vene keeles.

Maie Joseph, Valli Hurt. KODUÕUEL.

Väljalõikamiseks ja manuaalsete oskuste arendamiseks mõeldud album koolieelikutele ja nooremale koolieale. Tänu materjali leidlikule paigutusele jääb välkesele käsitööhuvilisele pärast meisterdamist terviklik pildiraamatuke koduloomadest. Idee ja tekst: Maie Joseph, teostus: Valli Hurt. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 60 000 eks. 16 lk. Hind 24 kop.

A. Joffe. KOHTUMISED FÜÜSIKUTEGA.

Väljapaistev nõukogude füüsik akadeemik Abram Joffe meenutab oma raamatus kohtumisi välismaa maailmakuulsate füüsikute Wilhelm Conrad Röntgeni, Paul Ehrenfesti, Hendrik Antoon Lorentzi, Paul Langevini, Marie Curie ja Frédéric Joliot-Curie, Albert Einsteini, Jean Perrini, Fritz Haberi, Niels Bohri, Ernest Rutherfordi, Robert Woodi, india füüsiku Ramani ja paljude teistega. Viimane peatükk kannab nimetust «Mõni sõna Venemaa füüsikutest». Illustreeritud fotodega. Vene keelest tõlkinud E.-R. Tammet. Kaane kujundanud T. Aru. Kirjastus «Valgus». Trükitud 5000 eks. 144 lk. Hind 23 kop.

Leida Talts. PÄRNU TEATER.

«Eesti teatriajaloo vihikute» sarjas ilmunud raamatus on vaatluse alla võetud Pärnu teatri tegevus aastatel 1944—1969. Teos on üles ehitatud kronoloogiliselt. Eri peatükkides on jälgitud eraldi kõigi peanäitejuhtide (E. Türk, I. Tammur, K. Ird, A. Ots, A. Kruusement, E. Toona) kui erinevate taotluste ja loomingulise käekirjaga lavainimeste tegevust, mis annab suuna ja näo tervele teatrile. Raamatu lõpus leiduvad kogu repertuaari tabel arvuliste andmetega, teatri ja publiku suhet väljendav tabel, lavastuste peamiste tegelaste loetelu ning bibliograafia. Illustreeritud fotodega. Kunstiliselt kujundanud H. Kersna. Eesti NSV Teatriühingu väljaanne. Trükitud 2000 eks. 176 lk. Hind 84 kop.

«HORISONT» nr. 3.

Jätkub vestlusring teaduse ja tehnika revolutsiooni teemadel, samuti Maia Saare kirjapanek «Muistseid meistreid meenutades». Edasi loeme kõnelust meditsiinidoktor Maret Purdega «Miks, kuidas ja kas oleme ohustatud vähktõvest?», kirjutisi «Tallinn vee all» (geoloogiakand. Karl Müürisepp), «Faktid . . . Faktid . . . Faktid . . .» (Andrus Pork) jm. 46 lk. Hind 40 kop.

«EESTI KOMMUNIST» nr. 3.

Sisaldab EKP Keskkomitee esimese sekretäri J. Käbini artikli «Partei eriline hoolitsus põllumajanduse edendamise eest», ökonoomikakand. V. Rosenbergi kirjutise partei agraarpoliitikast nüüdisetapil, sõjateaduse doktori polkovnik V. Vare kirjapaneku nõukogude rahva ajaloolise võidu 30. aastapäevaks «Nõukogude armee suur vabastusmissioon», EKP Keskkomitee teaduse ja õppeasutuste osakonna juhataja E. Gretškina kõneluse koolinoorte kommunistlikust kasvatusest, E. Jansoni ja T. Stepanova sõnavõtu rahvusvahelise naisteaasta puhul jm. Seoses komsomolidokumentide vahetamisega võtab sõna ELKNÜ Keskkomitee esimene sekretär I. Toome, olupildikese kombainer Elmina Otsmanist («Vastutustunne») on andnud M. Korp. Lehekülgedelt «Abiks parteiharidussüsteemile» leiame P. Freidini artikli «Marksistlik-leninliku majandusteooria põhiprobleeme», rahvusvahelistel teemadel V. Põdra kirjutise «NSV Liidu ja USA suhted: päikesepool ja varjuküljed», 104 lk. Hind 20 kop.

TÖID NLKP AJALOO ALALT.

Kogumikus on avaldatud seitse tööd, nende hulgas N. Ševtšuki «V. I. Lenin proletaarse miilitsa loomise ja tegevuse printsiipidest», M. ja V. Ruusi «EK(b)P ja Eesti NSV valitsuse abinõud sotsialistliku majanduse organiseerimisel» ja I. Ševtšuki «Teater «Vanemuine» ja tema parteiorganisatsioon». Teiste kirjutiste autorid: F. Kinkar, I. Sorokin, I. Volkov, U. Rukki. Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised. Vihik nr. 334. Trükitud 500 eks. 152 lk. Hind 1.07 rbl.

EESTI NSV ÜLEMNÕUKOGU VALIMISTE MÄÄRUSTIK. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 8000 eks. 32 lk. Hind 3 kop.

Sama. Vene keeles.

XVII СЪЕЗД ЛКСМ ЭСТОНИИ. ELKNÜ XVII kongressi kajastava dokumentide ja materjalide kogumik. Kaas: G. Pant. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 2000 eks. 144 lk. Hind 17 kop.

Н. В. Эльштейн. ДИАЛОГ О МЕДИЦИНЕ.

Raamatus «Dialoog meditsiinist» analüüsib Eesti NSV Tervishoiuministeeriumi peaterapeut N. Elštein arsti ja haige vastastikuseid suhteid, käsitleb meditsiinialaste teadmiste ulatust, arstlike eksimuste põhjusi, tänapäeva arsti autoriteeti, haige eetikat jne. Kirjastus «Valgus». Trükitud 30 000 eks. 160 lk. Hind 72 kop.

Альберт Венделин. ТЕРРИТОРИАЛЬНЫЙ И ОТРАСЛЕВОЙ АСПЕКТ УПРАВЛЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННЫМ ПРОИЗВОДСТВОМ. Kunstiliselt kujundanud T. Aru. Kirjastus «Valgus». Trükitud 3000 eks. 188 lk. Hind 99 kop.

K. Laigna. LÕUNANAABRITE TEEDEL.

Matkamarsruute Läti ja Leedu NSV-s ning Kaliningradi oblastis. Teine täiendatud trükk. Kaane kujundanud A. Mesikäpp. Fotod: A. Dobrovolski, Z. Mežavilks, V. Rikard, A. Rätsep, A. Soon, J. Toome, P. Tooming, A. Vaik. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 15 000 eks. 200 lk. Hind 34 kop.

B. Мяэумбаэд, Х.-Е. Ребассоо. ПО ОБЕИМ СТОРОНАМ ДОРОГИ. ХИЙУМАА.

Sarja «Siin- ja sealpool maanteed» kuuluva brošüüri «Hiiumaa» on vene keelde tõlkinud R. Aps. Kaas: L. Kruusmaa, fotod V. Salmre ja A. Kimberg. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 8000 eks. 92 lk. Hind 14 kop.

«KÜSIMUSED JA VASTUSED» nr. 5 (188).

Avakirjutiseks on «10 aastat NLKP Keskkomitee märtsipleenumist». Edasi on EKP Linnakomitee sekretäri R. Ristlaane kirjapanek «Ideoloogilise töö süsteemist töökollektiivis», vastused lugejate pärimistele, mis puudutavad Nõukogude tankivägede arengut, Nõukogude Liidu autotööstuse ajalugu ja Nazca kaljujooniseid Peruus ning vastused küsimustele: «Miks eristatakse maailmas kolme regiooni?», «Kes on süüdi toorainekriisis?», «Mis on demilitariseeritud tsoon?», «Kas on võimalik luua nägemist asendavaid abivahendeid?», «Millal tekkis kollektivismi printsiip?», «Miks õpetatakse raalidele malemängu?» ja «Missugused spordialad on NSV Liidus kõige populaarsemad?». 48 lk. Hind 12 kop.

«NÕUKOGUDE NAINE» nr. 3. Annab katkendi Lilli Prometi uuest romaanist «Tüdrukud taevast», Georges Bizet' 100. surma-aastapäeva puhul tema ooperile «Carmen» pühendatud kirjutise «Armastust ei valita» (Lehti Metsaalt) jm. 34 lk. Hind 35 kop.

«ABIKS AMETIÜHINGU AKTIVISTILE» nr. 1 (67). Avaldab ÜAÜKN-i rinnamärgi «Aktiivse töö eest ametiühingurühmas» põhimääruse, kirjutise ametiühingu kultuuriasutuste töö edasise parandamise kohta, konsultatsiooni ergutusfondide moodustamisest ja kasutamisest jm. Trükiarv 6900. 52 lk. Hind 11 kop.

«SOTSIALISTLIK PÕLLUMAJANDUS» nr. 5. Märts 1975. 48 lk. Hind 25 kop.

«KEHAKULTUUR» nr. 5. Märts 1975. 30 lk. Hind 30 kop.

«PIKKER» nr. 5. Märts 1975. 16 lk. Hind 20 kop.

«EKRAAN» nr. 2.

Annab lühiportreid filminäitlejatest Tamara Makarovast, Ljudmila Kassatkinast ja Vija Artmanest. Juttu tehakse filmist «Tütred ja emad» (M. Gorki nim. stuudio), Riia stuudio komöödiafilmist «Kingitus üksikule naisele», Poola filmist «Kuidas see juhtus?», USA põnevusfilmist «Mu kallis Clementine» jt. 16 lk. Hind 10 kop.

ENN KARU

SEKSUAAL-PARTNER

Meenub ammukuuldud õpetlik jutuke koolipäevilt. Ühes külas elanud poisike, kes armastanud kangesti luisata. Kord heinamaal lambaid karjatades tulnud poisikesele üleannetu soov külaelanikke narrida. Poisike jooksnud hädakisaga külla: «Appi, appi, hundid on karja kallal!» Külaelanikud haaranud kärmesti hangud ja kaikad kätte ning jooksnud tulistvalu heinamaale. Seal saanud nad aru, et poisike on neid lihtsalt alt vedanud. Pahaselt pöördunud rahvas külla tagasi. Järgmisel päeval ilmunud aga hundid tõepoolest karja sekka. Poisike jooksnud jälle hädakisaga külla. Seekord aga arvanud elanikud, et väike võllaroog taas oma eelmist nalja kordab, ja töötanud rahulikult edasi. Hundid aga murdnud selle aja sees kogu karja maha.

Nagu loost võib välja lugeda, soovis poisike saavutada odavat populaarsust. Selleks mõtles ta välja õige labase reklaamitriki. Hüüdega: «Appi, appi, hundid on karja kallal» hanesid kaks korda ei püüta.

Kui nüüd hakata mõtlema, siis eks valitse sarnasugused suhted lugeja ja kirjameˌhe vahel. Kujutleme korraks endale ette, et mõni mees mõtleb välja intrigeeriva pealkirja ning kukub siis maast ja ilmast jahvatama. Ei pruugi olla teab mis ennustaja, et ära arvata, mis juhtub edaspidi. Ütleb vanasõnagi, et narri lugejat üks kord ja lugeja narrib sind selle eest üheksa korda. Üheksa korda, mõelda vaid. Mis?

«Kunstist ma suurt ei taipa, aga ma tean, mida peab kiitma!»

M. HEATH (Inglismaa)

«See oli AAAAAAAGGGGGGGHHHHHHH...»
«Teie olete George Herbert AAAAAAAGGGGGGGHHHHHHH? On alust kahtlustada teid...»

E. MCLACHLAN (Inglismaa)

REIN LAUKS

M. BARTAK (Tšehhoslovakkia)

«Sinu isa tuli täna pahema jalaga voodist välja.»

M. HONEYSETT (Inglismaa)

RIHO MESILANE

ROOMLASTE N. PÄEV SÜRAKUUSA LINNA ALL

Teine Puunia sõda andis esimese näite selle kohta, et N. päeva sündmused võivad poolte vahekorras olulisi muudatusi, ründajaile koguni lüüasaamist põhjustada.

N. päeval aastal 212 e. m. a. tulid roomlased suure Archimedese kodulinna Sürakuusat vallutama: maa poolt tungisid peale Appius Claudiuse leegionid, merelt ründas Marcus Marcelluse laevastik. Trireemid ja sõjavankrid olid ehitud rohkete lillevanikutega, iga leegionäri kiivritutti oli torgatud roos või nartsiss.

Kuigi Archimedese heitemasinad paiskasid ründajate kaela kivikuule ja tapva sisuga savipotte ning sõja saatus polnud veel otsustatud, valmistusid Sürakuusa neiud vallutajaid vääriliselt vastu võtma... Nad kogunesid linnamüürile, kus päike kõige heledamalt paistis, võtsid välja peeglid ja kosmeetikatarbed. Nägusid jumestades pöördusid nad lähenevate trireemide poole ja püüdsid peeglitega päikesekiiri.

Nüüd juhtus see, mida neiud kõige vähem võisid soovida: KÜMNETE PEEGLITE VASTUHELK KOONDUS SURMAVAKS KIIREKS, MIS SÜÜTAS KÕIK ROOMA KAVALERIDE SÕJALAEVADI

Igati mõistetav on ajaloolaste suhtumine sellesse faktisse. Roomlane Titus Livius möödub N. päeva lüüasaamisest delikaatse vaikimisega. Piinlikust olukorrast pääsemiseks omistavad hilisemad ajaloolased süütepeeglite leiutamise au Archimedesele, kes teatavasti oli meessoost.

NAINE JA KÜBAR

Puudust nagu ei oleks, kuid seda päris õiget ja ainuomast on raske leida... Siiski, siiski! Vaja ainult lahtiste silmadega ringi käia ja õigel ajal peale juhtuda. Eks mõne aja pärast tule pettumus, sihuke iselaadi tüdimus, et jätaks teise kuhu juhtub. Või läheb lihtsalt vormist välja, kui pole enam eriti uus ega värske. Õnneks leidub asjatundjaid ja sobivaid taastamisvahendeid. Vormitakse soovikohaselt, välja tulles on jälle uuem ja värskem. Häda pole midagi. Ilma on ka imelik. Enamikul on ta olemas.

SUUR [RETK LÕUNASSE]

TIIT KÄNDLERI KÄSIKIRI, KUNDA PEITLEID

37 ...suunas nina Teeba templi poole
38 ning ei muutnud oma (?) poosi
39 ..... ööd-päeva tema, Senusert VI,
40 Ülem- ja Alam [ ] kuningas, Päikese[1]

— — — — — — — —

57 sõitsime edasi ...ani suunas
58 kuni päike ei olnud seitse korda
59 maad puudutanud ja tema saadikud
60 olid meiega. «Oo Turist[2], miks
61 ei astu sa minu (?) majja,
62 mis olen mina siis halba korda
63 saatnud, ja vaata: kehakatte uhkeima
64 saad sa kullast[3] ja teemant katku
65 su ... ja alabaster su ...
66 paitagu...» [*pound, pound,*[4] *pound*].
67 «Ja õde saab sul kaunim olema
68 loojangust ja ta rinnad valged kui...»
69 [karandash, karandash] ...
70 ..... templist raske

71 on kenamat mõelda. Ja üllalt seisab
72 seal tema, me valitseja, oo olgu
73 tal ees veel [sada] tuhat päeva.
74 Siis paadiga viidi meid valge

— — — — — — — —

— — — — — — — —

92 mis nagu katk mõtteid hoidis
93 [sigaret] ja näidati võimsa Ra...
94 (templit) varemeid näidati. Siin
95 siis ongi su puhkus, oo vägevaim,
96 ja [ ] (viitavad) su peale (?).
97 Siin siis neitsid itkesidki
98 ja kääbused rongkäigu ees tantsisid[5].
99 Tuhandeid tapaohvreid jumalale toodi
100 veri see ojana [*business, mister*].
101 Amenhotep, Amenhotep, Amenhotep!
102 Ei ...

— — — — — — — —

154 ...rkas. See linn, suuremgi eelmisest,
155 ja rikkam [*change a money*]
156 ja [ ] vaatavad su ... alla.
157 Ainult ... skander jäänud ongi veel
158 paar [ ] [ ] ja saak
159 ..... orjadel ära tassida[6]
160 tuulehoog kõigutab vanikuid seinal
161 ja sajandid vaatavad su peale alla
162 2000 B.C. (?)
163 [— — — — ? — — — —][7]

[1] — kõik kuningad olid Päikese pojad.
[2] — rahapada (araabia k.).
[3] — proov 92.
[4] — 1 Egiptuse nael (naela).
[5] — = siin siis sülti söödigi.
[6] — meenutame lugejale, et arvatavasti on tegemist sõjaretke kirjeldusega (tõenäoliselt ...sse).
[7] — siinkohal käsikiri [ ]...

Индекс 69786
«СИРП Я ВАЗАР»
(«Серп и молот»)

TOIMETAJA ASETAITJA H. KERMIK
TOIMETUSE KOLLEEGIUM: V. GROSS, K. IRD, J. KAHK, K. KIISK, J. KOHA, M. PORT, A. PÄIEL, L. REMMELGAS, A. TAMM, I. TORN, P. UUSMAN ja D. VAARANDI.

Toimetus: 200 001 Tallinn, Pikk t. 40, postkast 388. Telefonid: toimetaja — 414-16; toimetaja asetäitja — 499-24, vastutav sekretär — 467-03, kirjandusosakond — 424-84, kunstiosakond — 489-05, muusikaosakond — 433-11, publitsistika- ja kultuuritöö osakond — 430-05, teatriosakond — 432-46. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kolmeks kuuks 96 kop. Üksiknumbri hind 8 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodika», Tallinn, Pikk t. 73.
«Сирп я вазар» («Серп и молот»), орган Министерства культуры Эстонской ССР, Союза писателей Эстонской ССР, Союза художников Эстонской ССР и Союза композиторов Эстонской ССР. Издательство «Периодика», Таллин, ул. Пикк, 73.
EKP Keskkomitee Kirjastuse trükikoda. Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.
MB-03717 Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 57 000. Tell. nr. 779